

KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

FATİH ÜNSAL

**MODERNLEŞME DÖNEMİ OSMANLI DEVLETİ
KARA KUVVETLERİ (1826–1876)
(TEŞKİLÂTI-GELİŞİMİ)**

Yüksek Lisans Tezi

TEZ YÖNETİCİSİ
YARD. DOÇ. DR. HAMİT PEHLİVANLI

KIRIKKALE-2007

ÖZET

Osmanlı Devletinin kendine özgü sosyo-ekonomik düzeninin çeşitli iç ve dış faktörlerin etkisiyle bozulmaya başlaması yöneticileri bu problemi çözmek için yeni politikalar araştırmaya yöneltmiştir. Türk tarihinde modernleşme hareketleri 19.yy'ın başlarında başlamıştır. III. Selim ve II. Mahmut dönemleri ilk adımların atıldığı dönemlerdir. II. Mahmut dönemi, gerek siyasi tarih, gerekse yenileşme tarihi bakımından Osmanlı devletinin en önemli dönemlerinden birini teşkil etmektedir. Bu çalışmada Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra oluşturulan Osmanlı ordusu ve Kara kuvvetleri incelenmektedir.

ABSTRACT

When the special socio-economic system of Ottoman Empire had been spoiled with effect of various internal and external factors, The Ottoman statesmen had searched new politics to solve this problem. In the Turkish history the movements of modernization have begun at the beginning of the nineteenth century. The first attempts for these movements have started during the reigns of Selim III and Mahmut II. The reign of Mahmut II., in the sense of both political and modernization history, is one of the most important periods of the Ottoman Empire. In this study, the military and land forces of Ottoman Empire's which formed after annulment of the corps of Janissary will be emphasized.

KİŞİSEL KABUL/AÇIKLAMA

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “Modernleşme Dönemi Osmanlı Devleti Kara Kuvvetleri (1826–1876) (Teşkilâtı-Gelişimi)” adlı çalışmamı; ilmî ve ahlâkî geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazdığımı ve faydalandığım eserlerin bibliyografya da gösterdiklerimden ibaret olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.

.../.../2007

Fatih ÜNSAL

ÖNSÖZ

XIX. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun en sıkıntılı dönemlerini içermektedir. Sıkıntının tüm kaynağı bu yüzyıl olmamakla beraber bu asırda oluşan, çözülen ya da çözülemeyen meselelerde vardır. Bu yüzyılda imparatorluk sürekli savaş halinde olduğundan dolayı sıkıntıları bir liste halinde sıralayacak olursak bu listede ilk sırayı elbetteki askeri alanlar alacaktır.

Bu asırda askeri sorunların kaynağının bir bölümü geçmişe uzanmaktadır. İmparatorluk gerek iç, gerekse dış nedenlerden ötürü gelişen ve değişen dünyayı fark edememiş ya da etse de değişimin hızına ayak uyduramamıştır. Bu olgu ve anlayışlar diğer alanlarda dâhil olmak üzere askeri alanda da yozlaşmayı ve akabinde yenilgiyi beraberinde getirmiştir. Askeri sorunların bir diğer kaynağı ise yaşanan yüzyıl olmuştur. Bu dönemde de aslında yenilgi ve yozlaşmalarda insan faktörü ilk sırada yer almaktadır. Karar vericileri yenilikçi ve gelenekçi olarak nitelendirmek mümkündür. Askeri alanda yapılan her türlü işte bu iki kesim karşımıza çıkmaktadır.

Bahsi geçen asırda askerî alanda döneme damgasını vuran olayları şu şekilde sıralayabiliriz: Nizâm-ı Cedid hareketi, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılışı, Mansure Kuvvetleri'nin Teşekkülü, Redif Kuvvetleri, Tanzimat Fermanı'nın İlanı ve diğer askerî düzenlemeler. Bahsetmiş olduğumuz bu askerî olaylar hakkında eserler meydana getirilmiştir. Ancak bunların incelenmesinden doğan kapsayıcı, genel çerçeveyi çizen çok fazla bir çalışma yok gibidir. Bu durum dikkate alınarak bir tez hazırlanaya çalıştık.

Tarih biliminin özel ve genel iki farklı yaklaşımdan da bu çalışmada istifade edilmiştir. Konunun önem derecesine göre özele inildiği gibi, genel bir yaklaşımla da olaylar izah edilmeye çalışılmıştır. Olayların izahında kronolojik sıraya özen gösterilmiştir. Tablolar ve istatistikî bilgilerle ele alınan dönem belge ve bilgilerle okuyucuya aktarılmaya çalışılmıştır.

Çalışmalarım sırasında bana yardımcı olan herkese teşekkür ederim.

Fatih ÜNSAL

2007-Haziran

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	II
ABSTRACT.....	III
KİŞİSEL KABUL/AÇIKLAMA	IV
ÖNSÖZ	V
İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR	X
TABLolar	XI
KAYNAKLAR	XII
GİRİŞ	XIV

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN KURULUŞUNDAN YENİÇERİ OCAĞININ KALDIRILIŞINA (1826) KADAR KARA KUVVETLERİNE GELNEL BAKIŞ

I. KURULUŞ DÖNEMİ KARA KUVVETLERİ TEŞKİLATI	1
A) KURULUŞ.....	1
B) TİMARLI SİPAHİLER.....	3
C) KAPIKULU OCAĞI ve YENİÇERİLER.....	14
II. NİZAM-I CEDİD DÖNEMİ ASKERİ TEŞKİLAT.....	20
A) NİZÂM-I CEDİD KUVVETLERİ	20
B) SEKBÂN-I CEDİD KUVVETLERİ.....	25
C) MUALLEM EŞKİNCİ TEŞKİLATI	27
D) YENİÇERİ OCAĞININ KALDIRILIŞI	28

İKİNCİ BÖLÜM
YENİÇERİ OCAĞININ LAĞVEDİLiŞİNDEN İ. MEŞRUTİYET'E KADAR
KARA KUVVETLERİNİN YAPISI (1826–1876)

I- TANZİMAT'A KADAR KARA KUVVETLERİ.....	29
A) ASÂKİR-İ MANSURE-İ MUHAMMEDİYYE.....	29
B) REDİF-İ ASÂKİR-İ MUHAMMEDİYYE.....	48
II- TANZİMAT'TAN İ. MEŞRUTİYET DÖNEMİNE KADAR	
KARA KUVVETLERİ.....	63
A) KARA KUVVETLERİ'NİN YAPISI.....	63
1- Muvazzaf Kuvvetler	68
2- Yedek Kuvvetler (Redif Kuvvetleri)	72
3- Yardımcı Kuvvetler	73
4- Başı bozuk Kuvvetler.....	74
B) ASKER MEVCUTLARI	74
III. İDARİ YAPI VE YAN KURUMLAR	76
A) SERASKERLİK	76
B) ASÂKİR-İ MANSURE NEZARETİ	79
C) MECLİS-İ DAR-I ŞURAY-I ASKERİ.....	82
D) MECLİS-İ TOPHANE-İ AMİRE	82
E) MECLİS-İ ZAPTİYE	83
F) MALİ KURUMLAR	83
G) ASKERİ OKULLAR.....	90

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
İMPARATORLUK KARA KUVVETLERİ'NİN
SOSYAL VE SİYASAL YAPISI

A) ASKERE ALMA SİSTEMİ.....	94
B) MAAŞLAR	100
1- Asâkir-i Mansure-i Muhammediyye Maaşları.....	100
2- Asâkir-i Mansûre Nezareti Maaşları.....	103
3- Redif-i Asâkir-i Mansure-i Muhammediyye Maaşları	105
4- Tanzimat Dönemi Maaşları	107
C) ASKER İAŞESİ	113
D) EMEKLİLİK.....	118
E) İZİN ALMA SİSTEMİ.....	121
F) KILIK-KIYAFET YARDIMLARI:	122

G) CEZA-DİSİPLİN-İHRAÇ	129
H) SAĞLIK YARDIMLARI	130
I) ÖLÜM, ÖLÜM SONRASI YARDIMLAR VE SOSYAL DAYANIŞMA.....	131
İ) TERFİ-ATAMA-ÖDÜLLENDİRME.....	132
J) ASKER-HALK İLİŞKİSİ (1826-1876)	136
SONUÇ	142
BİBLİYOGRAFYA	144
Gazeteler	144
Araştırma Ve İncelemeler	144
EKLER.....	150
ÖZGEÇMİŞ	169

KISALTMALAR

age	Adı geçen eser
agm	Adı geçen makale
ATASE	Askeri Tarih ve Startejik Etütler
AÜ	Ankara Üniversitesi
AÜDTCF	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
Bkz	Bakınız
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C	Cilt
Çev.	Çeviren
Der.	Dergisi
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
DTCF	Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
EF	Edebiyat Fakültesi
Ens.	Entitüsü
Gn.Kur.Bşk.	Genel Kurmay Başkanlığı
İA	İslam Ansiklopedisi (Milli Eğitim Bakanlığı)
İÜ	İstanbul Üniversitesi
İÜK	İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi
İÜEF	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
KKK	Kara Kuvvetleri Komutanlığı
Ks.	Kısım
Mec	Mecmuası
No	Numara
S	Sayı
s	Sayfa
SBF	Siyasal Bilgiler Fakültesi
TODAİE	Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
TTK	Türk Tarih Kurumu

TABLÖLAR

No		Sayfa No
1	1826 Yılı Öncesi Osmanlı Kara Ordusu Asker Sayıları ve Toplam Maaş Tutarları	10-11
2	Nizâm-ı Cedid Ordusu Asker Sayıları	22
3	13-22 Kasım 1826 Tarihi İtibarıyla Silistre Süvari Teşkilatı	35-37
4	18 Mart 1828 Düzenlemesiyle Silistre Süvari Taburu Teşkilatı	40-41
5	2 Şubat 1827 Tarihi İtibarıyla İstanbul Asâkir-i Mansure Süvari Tertibi Teşkilatı	42-44
6	24 Şubat 1828 Tarihi İtibarıyla Tımarlı Süvari Taburu Teşkilatı	45
7	1836 Tarihi İtibarıyla Mansure Kuvvetleri Kıdem Sırası	47-48
8	1839 Yılında Osmanlı Ordu Mevcudu	49
9	Redif Askerlerinin Maaşları	53-54
10	Şubat 1838 Tarihli Fermana Göre Bir Süvari Redif Taburu	60
11	Şubat 1838 Tarihli Fermana Göre Bir Süvari Redif Taburu-2	61
12	1865 Yılı Redif Kuvvetleri	63
13	1843 Yılı Muvazzaf Ordusu	69
14	1848 Yılı Muvazzaf Ordusu	71
15	1869 Yılı Muvazzaf Ordusu	73
16	1848 Yılı Redif Birlikleri	74
17	1849 Yılı Ordu Mevcudu	76
18	Mansure Ordusunun Kuruluşunda Personelin Maaş Durumu	101-102
19	Taşra'da 1827'de Personel Maaşları	103
20	1830 Yılı Bir Piyade Erkânı ve Maaşları	104
21	Mansure Nezareti Çalışanları ve Maaşları	104-106
22	1834 Yılında Redif Teşkilatı Maaşları	106
23	Redif Ordusu 1835-1837 Yılı Maaş Toplamı	107
24	Redif Ordusu Maaş Artış Oranları	107
25	1843 Yılında Subay, Astsubay ve Erata Verilen Maaşlar	109
26	1848 Yılı Maaşları	109
27	XIX. Yy. Sonu Subay Maaşları	110
28	XIX. Yy. Sonu Astsubay Maaşları	111
29	XIX. Yy. Sonu Erat Maaşları	111
30	XIX. Yy. Sonu Askeri Öğrenci Maaşları	112
31	1848 Yılı Ordu Maaşlarının 1852-1853 Sabit Fiyatlarıyla Altın Cinsinden Satın Alma Gücü ve Bugünkü Olası Maaş Durumu	113
32	1827 Yılı Asker İaşesi	114
33	1843 Yılında Askerlere Verilen Tayınat	115-116
34	1848 Yılı Günlük Tayın Miktarları	116
35	XIX. Yy. Sonu Aylık Tayınatlar (Ekmek-Et)	117
36	XIX. Yy. Sonu Aylık Tayınatlar (Pirinç-Sadeyağ)	118
37	XIX. Yy. Sonu Aylık Tayınatlar (Arpa-Saman)	118
38	Mansure Kanunnamesi'ne Göre Neferat ve Zabitan Kıyafetleri	125-127
39	Mansure Kuvvetleri İmam Kıyafetleri	128
40	Mansure Kuvvetleri Kıdem Sırası	134
41	Topçu Kuvvetleri Kıdem Sırası	135
42	Cebahaneci Kuvvetleri Kıdem Sırası	135
43	Tanzimat Dönemi Subay Kadrolarında Bekleme Süresi	136

KAYNAKLAR

1826–1876 dönemlerin arasında İmparatorluk Kara Kuvvetleri'nin incelendiği bu çalışmada bahsedilen dönemde İmparatorluk Kara Ordusu'nun gelişimi, evreleri, bölümleri incelenmeye çalışıldığı gibi bu süre zarfında Kara Kuvvetleri'nin personel sayıları, maaşları, tayinat ve iaşesi, kılık kıyafetleri, kurum içi ilişkileri de aktarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu dönemlerin çalışma konusunu teşkil eden dönemde ordu halk ilişkisine de yer verilmiştir.

Çalışmamızda muhtelif arşiv belgelerinden istifade edilmiştir. Bu belgeler dışında müracaat ettiğimiz kaynakların başında Takvim-i Vekayi gelmektedir. 1 Kasım 1831 günü Sultan II. Mahmut'un emriyle çıkartılan bu gazete büyük değişikliklerin olduğu bir dönemde yayın hayatı sürmüştür. Bu gazeteden bilhassa Tanzimat dönemleri ile I. Meşrutiyet arasında kalan dönemleri çalışırken istifade edebildik.

Bunun dışında Ordu-Halk ilişkilerine değinirken Ceride-i Askeriye adlı gazeteyi temel aldık. 1 Şubat 1864 günü ilk defa çıkan bu gazete bilhassa o dönemlerdeki ordunun faaliyetlerini gösteren en önemli kaynaklardan biridir. Gazetede orduya yardımı dokunan ya da ordunun yardım ettiği kimseler veya bu şekilde cereyan eden hadiseler tarafsız bir şekilde aktarılmıştır. Bu hususta Ankara Milli Kütüphane'de mesai harcanmıştır.

Çalışmamızda istifade ettiğimiz diğer kaynaklar da döneme tanıklık etmiş muhtelif devlet ricali ve yazarlar tarafından kaleme alınmış eserlerdir. Bunlar arasında Ahmet Cevdet, Ahmet Cevad, Ahmet Lütfi, Mehmet Esad, Mahmut Şevket Paşa, Moltke, Hızır İlyas Efendi, Ömer Naili, Mustafa Nuri Paşa'nın eserleri önemli yer tutmaktadır.

Arşiv vesikaları, gazete ve kaynak eserler dışında konu üzerinde daha önce yapılmış muhtelif tedkik eserlere de müracaat edilmiştir. Bunların en önemlileri Faruk Aydın, Üstün Temizöz, Ahmet Yaramış, Özlem Salman, Cahide Bolat, Ayten Can Tunalı gibi araştırmacıların yüksek lisan ve doktora tezleri ile Halil İncık, İlber Ortaylı, Mustafa Akdağ, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Enver Ziya Karal, Abdulkadir Özcan, Aydın Taneri, Musa Çadircı, Yücel Özkaya gibi araştırmacıların eserleridir.

GİRİŞ

MÖ. 209 tarihinde Türk Hükümdarı Mete Han, Türk Kara Kuvvetleri Teşkilatı'nı oluşturmuştur. O dönemde mevcut şartlar göz önüne alındığında bu ordu son derece hızlı ve kabiliyetli bir ordu sayılabilir. Mete'nin "ok atan ve yay gerebilen tüm kavimleri birleştirdim" sözüne bakılırsa bu ordu sadece bir boydan oluşmuyordu. Mete bu kabiliyete sahip herkesi Türk olarak kabul ediyor ve bünyesinde barındırıyordu. Bu dönemdeki ordunun en önemli aracı ise at idi. Bu durum "Kuşkanadı ile Türk atı ile" şeklinde bir deyiş olarak Türk Atasözleri arasında yerini almıştır.

Metenin hükümdar olduğu Asya Hun İmparatorluğu dönemlerinde ordu sadece kara kuvvetlerinden meydana geliyordu. Bu kara kuvvetlerini Mete, onlu ya da "onluk sistem" adı verilen bir düzende teşkilatlandırmıştı. Bu sistem o zamandan günümüze kadar bir devrim olarak tarih kitaplarında yer etmiştir. Tüm dünya kara kuvvetleri teşkilatlanmasını Türklerden öğrenmiştir.

Asya Hun İmparatorluğu'nun halefleri Göktürk, Kutluk, Uygur ve o dönemdeki diğer devletler Mete'nin kurmuş olduğu bu düzeni devam ettirerek varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Türklerin İslam'ı benimsemeleri ordu yapılarında büyük çapta değişiklik meydana getirmesede en azından askerlik terimleri, asker kıyafetleri değişme göstermiştir. Bu dönemde de askerlik alanında farklı bir yapılanma olmamıştır. Sadece Türklerin hükmettiği coğrafya ve insanlar değişmiştir.

Anadolu'nun Fethi'nden sonra Alparslan'ın beylerine "gidin fethedin" emri Anadolu coğrafyasında ilk Türk beyliklerinin doğmasına neden olmuştur. Bu kurulan beyliklerin askeri yapılanmalarında yine eski teşkilat anlayışı devam etmiştir. Sadece

farklılık gösteren bir beylik Çaka Beyliği olmuştur ki o da denizci bir beyliktir. Bu nedenle bu konuya temasla yetinilecektir.

Osmanlıların ilk dönem askeri kuvvetleri aşiret kuvvetleriydi. Ganimet için savaşıyorlardı. İlerleyen dönemlerde aşiretten beyliğe, beylikten devlete, devletten imparatorluğa geçiş yaşandıkça orduda gelişiyor, değişiyordu. Osmanlılar, kendilerinden önceki İslam devlet devletlerinde de uygulanan ikta veya tımar sistemini tekamül ettirerek toprağa bağlı ordu düzenini başarıyla uyguladılar. Bu sisteme göre muhtelif devlet memurlarına ve özellikle askerî ümeraya maaş yerine belli bir toprak parçası veriliyor ve burada belirli sayıda asker yetiştirmesi isteniyordu. Bu sayede devlet, hazineden para harcamadan büyük bir daimi orduya sahip oluyordu.

Devlet büyüdükçe merkezde hazır halde bulundurmak üzere bir orduya ihtiyaç duydu. Bu ihtiyaç ve neticesindeki arayış ardından “Kapıkulu Ocakları”nı doğurdu. Bu ocaklar imparatorluğa uzun yıllar hizmet edecektir. Ancak bu ocaklardan yeniçeri ocağı hizmet ettiği kadar imparatorluğa ve halka eziyette de bulunacaktır.

III. Selim dönemi İmparatorlukta askerlik alanındaki ıslahatlarda bir noktaya gelindiğinin göstergesidir. Fakat bu ıslahatlar bir takım çevreleri rahatsız edecektir. Bu rahatsızlık peşi sıra isyanlara, kazan kaldırmalara, padişah ölümlerine yol açacaktır. II. Mahmut amcasının¹ üzerine titrediği bir şehzadedir ve imparatorluğun en sancılı asrında tahta çıkmıştır. Fakat bu durum onun askeri alanda aklındaki planları uygulamasının önüne geçmemiştir. Bilakis sultan askeri alanda pek çok yeniliklere imza atmıştır. Batıya radikal manada entegre süreci bu padişah zamanında başlamıştır. Halefleri onun çizdiği yolda ilerleyerek imparatorluk ordusuna modern bir yapı kazandırma çalışmalarında bulunmuştur/bulunmak zorunda kalmıştır.

¹ Aslında Selim III. ile Mahmut II. amca çocuklarıdır. Fakat aralarında 24 yaş fark bulunmasından dolayı tezde amcası olarak nitelendirilmiştir.

Sonuç olarak tarihin ilk dönemlerinden 1876'ya; 1876'dan da günümüze kadar sosyal her varlık gibi kara kuvvetleride sürekli bir değişim ve gelişim göstermiştir. Bu değişim ve gelişimde kimi zaman örnek alınan model olmuştur. Kimi zamanda örnek alan taraf olmuştur. Ama netice itibariyle kara kuvvetlerimiz hep var olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN KURULUŞUNDAN

YENİÇERİ OCAĞININ KALDIRILIŞINA (1826) KADAR

KARA KUVVETLERİNE GELNEL BAKIŞ

I. KURULUŞ DÖNEMİ KARA KUVVETLERİ TEŞKİLATI

A) KURULUŞ

Kuruluş felsefesinin ve hayatta kalmanın tek yolunun sürekli bir fetih ve toprak genişlemesi olan bir dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun da farklı bir yol izlememesi son derece doğal bir gelişimdir. Hal böyle olunca da bu tür bir devletin askeri varlığının ön planda olması da yine aynı derecede tabiidir.

Osmanlı İmparatorluğu da öncelikle bulunduğu dönem, şart ve olaylar eksenli bir yaklaşımla askeri bir yapıya sahipti. Halefi olduğu devletlerden, tevarüs ettiği coğrafyadan kendi mevcudiyeti için son derece iyi istifade etmiştir. Bu nedenle neredeyse ömrünün tamamı savaşlarla geçmiştir².

İlk etapta daha bir aşiretken ve de beylikken İmparatorluk Kara Kuvvetleri'ni atlı askerler oluşturuyordu. Bunlar ya hâkimiyetleri altındaki aşiret reislerinin ya beylerinin ya da dini-siyasi yetkiye sahip ahi şeyhlerinin emirlerindeki kuvvetlerdi. Bu dönemde

² Mevlüt Bozdemir, Türk Ordusunun Tarihsel Kaynakları, AÜSBF. Yay., Ankara, 1982, s.50.

birlikleri oluşturan unsurların ayrı olmasına rağmen etnik bazda Türkmenler ordunun bizzat kendisiydi.

Bir geleneğin devamı olarak İmparatorluk ilk etapta aşiret ve beylik dönemlerinde buldukları bölgeye bir görev için gönderilmişti. İmparatorluk henüz bir uç beyliği iken “gaza” için savaşıyor ve topraklarını genişletiyordu³. Kendilerine buldukları coğrafya “yurtluk” olarak verilmişti. Bu dönemde kara kuvvetlerinde yer alan askerler sınır bölgelerini korumakla ve fetihle görevlendirilen atlı askerlerdi⁴. İlk dönem askerlerin düzenli olarak aldıkları herhangi bir maaş ya da ona benzer bir durum söz konusu değildi. Savaşlardaki başarıları geleneklere ve İslami kurallara göre ödüllendiriliyordu. Yani ganimetler askerlerin savaşlar karşısında aldıkları parayı oluşturuyordu. Bu durum ilk etapta son derece faydalı olsa da zaman içerisinde sakıncaları ön plana çıkmaya başladı. Sistemli bir şekilde büyüyen devlet, fethedilen yerlerde kalıcı olmak ve yerleşik kurumlar oluşturmak istiyordu. Ancak bu tarz bir askerî kuvvetle bu pek de mümkün gözükmüyordu. Askerler ganimet derdine düştükleri için yukarıda bahsedilen niyet tam olarak meyvesini vermiyordu. Bu tarz bir rahatsızlık peşi sıra bir askeri düzenleme getirdi ve bir ordu teşekkül ettirildi. Yeni ordu düzenli, aylık alan ve bunun karşılığında daimi surette hizmet edecek bir orduydü. Yeni ordunun profili şöyleydi: Piyade olarak kurulan birliklere “yaya”, atlılardan meydana gelen kuvvetlere de “müsellem” adı veriliyordu⁵. Belirli bir düzenleri olan ve maaş karşılığı hizmet eden bu yeni tesis edilen kuvvetlerde müslüman unsurların yanı sıra gayri müslim unsurlardan da faydalanılmıştır.

Ertuğrul Bey’de aşiret, Osman Bey’de beylik, Orhan Gazi’de devlet haline gelen İmparatorluk bu büyümeye paralel olarak kara kuvvetlerini de geliştirip büyütüyordu. Düzenli bir ordunun tesisinden sonra ilk etapta fetihlerde kullanılan Türkmen gruplardan

³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti Teşkilatında Kapıkulu Ocakları, C.I, TTK, Ankara, 1943, s.1-4.

⁴ Stanford Shaw, Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, C.I, İstanbul, 1982, s.50.

⁵ Uzunçarşılı, age. C.I, s.4.

artık sınır boylarında yarar sağlanıyordu ve bunlara “akıncı”, “deli” deniliyordu⁶. Devlet fetihlerle ve kendi içerisindeki yapılan reformlarla ilerleyen dönemlerde daha da büyüyecektir. İmparatorluk Kara Kuvvetleri yine bu büyümeden nasibini alacak ve daha da güçlenecektir. Orhan Gazi döneminde kurulan düzenli ordu giderek güçlenecek ve I. Murat döneminde sistemli bir yapı haline gelecektir.

B) TİMARLI SİPAHİLER

İmparatorluğun askerî-malî-idarî düzeninin temelini teşkil eden timar, Osmanlı’ya Anadolu Selçuklularından intikal etmiştir. Bu sisteme benzer bir uygulamaya Bizans devletinde de rastlansa da Osmanlıların sözkonusu uygulamayı Anadolu Selçuklularından devraldıkları, Mehmet Fuat Köprülü tarafından açık bir şekilde ispat edilmiştir⁷.

İmparatorluğun bu sistemi birçok yönüyle askeri bir yapı arz eder. Bu yönüyle kara kuvvetlerinin biçimlenmesinde büyük rol oynamıştır. İmparatorluk Kara Kuvvetleri’nin 4/3’lük bir kısmını oluşturan bu sistem bozulmaya yüz tutunca tabiatıyla en büyük darbelerden birisini de kara kuvvetlerine vurmuştur. Timarlı Sipahi Kuvvetleri, İmparatorluk taşra yönetiminin ana yapısıdır.

Timar, Osmanlı İmparatorluğu’nda geçimlerini veya hizmetlerine ait masraflarını karşılamak üzere bir kısım asker ve memurlara, muayyen bölgelerden kendi nam ve hesaplarına tahsil salahiyeti ile birlikte tahsis edilmiş olan vergi kaynaklarına ve bu arada bilhassa defter yazılarındaki geliri yirmi bin akçeye kadar olan askeri dirliklere verilen isimdir⁸ Yine başka bir ifadeyle timar, en geniş anlamıyla belirli bir yere ait vergi gelirlerinin tümünün veya bir kısmının, dirlik olarak havale yoluyla bir görevliye devri

⁶ Shaw, age. C.I, s.50.

⁷ Fuat Köprülü, Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri, İstanbul 1981, s.94-131.; Stefanos Yerasimos, Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye (Bizanstan 1971’e), Gözlem Yay. İstanbul, 1980, s.135.

⁸ Ömer Lütfi Barkan, “Timar”, İ.A. , C.12/1, MEB, İstanbul, 1979, s.286.

ve bu devir karşılığında da bazı hizmetlerin ona yüklendiği, mali, idari, askeri amaçları olan sistemdir⁹.

Atlı birliklerden oluştuğu için “sipahi” olarak adlandırılan İmparatorluk Kara Kuvvetleri’nin en büyük ordusu olan Tımarlı Sipahiler, toprağa bağlıdır. Dolayısıyla toprak, Tımarlı Sipahi Kuvvetleri için son derece büyük bir öneme haizdi. Sipahi Ordusu, savaşı üretime üretimi savaşa dönüştüren bir yapıdaydı başka bir ifadeyle savaş ekonomisini yönlendiren bir güç idi¹⁰.

Sipahiler, savaş zamanında sayısı önceden toprağın gelirine göre saptanmış askeri hazırlamak, teçhizatını temin etmek ve eğitmekle görevliydi. Bu hizmetlerinin karşılığında da yine toprağın büyüklüğüne-gelirine göre yıllık ücret almaktaydılar.

XIII-XVI. yy arasında kara kuvvetlerinin neredeyse ihtiyacının tamamını bu kuvvetler temin etmekteydi. Bu kuvvetler her an savaşa hazır dılar. Hazineye de pek fazla bir yük olmuyorlardı. Yanlarında silah, malzeme ve yiyeceklerini getiriyorlardı.

Sipahinin geçimini sağlayan bu sistemde topraklar gelir-verim durumlarına göre sınıflandırılmıştı. Bunlardan geliri 3.000-19.999 akçe olanlara “tımara”, geliri 20.000-99.999 akçe olanlara “zeamet”, geliri 100.000 akçe veya daha fazla olanlara da “has” denilmektedir¹¹. Bahsedilen bu gelirlerin tespitinde de başka bir uygulamaya gidilmiş ve bunun neticesinde arazi yazımı ortaya çıkmıştır. Ele geçirilen timarların yüzölçümleri saptanırdı. Yüzölçümü saptanan toprakların tüm vergi kaynakları “il yazıcıları” (tahrir emirleri) tarafından köy köy, kent kent dolaşarak defterlere kaydedilmekteydi¹².

⁹ İlber Ortaylı, Türkiye İdare Tarihi, TODAİE Yay. Ankara, 1979, s.91.

¹⁰ Bozdemir, age. s.51.

¹¹ Mustafa Akdağ, Türkiye’nin İktisadi ve İctimai Tarihi, C.II, Tekin Yay. Ankara, 1979, s.115-116.

¹² Halil İnalıcık, “Osmanlı Tımar Rejimi ve Sipahi Ordusu”, Türk Kültürü Dergisi, S.118, Ankara, 1972, s.1059.

İl yazıcıları elinde “paşa bitisi” veya “padişah berati” bulunan sipahilere, elindeki belgede yazıldığı miktarda timar tayin ve tahdis ederdi. Buna göre bir sipahiye veya zaimine birden fazla köyün vergi gelirleri tahsis edilebildiği gibi, bir köy hisseler halinde bölünerek bir veya birkaç hisse de verilebilmekteydi. Timar olarak verilen şey sadece devlete ait belirli vergi gelirleridir. Sipahi, ancak tutarı ve cinsi belirtilmiş olan vergileri bir dirlik, maaş şeklinde bölgesel olarak doğrudan doğruya toplayabilmektedir. Bir bölgenin timar olarak verilmesi, o arazi veya halkın üzerinde sipahiye gerçek anlamda bir tasarruf hakkı vermemektedir¹³.

Timar sistemi sayesinde insan ve mal sayımı yapılarak gelirlerin saptanması sağlanmıştır. Devlet kendi içinde bir düzenlemeyle asker ihtiyacını karşılamanın önemli bir yolunu bulmuştur. Bu nedenle “sahib-i arz” adını alan timar sahibi bir yönüyle memur bir yönüyle de askerdir.

Bu sistem tırmanmaya açık bir yapıya sahiptir. Ancak devletin varlığının bir sebebi sayılan hanedan haricinde hiçbir aileye de maddi anlamda güç kazandırılmak istenmemektedir. Bu noktada farklı bir metot uygulanmıştır. Sipahi timarının “kılıç” denilen ve sipahilik hizmetine giren herkes için bir başlangıç kadro maaşı teşkil eden bir çekirdek kısmı vardı. Bu kısım sipahinin zamanla göstereceği yarahlılıklara göre yapılacak terakki zamları ile büyümüş olabilirdi. Fakat bunlar ölüm vukuunda hizmetine yeni girecek evlatlara aynen ve tamamen intikal etmezdi¹⁴. İmparatorluk bu şekilde toprakların aile mülkü haline dönüşmesinin önüne geçmektedir.

Timar sahipleri askeri açıdan “Alay Beyleri”nin komutasındaydı. Alaylar, sancak beylerinin komutasındaydı. En üst düzeyde ise beylerbeyi vardı. Timar sisteminde timar sahiplerinin en temel görevleri toprağın ekilmesini sağlamak, denetlemek, ticari durumu kontrol etmek ve akışını sağlamak, vergi salmak, toplamak, güvenliği ve düzeni korumaktır. Savaş olduğu dönemlerde timar sahipleri kendisinin yerine vekâleten daha

¹³ İnalçık, agm. s.1060–1061

¹⁴ Barkan, agm. s.295

alt kademede yer alan bir subayı bırakır. Her bin sipahiden bir alay beyi sorumludur. Orta ve yeniçağın savaşları genelde bahar ve yaz aylarında yapılmaktadır ancak istisnai durumlarda kış aylarında savaş devam ederse vergi toplamak maksadıyla beş, on kişi sancaklara “harçlıkçı” adıyla gönderilir. Savaş durumunda beylerbeyi mevcut sipahilerle birlikte hazır konuma geçerlerdi. Bu şekilde davranmayanla ise ceza olarak timarlarının iptal verilirdi¹⁵.

Timar sistemi ilk teşekkül edilişinden Süleyman I'e kadar İmparatorluğa son derece faydalı olmuştur ancak içteki ve dıştaki gelişmeler bu sistemde bozulmalara yol açarak onu ve ona bağlı olan diğer faktörleri de etkilemiştir. İmparatorluğun mali politikaları, timar sisteminde değişikliğe gidilmesinin en temel unsurunu oluşturmaktadır. Bu yolda ilk adımı Vezir Rüstem Paşa atmıştır. Timarlar iltizama dönüştürülmeye başlanmıştır. Aslında bu durum mevcut yapının bozulduğunun en somut göstergesidir. Başlı başına bir sistem işler haldeyken değiştirilmiş ve farklı bir şekilde yönlendirilmiştir. İltizam sistemi İmparatorluk toprak yapısının dejenere olmasına neden olmuştur. Toprak yapısındaki bu bozulma imparatorluğun kara kuvvetlerine de ağır bir darbe indirerek onun güçsüzleşmesinde en temel etken olarak birinci sıraya yerleşmiştir. XVI-XIX. yy.lar arasında tam on dokuz padişah imparatorluğun toprak yapısını-timarı düzeltme girişiminde bulunmuşlardır. Ancak gelinen netice kaçınılmaz sonu biraz daha geciktirmekten başka bir şey olmamıştır. İltizam usulü toprak sisteminde dejenerasyona neden olarak imparatorluğun yıkılmasındaki etkenlerden biri olmuştur¹⁶.

XVI. yy.a kadar sayıları 200.000'i bulan XVI. yy sonunda sayıları 20.000'e inen ve İmparatorluğa birçok yönden birçok hizmeti dokunan bu kuvvetlerin zamanla yararsız hale gelmelerindeki nedenlerin başında haksız davranışlar, adam kayırmacılık, rüşvet, savaşa katılmayanların cezalandırılmamaları, idari hatalar, düzensiz kayıt tutulmaları, yoklama eksiklikleri, timarların sorumsuz kişilerin eline geçmesi, sipahilerin gelirlerinin azalması, dış piyasadaki ekonomik etkenlerin iç piyasayı etkilemesi gibi

¹⁵ Shaw, age. C.I. s.183

¹⁶ Halil Cin, Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1978, s.107.

nedenleri görmekteyiz. Yine timar sisteminin bozuluşunu ana hatlarıyla Şu Şekilde sıralamamız mümkündür:

1- Timarlar boşaldıkça devlet tarafından mir'i mukataalara çevriliyor veya rüşvetle veriliyordu.

2- Bir takım timarlar devlet ileri gelenlerince kendi hizmet görenlerine verilmekteydi.

3- “Sepet Timarı” ismi verilen ve sözde işe yaramayan timar görünümündeki dirlikler yerel idarecilere verilmekteydi.

4- Timar sahiplerinden para verenler sefere gitmemekte, verecek parası bulunmayıp (yani rüşvet veremeyenler) fakir olanlar sefere yollanmaktaydılar. Bu durum huzursuzluk yaratmaktaydı¹⁷.

1555-1617 tarihleri arasında askeri bir kuruluş olmaktan çıkan timar sisteminin bozulması, işlerin karışması peşi sıra birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Sistemin açmazları sipahilerin toprakları mülk edinmesine yol açmıştır. Sipahiler, toprağı başkalarına devrediyorlar ya da kiralyıyorlardı. Sefere katılmadıkları gibi cebelü beslemek yerine devlete elli kuruş gibi gülünç bir tutar ödemekteydiler¹⁸. Bu Şekilde XVII. yy. ve sonrasında ayan, derebeyi, mültezim, voyvoda gibi yeni sosyal sınıflar türemeye başlamıştır. Halk ezilmeye başlamıştır. Köyden kente göç, toprakların terk edilmesi, iç güvenliğın sağlanamaması, devlete olan güvenin sarsılması ve daha birçok mali-idari-askeri-sosyal sorun timar sisteminin bozulmasının akabinde cereyan etmiştir.

¹⁷ Mustafa Nuri Paşa, Netayic'ül Vukuat, Sadeleştiren: Neşet Çağatay, C.III-IV, TTK, Ankara, 1980, s.124–125.

¹⁸ Cin, age. s.109

Yozlaşan timar sisteminden ilk atılan kesim sipahiler olmuştur. Devletin gelirleri doğrudan almak istemesinin doğal bir sonucudur bu aslında. İmparatorluğun kuruluş ve yükseliş dönemlerine nazaran savaşlarda başarısız olunması, giderek artan fiyatlar, dış merkezli-Avrupa merkezli gelişmeler, idari hatalar (rüşvet-adam kayırma vs.) İmparatorluk Kara Kuvvetleri'nin temelini oluşturan bu ordunun tahrip ve tasfiyesine neden olan başlıca faktörlerdir. XVI. yy.da timarlarda görülen parçalanma-bölünme beraberinde sipahilerin yoksullaşmasını getirdi¹⁹.

Timarlardaki bu somut bozulmalar ilk olarak ve en başta timarlı sipahileri etkilemiştir. Timarlı Sipahi'nin zararına olan bu durum merkezde yer alan ve idarecilere daha yakın olan Kapıkulu Kuvvetleri'nin yararına olmuştur. Taşradaki kuvvetlerin gücünün ve buna paralel olarak da nüfuzunun azalması merkezde yer alan kuvvetlerin gücünün, sayısının ve buna bağlı olarak da nüfuzunun artmasına neden olmuştur. Bu değişiklik ileriki dönemlerdeki reformların da temel meselesi olacaktır. Kapıkulu sayısındaki artış sanıldığı gibi aksine İmparatorluğa yeni yükler getirecektir. Ulufelerin ödenmesi için İmparatorluk, mevcutta bulunan kaynaklarına el atınca denge unsuru olan eyalet askeri de dağılmış ve neticede bir dizi sorunuda beraberinde getirmiştir.²⁰ Topraktan bu şekilde bir istifade Sipahi Ordusu'nun zararına, Kapıkulu Ocakları yararına bozulmaktadır. İzlenen bu süreçte toprak giderek Kapıkulu Kuvvetleri'nce ele geçirilecektir²¹. Kapıkullarının, sipahilere karşı bu atağı sipahilerin gerilemesindeki büyük bir etkidir. Bu gerileyiş karşısında sipahiler merkezi yönetime tepkilerini belli ettiler ancak bu yaşananlar merkez ve sipahiler arasında iki tarafı da memnun etmemiştir. Bu durum Anadolu'da güvenliği gitgide bozmuştur²².

Sipahi Ordusu'nun uğradığı bu tahribat onun bağlı olduğu tüm alanları da etkileyerek İmparatorluk'ta büyük çapta bir yıkıma yol açmıştır. İç isyanlar artmış, halk

¹⁹ Yerasimos, age. s.235–236

²⁰ Halil İnalçık, "Osmanlı Devrinde Türk Ordusu", Türk Kültürü Dergisi, S.118, Ankara, 1972, s.1058.

²¹ Yerasimos, age. s.235–236

²² Mustafa Akdağ, "Timar Rejiminin Bozuluşu", DTCF. Dergisi, C.III, S. IV. Ankara, 1944–1945, s.422–423

kendisini koruyacak başka güçlere yönelmiştir. Celali İsyanları'nda bütün asi levent gruplarının başında bulunan liderlerin hemen hemen hepsi timarlı sipahilerdi²³. Haksızlığa uğradığını düşünen ya da sistemden dışlanan sipahi, paralı asker olarak yerel yöneticilerin hizmetlerinde çalışmaya başlamıştır.

XVII. yy.da kara ordusunun gücünü oluşturan kapıkullarının yanı sıra diğer önemli bir gücü oluşturan leventler “sekban” ve “sarıca” olarak isimlendirilen askerlerdir. Bunlar, yine kapıkulu gibi maaş almaktaydılar. Yalnız, bunların maaşları merkezden değil vilayet beyleri tarafından ödenmekteydi²⁴. Timarlı Sipahi'lerin yerine geçen sekbanlar, İmparatorluk ordusunda görev alan unsurlar arasında yer alacaktır. Ücret karşılığı çalışan bu paralı askerlerin bir özelliği de tüfek kullanıyor olmalarıdır. Osmanlı Kara Ordusu'nun bir dönüm noktası timarlı sipahilerin yerine Anadolu'da türeyen tüfekli sekbanlardır²⁵.

Savaş teknolojisinde meydana gelen gelişme, savaş alanlarında da kendisini göstererek değişime neden olmuştur. Büyük çapta fetihlerin yerini kale kuşatmalarına bırakması barut, top ve tüfek kullanımını zaruri hale getirmiştir. Böyle bir disiplin, eğitim ve taktiği sipahilerde olmadığı için timar sistemi işlerliliğini yitirmiştir. Eski klasik silahlarıyla (ok, yay, kılıç, mızrak, gürz...) savaştan timarlı sipahiler artık meydan muharebelerinde iş görememekteydiler. İşte bu durum XVII. yy.dan itibaren Timarlı Sipahi Ordusu'nun ihmaline neden olacaktır²⁶. Savaşların beklenenden uzun sürmesi ve bunun doğal bir sonucu insan kaybının artması nitelikli askere duyulan ihtiyaç ve mevcut askerlerin bu ihtiyaçlara cevap verememesi var olan yanlış politikalara bir yenisini daha ekliyordu. Tüm bu durumlar asker alımlarında ve eğitim düzeylerinde esnekliklere yol açtı ve asker ihtiyacı bu yolla sağlanmaya başladı. Bu noktada sipahiler,

²³ Akdağ, agm. s. 425

²⁴ Akdağ, agm. s. 427-428

²⁵ İnalçık, “Osmanlı Timar Rejimi ve Sipahi Ordusu”, s. 1066.

²⁶ İnalçık, “Osmanlı Devrinde Türk Ordusu”, s.1057.

Kapıkulu Ocakları'na alınmaya başladı. Böylelikle de devşirme sistemi de bozularak tarihe karıştı.

Timarlı sipahi kuvvetlerinin sekban ve kapıkulu kuvvetlerine kabulü kapıkulu kuvvetlerinin sayılarının zaman içerisinde artışına neden olmuştur. Bu durum beraberinde pek çok mali-idari-askeri problemi de getirmiştir. Bahsedilen artışa paralel aşağıda verilen Tablo-1 düşüncelerimize kanıt niteliğindedir²⁷.

TABLO 1
1826 Yılı Öncesi Osmanlı Kara Ordusu Asker Sayıları ve
Toplam Maaş Tutarları

YILLAR	ASKER SAYILARI ²⁸		Kapıkullarına ve Yeniçerilere Ödenen Maaş (Ulufe) Toplamları (Kuruş)
	Timarlı Sipahi Ordusu	Kapıkulu Ocakları	
1400		6.000-12.000	
1500	20.000-100.000	12.000-81.870	
1526-1527		41.479	10.191.667
1527	80.000-90.000	27.900	
1528	85.000-90.000	27.000	10.096.925
1546		48.316	10.525.000
1560	90.000	40.000	1.096.163
1562			14.333.333
1588-1589		64.425	14.850.000
1592	80.000-100.000		
1595		81.870	20.916.667
1599	20.000		
1600	3.000-201.000	35.000-100.000	
1607	105.339		
1609		91.203	25.902.750

²⁷ Mustafa Akdağ, "Timar Rejiminin Bozulması", DTCF Der. C.III, S.IV, Ankara, 1944-1945, s. 425-427; Ömer Lütfi Barkan, "Timar", İA. C.XII/1, s.287-288, 320; Aynı yazar, Türkiye'de Toprak Meselesi, Gözlem Yay. İstanbul, 1980, s.875; Bozdemir, a.g.e., s.53,59; Halil Cin, Miri Arazi ve Bu Arazinin Mülk Haline Dönüşümü, AÜ. Hukuk Fakültesi Yay. No: 250, Ankara, 1969, s.79; Halil Cin, Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması, Kül. Bak. Yay. Ankara, 1978, s.109; Musa Çadırcı, Osmanlı Ordusu'nda Yeni Düzenlemeler (1792-1869)", Birinci Askeri Tarih Semineri, Bildiriler II, Gen. Kur. Basımevi, Ankara, 1983, s.87; Halil İnalçık, "Osmanlı Timar Rejimi ve Sipahi Ordusu", Türk Kültürü Der. S.118, Ankara, 1972, s.1059; Mahmut Şevket Paşa, Osmanlı Askeri Teşkilatı ve Kıyafeti, KKK. Basımevi, Ankara, 1983, s.10; Mustafa Nuri Paşa, Netayic-ül Vukuat, C.III-IV, TTK. Ankara, 1980, s.116-117; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti Teşkilatında Kapıkulu Ocakları, C.I, TTK. Ankara, 1943, s.444, 460-461, 463, 483, 611-620.

²⁸ Asker sayılarında muhtelif yazarlarca belirtilen en düşük ve en büyük sayısal değerlerin ikisinde tabloda yer verilmiştir.

1610	20.000-30.000		
1610	115.000	85.000-88.839	31.666.667
1617			2.958.919
1623		100.000	3.333.320
1630	7.000-8.000	35.000-80.000	
1670		87.000	23.825.474
1699		70.000	
1699		35.250	
1700	3.000-30.000	21.000-100.000	
1768	20.000		3.548.946
1768			5-6.000.000
1791	20.000-30.000		
1800	3.000-5.200	64.000-200.000	
1804		64.456	
1805		100.000	10.500.000
1806		98.539	
1812		113.000	
1826		100.000-200.000	10.000.000
1827	5.200		

Kapıkullarının bu tarz bir artışına bazı zorunluluklar neden olmaktadır. Bunların başında askeri zaruretlere gelmektedir. Gelişen, teknikle barutu bir arada kullanan Avrupa karşısında geleneksel usullerle savaşan İmparatorluk kuvvetlerinin pek de şansı bulunmuyordu. Nitekim savaşlardaki başarı, yerini insan kesafetinden teknik üstünlüğe bırakıyordu. Meydan savaşları yerini kale kuşatmalarına, kılıç sesleri yerini tüfek dumanlarına, top gürültülerine bırakıyordu. Bu durum İmparatorluk Kara Kuvvetleri'nin kabuk değiştirmesine neden olmuştur. Tabii ki bu kabuk değiştirmeyi salt bu nedene bağlamak gerçekten uzaklaşmak olacaktır. Bahsedilmek istenen içerideki ve dışarıdaki gelişmelerin bu tarz bir sonuncunun olmasıdır. İmparatorluk Kara Kuvvetleri'nin savaş alanlarındaki başarıları çoğunlukla ağır topçu kuvvetlerini kullanmalarına bağlı olduğu bir dönemde örnek alınan yön de –doğal olarak- Avrupa olmuştur. İmparatorluk, artık merkezde bulunan düzenli haldeki birliklerde yani kapıkullarında tüfek dönemine geçse de bu tımarlı sipahiler için bu pek de mümkün olmamıştır. Ortadaki bu sorun karşısında geleneksel usullerde ısrarcı olan, yenileşmeye sıcak bakmayan sipahilerin merkez tarafından dışlanmalarının bir nedenini de bu durum oluşturmaktadır. Mevcut durum göz önüne alındığında kıymete binen kesim Kapıkulu Kuvvetleri olacak ve bu kuvvetlerde sayısal bir artış gözlenecektir.

Timar sisteminde bahsedilen tüm bu yozlaşmalar İmparatorluk Kara Kuvvetleri'nin neredeyse tamamını ulufeli askerlerden oluşturmaya zorlamıştır. Bu durum akabinde mali-idari sıkıntıların da gelmesi demektir. Nitekim bu durum 1648-1687 yılları arasında kendisini gösterecek kadar bariz hale gelmiştir ve devlet timar gelirlerinin %50'sine mali bunalımdan kurtulmak için el koymuştur. Maaşlı asker sayısındaki artış devlete mali sıkıntıları adeta bir kalp krizi gibi yaşatmaktaydı. Bu hususta tablo-1 bizleri aydınlatmaktadır.

Sistemdeki bu krizler ve kötüye gidişleri engellemek amacıyla bazı girişimlerde bulunulmuştur. Bunlardan ilki 1632 tarihidir. Bu dönemde Koçi Bey, IV. Murat'a sunduğu ıslahat layihalarında bu konuyu ele almıştır. Yine 1699-1702 yılları arasında Amcazade Hüseyin Paşa bu yolda kötü gidişata dur demek istemiştir. 1774-1789 tarihleri arasında I. Abdülhamit, esaslı bir düzenleme yaptırmıştır. 1825 yılında yayınlanan bir Hatt-ı Hümayun ile bazı ıslahatlara teşebbüs edilmeye çalışılmıştır ancak sistem iyiden iyiye çökmüştür. 1844 yılında bir kısım sipahinin zaptiye hizmetinde görevlendirilmesi düşünülmüştür. Bu girişimler sonucu timarlı sipahilerde az da olsa iyiyeye doğru bir gidiş görülmüştür²⁹. Bu düzenlemeler meyvesini az da olsa vermiştir. 1781 yılında timar sahiplerinin topraklarında oturmaları, eğitim yapmaları ve çağrı yapıldığında orduya katılmalarını sağlamak için taşraya denetçiler gönderilmiştir³⁰.

1791 yılında Ruslara karşı sipahiler çarpışmıştır. Görevleri İsmail Kalesi'ni müdafaa olan sipahilerden çoğu bu çarpışmada şehit olmuştur.

Zaman içerisinde timar konusundaki kötü gidişatta bu sistemin kaldırılması da gündeme gelmiştir. Bu duruma etken yine mali-idari-askeri ve sosyal etkenlerdir. İlk timar kaldırımı 1703 yılında Girit Adası'nda yapılmıştır.³¹. Boşalan timarlar mevcut

²⁹ Shaw, age. s. 308

³⁰ Shaw, age. s. 347

³¹ Halil Cin, Miri Arazi ve Bu Arazinin Mülk Haline Dönüşümü, A.Ü.H.F. No: 250, Ankara, 1969, s.80

dönem içerisinde değerlendirilmemiştir. Miri arazi şeklinde değerlendirilmiştir. Bu durum Sipahi Kuvvetleri'nde azalmaya neden olmuştur. Bunların düzenli asker durumuna getirilmesi kararlaştırılarak alaylar teşkil edilmiş, bu kuruluşlara muvazzaf subaylar atanarak eğitimlerine özen gösterilmiştir³².

XIX. yy.ın başında İmparatorluk, 901 sancaktan 3.575 timara el koymuştur. El koyma gerekçelerini timar sahiplerinin yoklamada bulunmaması (2.047'si) ve askeri gerekçeler oluşturmaktadır (903'ü). Bu dönemde timarların idaresi İmparatorluk için bir sorun olmaktaydı. Bu noktada timarların bazıları iltizama verilmiş bazıları da emanet usulüyle yönetilmiştir. 1812 yılından itibaren timarlar mülk olarak da verilmeye başlanmıştır.

II. Mahmut döneminde Rumeli ve Anadolu'daki 53 livadan 5.200 timarlı sipahi kendi timar gelirleriyle "Asâkir-i Mansure Süvarisi" yapılarak İstanbul'a gönderilmiştir. Bu şekilde yeni bir şekilde teşkilatlandırılmaya çalışılan sipahilere kendi gelirlerinin yanı sıra ek tayın ve ödenekte verilmiştir. Timarlı Sipahiler'in 24 Şubat 1828 tarihinde bir binbaşının komutasında 889 er ve subaydan oluşan taburların kurulması kararlaştırılmıştır. Bir müddet sonra timar sahiplerinin nöbetleşe İstanbul'a celbi ve burada talim ile meşgul edilmeleri bazı zorluklarla karşılaştığından içlerinden bir kısmı timarları ellerinden alınarak aylıklı süvariler sınıfına geçirildi. Emekliliklerini isteyenlerinde gelirlerinin bir kısmını cebelü bedelü adı altında miriye ödemek şartıyla timarları ellerinde bırakıldı³³.

Gülhane Hatt-ı Hümayunu ile timar sistemi kaldırılmıştır. Tanzimat Fermanı'nda dirlikleri ellerinden alınanlar (timar toprakları üzerinde gerçek malik gibi hareket eden timar sahipleri) hak iddia edince bu timar sahiplerine maaş bağlanmıştır³⁴. Sipahilerin ortadan kaldırılması için yapılan bir diğer uygulama da babalarının timarlarına hak

³² Mustafa Nuri Paşa, age. s. 298-299

³³ Barkan, agm. s.331

³⁴ Cin, Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması, s. 110

kazanmış küçük yaştaki çocukların İstanbul'a getirilip subay olarak yetiştirilmek üzere askeri okullara yerleştirilmeleridir. 1847 yılında bütün timar sahipleri yaşamları boyunca geçerli olmak üzere timar bedellerinin yarısı ile emekli edildiler³⁵.

C) KAPIKULU OCAĞI ve YENİÇERİLER

Kapıkulu merkeze bağlı düzenli haldeki maaşlı askerleri oluşturmaktadır. Bu durum İmparatorluğun merkezi bir yapı arz ettiğini gösterir. Merkezileşme doğrudan padişaha bağlı düzenli bir ordu gerektirir. Bu amaçla Kapıkulu Ocak Kuvvetleri teşekkül ettirilmiştir. Bu isim genel bir adlandırmadır. Alt birimlerde ise Acemi Ocağı, Yeniçeri Ocağı, Cebeci Ocağı, Topçu Ocağı, Top Arabacıları Ocağı, Humbaracı Ocağı, Lağımçı Ocağı, Kapıkulu Süvarileri yer almaktadır.

Merkezi ordunun insan ihtiyacını ilk dönemlerde savaş tutsakları oluşturmaktaydı. Ancak gelişen zaman ve gelen süreç nitelikli bir asker kaynağını zaruri hale getirdi. Akabinde Acemi Ocağı teşekkül ettirildi.

Acemi Ocağı XIV. yy.ın ikinci yarısında Çandarlı Kara Halil ve Molla Rüstem'in çalışmalarıyla Murat I. tarafından Gelibolu'da kurulmuştur.

Bu ocağa alım iki tarzdaydı. Birincisi savaşlardaki esirlerin beşte biri, ikincisi ise İmparatorluk sınırları içerisindeki Hıristiyan çocuklarıdır. Esirlerde "pençik kanunu" uygulanmaktaydı. Ordu için alınan ve savaş esirlerinin devlet payı olarak beşte biri oluşturanlara da "pençik oğlanı" denilmekteydi³⁶. Devşirme düzeninde 8-20 yaş arasındaki sağlıklı köy çocukları seçilirdi. İhtiyaca göre üç-beş yılda bir devşirmeye gidilirdi. Genellikle Rumeli topraklarındaki ailelerin çocukları devşirilir ve İstanbul'a gönderilirdi. Devşirmelerin merkeze sevkleri için gerekli olan ödenek "hilat baha"

³⁵ Mustafa Nuri Paşa, age. s. 299

³⁶ Uzunçarşılı, age. C.II. s.8

(kaput bedeli) veya “kul akçesi” ismi altında devşirmenin yapıldığı bölgeden alınmaktaydı³⁷.

Devşirmenin gerçekleştiği İmparatorluk bir Türk-İslam imparatorluğuydu. Dolayısıyla Türki ve İslami geleneklerin öğrenilmesi gerekiyordu. Zira devşirilen kimseler merkezde-başkentte-payitahta görev yapacak kimselerdi. Bu yolda devşirilecek kimseleri örf-adet ve İslam terbiyesini öğretmek maksadıyla Anadolu’ya gönderilirdi. Türk çiftçilerine verilmiş olan bu erlerin kıdemlileri, hükümdarın emri ve divan kararı ile Kapıkulu Ocakları’na verilmekteydiler³⁸. Bazı acemi oğlanlar “çıkma”, “kapuya çıkma”, “bedergah” adı verilen bir işleme tabi oluyorlardı. Bu işlem neticesinde Yeniçeri Ocağı’na geçiş sağlanıyordu. Acemilerin sayıları zaman içerisinde giderek artış göstermiştir. İlk zamanlarda 3.000, XVI. yy.da 8.000-9.000, XVII. yy.da 10.000 askerdir³⁹.

Kapıkulu Ocakları arasında en önemlisi Murat Hüdavendigâr zamanında kurulduğu tahmin edilen Yeniçeri Ocağı’dır. Sayıları giderek artan yeniçeri teşkilatında 196 orta kadro vardır. Bu ortaların dağılımı şu şekildedir:

- 1- Yaya beyler (cemaat ortaları) : 101 orta
- 2- Sekbanlar: 34 orta
- 3- Ağa bölükleri veya bölükler : 61 orta

Bu ortalardan cemaat ortalarının bir kısmı merasim bölükleridir. Diğerleri İmparatorluğun kale muhafızlık görevini yapmaktaydılar. Sekban ortaları ise padişahın av partilerine katılmakla görevliydi. 61 bölükler ortasından 31 orta İstanbul’da, 30 orta ise kalelerde görevli olarak bulunmaktaydı⁴⁰.

³⁷ Uzunçarşılı, age. C.II. s.18

³⁸ Uzunçarşılı, age. C.II. s.29

³⁹ Uzunçarşılı, age. C.II. s.79

⁴⁰ Uzunçarşılı, age. C.II. s.155-171

Topçu Ocağı'nın vazifesi top yapmak ve bunu kullanmaktır. Ayrıca savaş sırasında top ve cephanesini taşımaktır. Bu doğrultuda topçu sınıfı için top arabacıları ocağı kurmuştur. Lağımçı Ocağı, kale kuşatmalarında lağım kazmakla yükümlüdür. Humbaracı Ocağı, havan topları, el bombaları ve mayın üretmekteydi. Donanım işlerinden ise Cebeci Ocağı sorumluydu. Kapıkulu Süvarileri, ocak kuvvetlerinin atlı birlikleriydi. "sipah" ve "silahdar" olarak başlangıçta iki bölüktüler ancak zamanla altı bölüğe kadar ulaştılar. Süvariler, genelde yeniçeriler arasından seçiliyordu. Yeniçerileri salt asker olarak algılamak büyük bir yanılığa olduğumuzu gösterir. Yeniçeriler askerlikle beraber savaş endüstrisi ile uğraşan bir yapıya sahipti⁴¹. Orta ve yeniçağ dönemlerinde savaş endüstrisi devlet tekelindedir ve de öyle olmak zorundadır. İşte bu sebeple yeniçeriler esnaf ve tacirlerle çok fazla yakınlaştılar⁴². Kuruluşundan itibaren İmparatorluk Kara Kuvvetleri esnafların ve loncaların en önemli ve büyük müşterisiydi. Bu durum loncaların ve esnafların askerlere karşı daha fazla ilgi göstermesine neden olmuştur. Akabinde tacirlik merkezdeki askerlerin-yeniçerilerin gözüne hoş gelmeye başlamıştır zira ortada içerisinde oldukları ve bizzat şahit oldukları karlı bir alışveriş mevcuttur. Göze gelen bu hoşluk ilerleyen dönemlerde küçük çapta esnaflık olarak karşımıza çıkacaktır. Çok sonraları ise bu durum daha da farklılaşacaktır. Devşirme sisteminin kalkmasıyla, askerlerin çoğunluğu küçük tüccar ve zanaatkârlar olmuştur⁴³. İmparatorluk zamanla daha da kökleştikçe kurumlar yerleştikçe, gelirler arttıkça yeniçerilerin de savaş endüstrisindeki etkinliği artmıştır. İmparatorluk ordusu salt askeri vazifelerini yerine getiren bir yapıda değildi aynı zamanda büyük bir seyyar endüstri kurumuydu⁴⁴.

Karlofça Antlaşması'yla sona eren süreçte kara kuvvetlerinin ıslahı adeta kaçınılmaz olmuştur. Avrupa'nın yeni savaş taktikleri ve askeri harekât planları

⁴¹ Niyazi Berkes, Türkiye İktisat Tarihi, C.I. İstanbul, 1972, s. 107

⁴² Niyazi Berkes, Türkiye'de Çağdaşlaşma, Bilgi Yay. Ankara, 1973, s.69

⁴³ Berkes, Türkiye'de Çağdaşlaşma, s.76

⁴⁴ Yerasimos, age. s.282

İmparatorluğu bu duruma daha da yaklaştırıyordu. Kapıkulu Kuvvetleri adeta başıboş ve düzensiz bir çapulcu birlik görünümündeydi. XVI. yy. ve sonrasında yeniçeriler kuruluş felsefelerine aykırı hareket etmeye başladılar. Normalde “ulufe” adı verilen maaşları artık onlara yetmez hale gelir ve taşradaki kuvvetlerin topraklarına göz dikmeye başladılar. Tacirliğin yanı sıra sipahilerin topraklarını da almaları İmparatorluğun yapısında bozulmaya neden olacaktır. Kapıkulları, artık devlete için yoktur; devlet kapıkulları için vardır. Bu anlayış yerleşmeye başladığından itibaren yeniçerilerin savaşlardaki katılım oranlarında düşüş gözlenir. Kapıkulu kuvvetlerine asker sağlayan devşirme yasasının 1683 seferinden az önce kaldırılması üzerine bu yoldan eleman sağlanması durmuş oldu. Ocak Kuvvetleri, kaynak temini için gelişi güzel alımlar yapmaya başladı. Kural tanımaz kapıkullarının köylüye karşı baskısı aynı derecede köylü tarafından tepkiye neden olur. Kapıkulu olmak karlı iş olur. Ocak kuralları bozulur. Yabancı unsurlar (köylü, levent, sipahi) ocağa girer. Böylece devşirme sistemi yürümez olur. Uzun ve sistemli eğitim yerini kısa süreli talim düzenine bırakır⁴⁵. İmparatorluk, savaşlarda asker ihtiyacı nedeniyle dışarıdan alınan elemanlarla doldurulmuş, disiplin ve düzenden yoksun bu başıbozuk kitleler, savaşlardan çoğu kez çarpışmaktan çok esnaflık ve hatta çapulculuktan başka bir iş yapmazlardı. Savaş kurallarını tam anlamıyla unutan bu kuvvetler mensubu buldukları ocak disiplin ve düzenini tamamen bozmuşlardır.

Kapıkulu Kuvvetleri'nin yozlaşma nedenleri tesadüfî değildir. Bu sistemin yanlışlarının kaçınılmaz bir sonudur. Geçim derdi bu askerleri bu tarz bir duruma yöneltmiştir. Tabii yine bu dejenerasyonu salt bu durumla ifade etmek başka bir yanlıgı içerisinde olmaktır. Ancak yukarıdaki düşüncelerimiz meselenin oluşmasındaki büyük etkenlerden biridir. XVI. yy.da ancak 8–10 akçe yevmiye alan kapıkullarının o dönemdeki mevcut şartlarda artan hayat pahalılığı karşısında satın alma gücü düşer. Yine aynı çağda bir inşaat ustası 50, niteliksiz işçi 24 akçe gündelik almaktadır⁴⁶.

⁴⁵ Yerasimos, age. s.257

⁴⁶ Akdağ, “Yeniçeri Ocak Nizamının Bozuluşu”, DTCF Dergisi, C.V. Ankara, 1947, s. 296

XVIII. yy.dan itibaren yeniçerilerin varlığının sorun olduğu bir başka konu daha imparatorluğun başını ağrıtmıştır. Yeniçerilerin “esame belgeleri”nin⁴⁷ alım satımına İmparatorluk tarafından müsaade edilmesi bu yeni sorunun bizzat kendisidir. Ocak defterlerine göre, yeniçerilerin sayısı pek çoktu. Onlar bu defterlere göre maaşlarını alırlardı. Gerçekte ise ocak sayısı maaş alanlara oranla çok azdı. Aslında ölen ya da başka bir nedenle ocaktan ayrılanların adları defterden silinmezdi. Bu adlara ait maaş cüzdanları alınıp satılırdı. Bu belgelerin bir mal gibi alınıp satılması ilerleyen dönemlerde İmparatorluğa büyük oranda mali yük olacaktır. Bu tür belgeler kısa zaman içerisinde asker olmayanların eline geçmiş ve suiistimal konusu olmuştur. Esame suiistimallerinin XVIII-XIX. yy.da büyük oranda artmıştır. Ölen yeniçeriler yetkililere bildirilmemektedir. Bu durumda İmparatorluk, ölen yeniçerilerin bildirilmesi halinde yeniçerinin ölümünü bildirene % 10’unu, alay yazıcısına % 10’unu ve ayrıca ölen yeniçerinin bölük komutanına aynı oranda % 10’unu vermeyi teklif etmektedir. İmparatorluk bu yeni sorun karşısında yeni çareler aramaya başlamıştır. Bu doğrultuda III. Selim Ve II. Mahmut döneminde yeni emirler, çıkartılsa da mali alandaki kaybın önüne tam olarak geçilememiştir ve hatta bu tarz girişimler yeniçeri ayaklanmalarının nedenlerini arasında yer almıştır.

Kapıkullarının kuruluşunda ve işlerliğini sürdürmesinde ki bir diğer etken askerlerin sürekli olarak kışlarında kalmalarını sağlayacak bir düzenlemenin varlığıydı. Bu düzenleme askerlerin evlenmelerinin yasak olmasıydı. Ancak gelişen süreçte bu durum ortadan kalkınca ocak kuvvetlerinde bozulmaya neden olan bir başka cephe açıldı. Evlenmeler arttıkça yeniçeriler ocak kışlarında yatma yerine evlerinde kalmaktaydılar⁴⁸. Bu yöndeki bozulma bir çığ gibi artarak devam etti evlenen yeniçerilerin haliyle çocukları da olacaktı imparatorluk bunlara da sistem içerisinde yer

⁴⁷ Yeniçeriler yoklama cetveline yazılır ve bir askerlik cüzdanı, esame olarak hem aylık maaş, hem de günlük tayın hakkederlerdi. Günlük tayınler, nakit olarak ödenirdi. Yeniçerilere verilen esameler, denetimden yoksundu. Bu durum esamelerin satılmasına zemin hazırlamıştır. XVII yy da piyasada dolaşan 450.000 civarında esame olduğu halde gerçekte, 30.000-50.000 Yeniçeri vardı.

⁴⁸ Uzunçarşılı, age. C.II, s. 477

bulmalıydı. Bu noktada takip edilen yol yeniçeri çocuklarının “veledeş”, “ağa çıraklığı” adı altında alınarak onlardan faydalanmak ve onları yeniçeri yapmak olmuştur.

Yeniçeriler, bozulmaya yüz tuttıkları ilk andan kaldırılıncaya kadar sürekli disiplinsizlik örnekleri sergilemiştir. Bu doğrultuda bu süre içerisindeki hemen her padişah hamleler yapsa da netice aynı olmuştur ve yeniçeriler daha da arsızlaşmışlardır. Onların merkezde daha etkin olma istekleri taşradaki merkezi tanımayan unsurların (derebeyi, voyvoda vs.) güçlenmesine neden olmuştur. Merkezin görevi olan vergi toplama ve güvenlik konuları zaman içerisinde el değiştirerek asi güçlerin ellerine geçmeye başlamıştır. Gelinen bu süreçte etkili olan bir kesimde yeniçerilerin bu tavırları ve Ocak Kuvvetleri'nin yozlaşması neden olmuştur.

Kapıkullarının zaman zaman ayaklanmaları merkezi otoritenin tesisini zorunlu kılmıştır. Bu hususta Padişah IV. Mustafa ile Kapıkulu Kuvvetleri arasında “şer-i hüccet” adlı anlaşma Kapıkulu Kuvvetleri ile yapılan ilk şeriat anlaşmasıdır. Bu anlaşmayla padişah ve kapıkulu kuvvetleri arasında denge prensipleri oluşturulmuştur.

Kapıkullarına karşı ilk reform denemesi 1718 tarihlidir. De Rochefort adlı bir Fransız subay bu noktada askeri konularda müşavirlik yapmaktaydı. 1729 tarihinde İmparatorluğun hizmetine giren Humbaracı Ahmet Paşa, humbara ocağında düzenlemeler yapmıştır. 1730'da Avrupa usulleriyle Haydarpaşa Sahrası'nda çalışmalara başlanılmıştır. Ancak yine aynı tarihli ayaklanma bu çalışmalara nihayet vermiştir. 1770 tarihinde sürat topçuları Baron De Tott'un desteği ile kurulmuştur. 1774 yılında Obert adlı bir Fransız topçu çavuşunun komutasında İstanbul'a getirilen topçulara dersler verilmiştir ve çok geçmeden 250 kişilik bir sürat topçu birliği oluşturulmuştur. İlerleyen dönemlerde topçuların sayısı iki bine çıkarıldı ve günlük on beş akçe verilmeye başlandı. Bu sürat topçuları bir dakikada on gülle atacak hıza ulaşmışlardır. Her top bataryasında altı topçu bulunuyordu ancak savaş sırasında ölmeleri göz önüne alınarak bu sayıda artışa gidildi ve ona yükseltildi. Sürat Topçuları tekrar 1782'de bir düzenlemeye tabi tutulmuştur ve modern manada eğitime

başlamışlardır. III. Selim döneminde bu yolda faaliyetler devam ettiği gibi yeni bir kanunname ile yirmi beş orta yeniden düzenlemeye tabi tutulmuştur. Kapıkullarının humbaracı, lağımıcı, topçu, top arabacıları gibi bazı sınıfları XVIII. ve XIX. yy.larda reformlara tabi tutulmuştur. İmparatorluktaki ocakların yenileştirilmesi için Yeniçeri Ocak Kuvvetleri dışındaki humbaracı, lağımıcı, topçu, top arabacıları sınıflarının 1792 yılında yeniden düzenlenmesine gidilmiştir. Bun kuvvetler için yayımlanan bir yasa ile görevleri yeniden belirlenmiştir⁴⁹. Bunlar kısmen de olsa faydalar sağlamıştır. Ancak yeniçeri sınıfı bu reformlara karşı tepki sergilemiştir. Modern savaş usullerini benimsemeye sıcak bakmamışlardır. Bu durum yıkılmayı beraberinde getirmiştir. Git gide yeniçeri oranında bir azalma meydana gelmiştir. 1782 yılında Yeniçeri Ocağı'nda kırk bin emekli askere karşılık savaşa katılan asker sayısı beş- on bin kadardır⁵⁰. Ancak bunların da gerçek manada asker oldukları söylemek mümkün değildir.

Gelinen bu süreçte İmparatorluk bu merkez kuvvetlerinde tasfiyeye gitme yolunu tercih etmiştir. Yeniçerilerin uzlaşmaya yanaşmayan tavırları, yeniliklere sürekli karşı çıkmaları, merkezde anarşiye neden olmaları, taşrada otoritenin merkez aleyhine değiştirmesine neden olması, sürekli kazan kaldırması (ayaklanması) neticesinde 15 Haziran 1826 günü Yeniçeri Ocağı kanlı bir şekilde kaldırılmıştır. Aynı gün Cebeci Ocağı' da kaldırılmıştır. Kısa bir süre sonra da Kapıkulu Süvarileri kaldırılmıştır.

II. NIZAM-I CEDİD DÖNEMİ ASKERİ TEŞKİLAT

A) NİZÂM-I CEDİD KUVVETLERİ

Nizâm-ı Cedid tabiri ilk kez Fazıl Mustafa Paşa'nın sadareti döneminde kullanılmışsa da aslında bu tabir genel anlamda III. Selim'ün faaliyetleri neticesinde

⁴⁹ Enver Ziya Karal, Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları (Nizam-ı Cedit, 1789-1807), TTK. Ankara, 1946, s.115

⁵⁰ Uzunçarşılı, age. C.II. s.494

yapmış olduğu ıslahatlara verilen genel bir isimdir. Dar anlamda ise yine bu padişah döneminde Avrupai tarzda kurulması planlanan ve eyleme geçirilen modern ordu kastedilmektedir.

III. Selim Zıştovi Antlaşmasından sonra Avrupa hakkında genel bir bilgi toplamak amacıyla dönemin Viyana elçisi Ebubekir Ratıp Efendi'ye Avusturya'nın tüm kurumlarını incelemesini ve rapor etmesini emretmiştir. Bu rapor padişahın fikirlerinin oluşmasında etkili olmuştur. Nitekim rapordan sonra padişah tüm İmparatorluk erkânından bu tarzda raporlar istemiştir. Padişahın bu emri neticesinde yirmisi Türk ikisi imparatorluk hizmetinde bulunan Avrupalı olmak üzere toplamda yirmi iki devlet ileri geleni raporlar hazırlamıştır. Genelde askeri konuları içeren ve devlet adamlarınca sunulan “ıslahat layihaları”nın ardından şu ıslahatların yapılmasına karar kılınmıştır:

- 1- Mevcut askeri ocakların düzenlenmesi
- 2- Batı yöntemleriyle asker yetiştirilmesi (Nizâm-ı Cedid)
- 3- Askeri teknik kuruluşların yenileştirilmesi⁵¹.

Bu çalışmalar sonucunda 17 Eylül 1794 gününde “Levent Çiftliği Kanunnamesi” ve 7 Haziran 1796'da ek bir yasa ile İstanbul-Levent'te küçük çapta bir oluşturuldu. Ancak bu tarz bir çalışma yenilik karşıtlarının seslerinin yükselmesine neden oldu. Bu durumu geleneklere aykırı bulan devlet ileri gelenlerinin baskıları sonucunda bu yeni ordu Hassa Bostancılar Ocağı'na bağlı olarak “Bostani Tüfek Ocağı” şeklinde bir adla kurumsallaştırıldı.

Yeni düzen kuvvetlerinin ilk çekirdeğini Avrupa'dan getirtilen birkaç subay eğitmiştir. Nizâm-ı Cedid kuvvetleri 1602 kişi ve 12 bölükten oluşan bir ortadan ibaretti. İlk kuruluşundaki kadro mevcudu 12.224 kiřidir⁵². Yeni düzenin kuvvetlerinin sayısı ilk dönemde bu şekilde olmasına rağmen ilerleye dönemlerde bu rakamlarda gözle görülür

⁵¹ Karal, age. s. 44

⁵² Mahmut Şevket Paşa, age. s.78

bir değişme meydana gelmiştir. Zaman içerisinde ortaların sayısında ki fazlalaşma kışla sayılarında ve İstanbul’da yeni bir artışı da beraberinde getiriyordu.

TABLO-2⁵³

Nizâm-ı Cedid Ordusu Asker Sayıları

TARİH	ASKER SAYISI	
	SUBAY	ER
17 Eylül 1794	20	468
Mart 1794		1.602
Mayıs 1797	27	2.536
Eylül 1801	27	9.263
1806	1.590	22.685

Yeni düzen kuvvetlerinin beslenme kaynağı sanılanın aksine Anadolu’du. İstanbul’da ise bu kuvvetlerin kaynağını iş bulma umuduyla taşradan göç eden kimseler oluşturuyordu. Bu kimseler eğitilerek birer asker haline getiriliyordu. Bu hususta Anadolu’da Nizam-ı Cedid birliklerinin kurulmasını sağlamak amacıyla yeni bir yasa hazırlanmıştır. Bu yasaya göre, sancak merkezlerinde 12 bölükten oluşan birer orta bulunmaktaydı. 100’erlerden oluşan bölüklerin altısı sağ, altısı sol kol olmak üzere gruplara ayrılıyordu. Her kolda birer bölük altı ay kent merkezinde eğitim ve öğretim yapıyor, nöbet tutuyordu. Nöbet ve eğitimin bitiminde erler işlerinin başına dönmekteydiler. Böylece hem tarımsal faaliyetler devam ediyor hem de kent güvenlik açısından askersiz kalmıyordu. Kent merkezinde oluşturulan ortaların komutanı binbaşı idi ve sürekli olarak kışladaki karargâhında kalmaktaydı. Nizam-ı Cedid askerlerinin başka işlerde çalışmalarına başka kimselere hizmet etmemeleri karşılığında müsaade edilmiştir. Bu askerlerin herhangi bir vergi mükellefiyetleri bulunmamaktadır. Topraklarının sürümü zamanında iş başına çağrılan askerlerin işlerini komşuları yapmak

⁵³ Berkes, Türkiye’de Çağdaşlaşma, YKY. İstanbul,2002, s.91–120

zorundadır. Taşradaki orta sıralar senede bir defaya mahsus, yaz aylarında “büyük talimler” için İstanbul’a gidiyorlardı⁵⁴. Taşradaki Nizam-ı Cedid ortaları ise sürekli asker değillerdi sadece nöbetle askerlik yapan bir kuruluştur⁵⁵. Askerler düzenli olarak her sabah ve akşam talim yapmaktaydılar. Ayrıca belirli periyotlarla ateşli talimlerde de bulunuyorlardı. Nizam-ı Cedid askerleri için Levent Çiftliği tam olarak yetmeyince Selimiye Kışlası inşa edilerek buraya erat yerleştirilmiştir. Yeni düzen kuvvetleri topçu, süvari ve piyade olmak üzere üç kısımdan oluşuyordu. Merkezde Üsküdar ve Levent’te, taşrada ise Ankara, Kayseri, Bursa, Bolu, Akşehir, Aydın, Kütahya ve Kastamonu’da ortaları mevcuttu. İlk önceleri subaylar eğri kılıç, erler tabanca ve bıçak taşırken bu sonradan kaldırılmıştır⁵⁶. 1801’de Levent Çiftliği ve Üsküdar’daki kışlalara Bolu, Bursa ve Karaman sancaklarından asker alınması gerçekleşmiştir. 1800-1807 yılları arasında cereyan eden iç güvenlik, vergi toplanması gibi işler bu yeni oluşturulan birliklere havale edilmiştir.

Nizam-ı Cedid Kuvvetleri’nin mali alandaki gereksinimlerini karşılamak amacıyla 1 Mart 1793 günü “İrad-ı Cedid” hazinesi kuruldu. Bu hazine alınan bazı vergilerden (tütün, içki, kahve, yün, vs.) ve boş mukataa gelirlerinden besleniyordu. Bunun yanı sıra bu hazine için bazı resmilerden (tiftik, mazı, kök boyası, palamut, kıl, alaca vs.) pay da ayrılmıştır⁵⁷. Bunlara ek olarak bu kuvvetlerdeki subayların ve erlerin ne kadar maaş alacağı ve ne tür yemek yiyeceklerine ilişkin hususlar çıkarılan bu kanunnamede belirtilmiştir⁵⁸.

1797’de İstanbul’da ki Nizam-ı Cedid askerlerinin sayısı 9.263’tür. 1799’da İstanbul haricinde Anadolu ve Rumeli’de de Nizam-ı Cedid’in kurulmasına karar verildi.

⁵⁴ Musa Çadırcı, “Osmanlı Ordusu’nda Yeni Düzenlemeler (1792–1869)”, Birinci Askeri Tarih Semineri, Bildiriler II, ATASE, Ankara, 1983, s.90

⁵⁵ Musa Çadırcı, “Ankara Sancağında Nizam-ı Cedid Ortasının Teşkili ve Nizam-ı Cedid Askeri Kanunnamesi”, Belleten XXXVI, S.141, TTK, Ankara, 1972, s.5

⁵⁶ Çadırcı, “ank., s. 2

⁵⁷ Yücel Özkaya, “Orta Anadolu’da Nizam-ı Cedid’in Kuruluşu ve Kaldırılışı”, DTCF. Atatürk’ün 100. Doğum Yılına Armağan Dergisi, Ankara, 1982, s. 510–511.

⁵⁸ Çadırcı, “Ankara Sancağı’nda Nizam-ı Cedid Ortasının Teşkili ve Nizam-ı Cedid Askeri Kanunnamesi”, s. 7–13.

1802 yılında Bağdat, Karaman ve Kayseri'ye gönderilen emirlerle bu bölgelerde Nizam-ı Cedid ortaları teşekkül edilmesi istenmiştir. 1803'te bu emre uygun olarak ortalar oluşturulmuş ve eğitimine başlanmıştır. 1806 yılında Nizam-ı Cedid asker sayısı 22.865'e ulaşmıştır. Asker sayısındaki bu artışa paralel olarak kışla inşaları da artmıştır.

Nizam-ı Cedid askerlerinden ilk defa Fransa'nın Mısır'ı İşgali sırasında faydalanılmıştır. 200 asker Akka'da başarı göstermiştir. Daha sonra İngiltere'nin İskenderiye İşgali sırasında 6.000 kişilik bir birlik bölgeye gönderilmiştir. Yine Balkanlar'daki isyanlarda bu birlikler görevlendirilmiştir. 1806-1807 Osmanlı-Rus Savaşı'nda yeniçerilerin bu birlikler ile savaşmak istememeleri başarıyı engellemiştir⁵⁹.

Sırp İsyanı sırasında bu yeni kuvvetleri istemeyen çevrelerin yaydıkları dedikodular neticesinde isyanı bastırmakla görevlendirilen Abdurrahman Paşa zor durumda kalmıştır. Ayanlar ve halkın isyanı neticesinde halk ile bu kuvvetler çarpışmak zorunda kalmıştır. Yine bu sırada yeniçeriler, görevlerini kaybetmiş eski yöneticiler, Şehzade Mustafa ile anlaşarak III. Selim'ü tahttan indirme planları yapmaktadırlar. Rumeli'deki isyanların belirtilen nedenlerle bastırılmaması sonucunda buradaki birlikler başkente çağrıldı. Abdurrahman Paşa'yada tekrar Konya'ya dönmesi emredildi⁶⁰.

III. Selim ün bu çabaları kendisini göstermiş ve meyvelerini vermiştir. Ancak yenilik hareketlerine sıcak bakılmaması bu kuvvetlerin kaldırılmasına yol açmıştır. 26 Mayıs 1807 günü Kabakçı Mustafa Ayaklanması neticesinde bu kuvvetler lağvedilmiştir. Levent Çiftliği ve Üsküdar Kışlası'ndaki birlikler dağıtılmıştır. Akabinde III. Selim 29 Mayıs 1807 günü tahttan indirilerek yerine IV. Mustafa geçirilmiştir. Bununla da yetinilmemiş III. Selim ün tekrar tahta çıkmasını engellemek ve bu kuvvetleri yeniden canlandırmamak için 29 Temmuz 1808 günü III. Selim

⁵⁹ Çadırcı, "Osmanlı Ordusu'nda Yeni Düzenlemeler (1792-1869)", s. 88.

⁶⁰ Uzunçarşılı, "Nizam-ı Cedid Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa", Belleten, C. XXXV, S. 138, Ankara, 1970, s. 245-302.

öldürülmüştür. Asiler Nizam-ı Cedid'e dair herşeyin yakılıp yıkılması için fermanlar gönderilmesini sağlamıştır⁶¹. Bu şekilde Nizam-ı Cedid Kuvvetleri nihayete ulaşmıştır.

B) SEKBÂN-I CEDİD KUVVETLERİ

IV. Mustafa Padişah olduktan sonar ona destek veren yenilik karşıtları, yenilik taraftarlarını öldürmeye başlamıştı. Bu durum üzerine bu kimseler III. Selim'e yakınlığı ile bilinen Rusçuk Ayanı Alemdar Mustafa Paşa'ya sığındılar. Alemdar, tekrar III. Selim ü tahta çıkarmak ümidiyle İstanbul'a doğru yola çıktıysa da bu amacında başarılı olamadı. Zira Sultan IV. Mustafa kendisini rakipiz kılmak için III. Selim ve II. Mahmut'un idamını emretmişti. Ancak bu durumdan şans eseri saraydaki bir kadın aracılığı ile kurtulan II. Mahmut olmuştu. Alemdar bu durum karşısında II. Mahmut'u 28 Temmuz 1808 günü tahta geçirdi⁶².

İmparatorluk tarihinde bu olay neticesinde bir de ilk yaşandı. İlk defa bir ayan sadrazam oldu. Alemdar, sadarete geçtikten sonra yeniçeri ocağını kaldırmayı düşünse de muhaliflerini korkutmamak için bu düşüncesini eyleme geçirmedi. Bunun yerine başka bir fikir geliştirdi ve Nizam-ı Cedid'e benzer yeni bir uygulama başlattı.

14 Ekim 1808 günü kurulan bu kuvvetlerin mimarı Alemdar Mustafa Paşa'dır. Alemdar Paşa'nın amacı Yeniçeri Kuvvetleri karşısında yeni bir güç dengesi oluşturmaktır. Neticede Sekban-ı Cedid kuvvetlerine asker yazımı başlamıştır⁶³.

Sekban-ı Cedid Kuvvetleri için ilk etapta 160 bin kişi ve yüz bölük amaçlandı. Bu kuvvetler bağımsızdı. Nizam-ı Cedid Kuvvetleri'nden kalan Levent Çiftliği ve Üsküdar Kışlası bu kuvvetlerin emrine verildi. Bu kuvvetlerin başına Süleyman Ağa

⁶¹ Özkaya, agm. s. 534-535.

⁶² İlber Ortaylı, İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, Hil Yayınları, İstanbul, 1987, s. 27-28.

⁶³ Ortaylı, age. s. 29.

getirildi. Ayrıca mali konularda bağımsız olması öngörüldü. Bu yolda “Umur-u Cihadiye Nezareti” teşekkül ettirilmiştir. Bu nezaretin başına da Behiç Efendi atanmıştır.⁶⁴

Bu yeni kuvvetlere kayıt yaptırılması için tüm imparatorluğa fermanlar gönderilmiştir. Bu noktada asker maaşları yüksek tutularak özendirici bir durum oluşturulmuştur. İlk aşamada 5.000 gönüllü kayıt yaptırmıştır. Bu kuvvetlere yeniçerilerden bile yazılanlar olmuştur. Kısa sürede bu kuvvetlerin sayısı 10.000’e ulaşmıştır.⁶⁵

Bu yeni kuvvetler hızlı bir şekilde gelişirken yeni sadrazam yeniçerilerin esamelerinin satışlarına müdahalede bulundu. Bu durum ona karşı olan muhalefetin su yüzüne çıkmasına neden oldu. Muhalif kimseler ölüm korkusuyla gizliden harekete geçtiler. Netice olarak yeniçeriler, ocaklarının kaldırılacağı gerekçesiyle isyan ettiler. İsyan sonucunda Alemdar ve adamları bir barut deposunun patlamasıyla öldü. Bu gelişmeler yaşanırken II. Mahmut, IV. Mustafa’nın öldürülmesini emrederek rakipsiz kaldı. İsyançılar yeni bir sadrazam ve ağa talebinde bulundular.

İsyan sırasında oluşturulan Sekban Kuvvetleri’nin dağıtılacağı ancak askerlerin canına kast edilmeyeceğine dair yeniçeriler söz vermişlerdi. Buna rağmen silahsız sekbanları öldürme cesaretini bile göstermişlerdir. Öte yandan reformist Kadı Abdurrahman Paşa ile Ramiz Paşa’yı da katletmişlerdir. Bu durumda sadece tahtı kalan II. Mahmut artık bu düzen tanımaz ocağın kaldırılması gerektiğini anlamıştır. 14 Ekim 1808 günü kurulan ve henüz ordu sayılamayacak kadar ufak olan bu kuvvetler⁶⁶ 18 Kasım 1808 günü “Alemdar Vak’ası” olarak nitelendirilen olayın akabinde kaldırılmıştır. Bu kadar kısa sürmesinin tek ve değişmez nedeni ise yeniçerilerin bu yeni kuvvetleri istememeleridir.

⁶⁴ Shaw, age. C.II, s.28.

⁶⁵ Tayyib Gökbilgin, “Sekban”, İA. C. X, s. 327.

⁶⁶ Sekban-ı Cedid kuvvetlerinin kaldırılmadan önce mevcudu 4.000 askerdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. TSK. Tarihi, C.III, Ks. 5, Gen. Kur. Basımevi, Ankara, 1978, s.166.

C) MUALLEM EŞKİNCİ TEŞKİLATI

Yeniçerilerin düzen tanımaz tavırları henüz tahta geçen geçen padişah için saltanatının ilk günlerindeki en önemli meseleydi. Nitekim bu durumun oluşmasında amcasının ölümüne Şahit olması da eklenirse bu baş belası kuvvetleri kaldırmak II. Mahmut için mevcudiyet sorunu haline gelmişti. Bu doğrultuda ilk etapta Yeniçeri Kuvvetleri’ni kaldıramasa da onları etkisizleŐtirme yoluna gitti. Yeniçerileri etkisiz konuma getirmek ve bir takım düzenlemeler için imparatorluk ileri gelenleri ile iŐtiŐare etti. Daha sonra 28 Mayıs 1826 günü 66 st düzey yönetici ile bir sözleŐme senedi (Hüccet-i Şeriye) imzalamıŐtır. Bu senet bir de fetva ile Őeri temele dayandırılmıŐtır. Neticede ‘‘Muallem EŞkinci’’ olarak adlandırılan bir ordunun teşekkülüne karar kılınmıştır. Bu yeni orduya asker kaynağı olarak yeniçeri ortaları seçilmiŐtir. Elli bir yeniçeri ortasından 150 asker alınarak 7.650 mevcutlu bir birlik meydana getirilmiŐtir⁶⁷.

Bu kuvvetlerin teşkilat yapısında 135 EŞkinci eri bir saf olarak nitelendirilmektedir. Safların kumandanına ise ‘‘Baş Karakullukçu’’ denilmektedir. Ayrıca bu kumandanların emrinde odabaşı, vekilharç, orbacı ve imam görevlidir. Bu safların tamamının bağlı olduğu makam ise ‘‘EŞkinci Neferatı Nazırı’’dır.⁶⁸

Askerlerin vazifeleri salt askeri konulardır. Bunlara başka iŐlerle uĐraŐmalarına müsaade edilmemiştir. EŞkinci neferatının silahlarını imparatorluk vermektedir. Silahları bir adet kundaklı tüfek ve kılıç ile süngü oluŐturur⁶⁹.

⁶⁷ Ahmet Cevdet Paşa, Tarih-i Cevdet, C.XII, Dersaadet, 1309, s.340.

⁶⁸ Ahmet Cevdet Paşa, age. C.XII, s.342.

⁶⁹ Mahmut Şevket Paşa, age. s. 78–79.

D) YENİÇERİ OCAĞININ KALDIRILIŞI

Eşkinici Ocağı'nın kurulmasının akabinde bu ocağa mensup askerler talimlere başlamıştı. Ancak bazı yeniçeriler bu talimleri çarpıtarak bunların kafirlere benzemek olduğu yönünde dedikodular yaymaya başladılar. Yeniçeriler 15 Haziran 1826 günü "kazan kaldırdılar"⁷⁰. Bu kazan kaldırmaya İstanbul'da ki ayak takımı da katıldı. Bu ayaklanma sonucunda Sdarazam'ın ve Mısır Kethüdası'nın konakları yağma edildi⁷¹. Dışarıda bu gelişmeler yaşanırken sarayda devlet ileri gelenleri toplandılar. Padişah, Sancak-ı Şerif'i çıkartarak Sadrazama teslim etti. Tüm İstanbul'a haber gönderilerek Müslümanların bu sancak altında toplanmaları emredildi. Ardından Ağa Hüseyin Paşa, topçu askerleriyle, İzzet Mehmet Paşa, humbaracı, lağımçı ve kalyoncu askerleriyle Et Meydanı'na hücum ettiler. Yeniçerilere teslim olmaları emredildiyse de bu emir dinlenilmedi. Bunun üzerine çarpışmalar yaşandı. Yeniçerilerin kışlaları top ateşine tutuldu. 6.000 yeniçeri öldürüldü⁷².

Bu olayın neticesinde Yeniçeri Ocağı 17 Haziran 1826 günü kaldırıldı. 20.000 yeniçeri ve taraftarı İstanbul'dan kovuldu. 20.000 yeniçeri yada taraftarı idam edildi⁷³. Yeniçerilere olan bu kızgınlık mezarlara kadar yansdı. Yeniçeri mezar taşları tahrip edilerek kırıldı. Yeniçerilerle yakın ilişkisi olan Bektaşî Tarikatı yasaklandı. Bektaşîlerden bir kısmı idam edildi⁷⁴.

⁷⁰ Her yeniçeri ortasının, içinde yemeklerini pişirdikleri büyük kazanları vardı. Harpte kazanın düşman eline geçmesi, o orta için büyük felâket sayılırdı. Ortaları ile ilgili bir işi görüşecekleri zaman kazanın etrafında otururlardı. İsyân ânında kışlalardan kaldırılan kazanlar, büyük törenle ihtilâlin idare edileceği meydana götürülürdü. Kazan kaldırmak; hükümete karşı ayaklanmak, isyan etmek demektir.

⁷¹ Karal, age. s. 146–147.

⁷² Karal, age. s. 148–149.

⁷³ Ortaylı, age. s. 31.

⁷⁴ Uzun yıllardır imparatorluğa ve sakinlerine terör estiren bu kuvvetlerin kaldırılması Vak'a-i Hayriye olarak nitelendirilmiştir. Karal, age. s. 150.

İKİNCİ BÖLÜM
YENİÇERİ OCAĞININ LAĞVEDİLİŞİNDEN
I. MEŞRUTİYET'E KADAR KARA KUVVETLERİNİN YAPISI
(1826–1876)

I- TANZİMAT'A KADAR KARA KUVVETLERİ

A) ASÂKİR-İ MANSURE-İ MUHAMMEDİYYE

İmparatorluğu radikal manada batıya- Avrupa'ya yönlendiren II. Mahmut olmuştur. Yeniçerilerin düzen disiplin tanımaz tavırları, anarşik tutumları, yeniliklere karşı olan mantık dışı yaklaşımları onların sonunu hazırlamıştı. Son olarak Muallim Eşkinci Teşkilatı'nı istememeleri ve ayaklanmaları gelinen bu sonda yaptıkları nihai düzensizlik olmuştur. II. Mahmut başkanlığında 16 Haziran 1826 günü Sultan Ahmet Cami'nde Meşveret Meclisi toplandı. Bu mecliste, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ile meydana gelen boşluk konuşuldu. Yeni bir ordunun teşekkül edilmesinin mecburiyeti dile getirildi. Bu arada Yunan İsyanı'da devam ediyordu. Neticede Avrupai tarza bir ordunun kurulması kararlaştırıldı ve 17 Haziran 1826 günü yayımlanan bir kanunname ile Muhammed'in Allah'ın yardımıyla galip gelen, yenen askeri manasına gelen "Asâkir-i Mansure-i Muhammediyye" kurulmuştur. Bu ordu daha sonraları "Mansure Ordusu" olarak anılmaya başlanmıştır.

Yayımlanan bu kanunnameye göre kurulan ilk kadro 12.000 askerden mürekkepti. Bunlar 1526'şar erden oluşan ve adına "tertip" denilen alt kuruluşlar (kol ve saf olarak) olmak üzere sekiz birliğe ayrılmışlardı. Tertipler sağ ve sol kol olmak üzere iki "kol"a ayrılmakta, kollar yüzer kişilik altı safa ve her safta on kişilik bölümlere ayrılmaktaydı. Her tertibin başında "baş binbaşı" denilen bir komutan vardır. Sağ ve sol kollara kıdemli yüzbaşı, saflara yüzbaşı, mangalara onbaşı komuta etmekteydi. Ayrıca muharip destek gücü olarak her saf için bir top verilmişti. Topçubaşı, arabacıbaşı, cephanecibaşı ve mülazımları ile çavuş, sancaktar, mehterbaşı, cerrah kadrolarıyla saflar desteklenmekteydi⁷⁵. Her bir tertipte İstanbul kadısının uhdesinde yapılan sınavda başarılı olmuş medrese öğrencileri imam olarak yer alıyordu. Her bir tertipte toplamda oniki imam görev yapıyordu. Daha sonra Mansure Kuvvetleri'nin kuruluş kanunnamesine 1 Şubat 1827 günü bir ek yapılarak bir tertibin toplam mevcudu 143 arabacı, 6 zanaatkâr ve 4 müzikacı ilavesiyle 1680'e çıkarılmıştır. Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye adı verilen ordunun başına, "serasker" ünvanıyla Ağa Hüseyin Paşa, nazırlık görevine ise Hacı İbrahim Saip Efendi tayin edildi. Oluşturulacak tertiplerin başına, "başbinbaşı" ünvanıyla Hacı Osman Ağa ve tertip kumandanlıklarına, Eşkinci Ocağı zabıtları olan Davut ve İbrahim Ağalar binbaşı rütbesiyle tayin edildiler. Bu yeni ordunun askerlerinin eğitimi için Mısır ve Prusya'dan subay getirtilmiştir. Kışlalar, hastaneler yaptırılmıştır. Mevcutta bulunan ve daha sonra gelecek olan askerlerin ikameti için Saray-ı Âtik, Davut Paşa, Selimiye ve Râmi çiftliği kışlaları tahdis edildi⁷⁶. II. Mahmut tam bir azimle bu yeni ordunun kurumsallaşması için çaba sarf etmektedir. "...Sultan Mahmut Han Hazretleri muhîb ve gayur bir şehriyar-ı kaviyyü'l-'azim olduklarından asla fütur getürmeyüb lazım gelenleri te'dib ve te'sis-i nizâmât-ı askeriyeye fevkü'l-gaye ihtimam itmekle bir taraftan kışlalar ve hastaneler ve debboylar yapılır ve bir taraftan askerinin teksiriyle beraber Avrupa'dan tal'lîmîler ve hocalar celb kılınarak ta'lim ve ta'allümün ikmaline çalışılır idi..."⁷⁷ Böylelikle eğitim ve diğer husustaki açıklar giderilmeye çalışılmıştır. Ancak bu durum tam olarak ciddi manada bir

⁷⁵ Ahmet Cevdet Paşa, age. C. XII, s. 362

⁷⁶ Mehmet Esad, age. s.193.

⁷⁷ Mustafa Nuri Paşa; age. C.IV, s.109

başarı sağlayamamıştır. Anlaşılan İmparatorluğun bu yeni ordu kurma teşebbüsünde biraz da olsa acemilik yaşanmıştır. Söylemlerimize destek olarak tezimizin bu bölümünde Yüzbaşı Moltke'nin ki daha sonra mareşal olmuştur sözlerine yer veriyoruz. "... uydurma bir ordu, operet ordusu... reform diye yapılan her şey dış görünüşten, taslaktan başka bir şey değildi, reformun adı vardı sadece. Avrupa örneğine göre bir ordu kurulmuştu; askerler Rus askerleri gibi giyiniyorlardı, talimnameler Fransa'dan, silahlar Belçika'dan alınmıştı. Sarıklı askerler Macar eğeri, İngiliz kılıcı kullanıyorlardı ve de her ulusun ordusunun yöntemine göre eğitimden geçiriliyorlardı."

Mansure askerleri düzenli olarak talim çalışmalarında bulunur. Bu yeni kuvvetlerin henüz tam manasıyla bir üniforması da yoktur. Ahaliden ayırt edilebilmeleri için "beyaz mendil" bağlamaları zorunlu kılınmıştır⁷⁸. Bu durumun farkında olan Sultan II. Mahmut İmparatorluk gelirlerinin neredeyse %70'ini oluşturulan bu yeni kuvvetlere ayırarak belki de o dönemde dünya sıralamasındaki dördüncü yerini korumaya çalışacaktı.

7 Temmuz 1826 günü çıkarılan Asâkir-i Mansure Kanunnamesi⁷⁹ ile ordunun komuta bağlantısı kesinleştirildi. Bu yasaya göre ordu komuta bağlantısı şöyledir: başkomutan, Muallim Mansure-i Muhammediyye Seraskeri'dir. İdari işler için Muallim Asâkir-i Mansure-i Muhammediyye Nazırı görevlendirildi.

Bu yeni kurulan kuvvetlerin teftişini bizzat padişahın kendisi yapmıştır. 20 Haziran 1826 günü yeni ordunun askerlerini sarayda huzuruna kabul etmiştir⁸⁰. II. Mahmut sarayda askerlerin atış talimini izlemiş ve bu başarıdan memnun kalmıştır⁸¹. Sultan, İmparatorluğun yeni kuvvetlerinde emeği geçen ve başarılı olan şahısları

⁷⁸ Ahmed Cevad, Tarih-i Asker-i Osmanî, C.IV, s.7.

⁷⁹ Kanunnamenin tamamı için bkz. Hazma Keleş, Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye Kânûnnâmesi, Kastamonu Eğitim Dergisi, Cilt:14 No:1, Mart 2006, s.227-240.

⁸⁰ Mehmed Esad, age. s.190.

⁸¹ Mehmed Esad, age. s.195.

hediyelerle onurlandırdı. Serasker Ağa Hüseyin Paşa ve Nazır İbrahim Saip Efendi'yi gayretli çalışmalarından dolayı ödüllendirdi⁸².

Yeni kurulan Mansure Kuvvetleri'nin nerede konuşlandırılacağı kanunnamede açıkça ifade edilmiştir. Mansure Kuvvetleri, İstanbul ve Boğaziçi'nde konuşlandırılıyordu. Bunlardan iki tertip Bâb-ı Seraskeri'nin kışlalarında, diğer altı tertip ise Üsküdar ve Davut Paşa'daki kışlalarda yerleştirilecekti. İlk iki tertip, İstanbul'un asayiş işlerinden de sorumluydu. Üsküdar'a konuşlandırılan tertipler buradaki asayişten ve boğazın Anadolu yakasının güvenliğinden sorumlu tutulmuştu. Bununla beraber Davut Paşa'daki tertiplerde boğazın Rumeli yakasının asayişinden sorumlu tutulmuştu⁸³.

Mansure Kuvvetleri'nin taşradaki oluşumu umut vericiydi. 26 Ağustos 1826 günü taşrada amaçlanan on tertipten dokuzu ilk ayda oluşturularak hazır hale getirildi. Buna göre Edirne'de iki, Selanik, Silistre ve Vidin'de birer tertip olmak üzere Rumeli bölgesinde toplam beş tertip oluşturulması amaçlanıyordu. Ayrıca Bolu, Çankırı, Erzurum, İzmit ve Kütahya'da da birer tertip olmak üzere Anadolu bölgesinde beş tertip kurulması amaçlanıyordu⁸⁴. Taşrada oluşturulacak tertiplerde tıpkı merkezdeki gibi olacaklardı. Valiler ve mutasarrıflar bu noktada Dersaadet tarafından bilgilendirilmişlerdi. Taşradaki tertiplerin asker gereksinimleri sancaklardan giderilecekti. Bu askerlerin eğitimi için Bâb-ı âli taşralara subay gönderecekti. Bu şekilde tüm imparatorlukta oluşturulan tertiplerin bir olması amaçlanıyordu⁸⁵. Yine askerlerin silahları ve giysileride merkezden gönderilecekti. Giysi ihtiyacının fazla olması halinde taşradaki kuvvetler yerel terzilerle iş birliği yapabileceklerdi. Bu noktada aranan tek husus dikilen giysilerin İstanbul'dan gönderilenlerle aynı olması zorunluluğuydu. Taşradaki tertiplerin bu kadar kısa zamanda oluşturulması üzerine

⁸² Mehmed Esad, age. s.197.

⁸³ Mehmed Esad, Vakanüvis Esad Efendi Tarihi, Neşreden: Ziya Yılmaz, OSAV Yay. İstanbul, 2000, s.629-630.

⁸⁴ Ahmet Lütfi, age. C.I, s.199-201.

⁸⁵ Ahmet Lütfi, age. C.I, s.204.

başka tertiplerin kurulması için yeni ruhsatlar verilmiştir. Bu yeni ruhsatlar Çankırı⁸⁶ ve Bolu⁸⁷ vilayetlerine verilmiştir. Taşra tertiplerinin denetlenmesinde bunların merkeze çağrılması esası kabul edilmiştir. Bu amaç doğrultusunda merkeze ilk gelen taşra tertibi Kütahya olmuştur. Taşradaki tertiplerin giysi ve talimlerinin merkezdeki tertiplerinki gibi olmasının yanı sıra yiyeceklerindeki merkeze benzemesi gerekiyordu. Bu hususta farklılaşan taraflar sadece yerel farklılıklarıydı. Mesela pirinç olmayan yerlerde bulgur yenilmesi gibi. Taşra tertiplerinin masraf giderleri için o tertibin bulunduğu sancak vergileri ayrılmıştı. Bu vergi gelirlerinin yetmediği zamanlarda Seraskerlik taşralara eksik miktarları gönderiyordu.

16 Kasım 1826 günü hazırlanan bir kanunname⁸⁸ ile Mansure Kuvvetleri'nin süvari tertibi ilk olarak Silistre Sancağı'nda oluşturuldu. Bu tertibin mimarı Silistre Valisi Ahmet Paşa'dır. Ahmet Paşa, süvari tertibinin eğitimi için idare ettiği sancaktan kimseleri görevlendirdi. Oluşturulan süvari tertibinin komutanı olarak Silahşorân-ı Hassa Mangalia Ayanı Mehmet Emin Ağa görevlendirildi. İlk süvari tertibinde Silistre Sancağı'nın seçilme nedeni bu bölgenin Rus sınırına yakın olması ve jeo-stratejik konumundan ileri gelmektedir. Mansure Kuvvetleri'nin bu ilk süvari tertibine asker seçiminde Dobruca'da yaşayan 15–30 yaş arasında bekâr olan Türk, Tatar ve Hıristiyan Kazaklar'dan istifade edilmiştir⁸⁹. Bu tertip, piyade tertibinden daha az sayıda askeri personele sahipti. Toplamda 1323 subay ve askerden mürekkepti. Ayrıca piyade sınıfından farklı olarak topçu sınıfı da bulunmamaktaydı. Yine süvari tertibinde, piyade tertibinden farklı olarak fazla bir çavuş kadrosu ve az bir kâtip kadrosu bulunmaktaydı.

Teşekkül ettirilen bu süvari tertibinde piyade tertibinde olduğu gibi bir yapılanma ve örgütlenmeye gidildi. Tertip iki kola ayrıldı. Sağ kol Tatar “mirza”larından

⁸⁶ Ahmet Lütfi, age. C.I, s. 192.

⁸⁷ Hüseyin Sarı, “II. Mahmut Döneminin Askeri Faaliyetlerine Mudurnu Kazasının Katkıları”, DTCF. Tarih Araştırmaları Dergisi, Ankara, 1997, s.160.

⁸⁸ Bu kanunnamenin Mansure kanunnamesinden farkı oluşturulan tertibin niteliğinin süvari olmasından kaynaklanmaktadır. Ahmet Lütfi, age. C. I, s. 196–197.

⁸⁹ Bu hususta bir ayrıcalık olarak 150 Tatar askerin evli olmalarına müsaade edilmiştir. Bkz. Ahmet Lütfi, age. C. I, s. 195; Aurel Decel, “Dobruca”, İA. C. III, s. 628–643.

birinin komutasında tatarlardan oluşturuldu. Sol kol ise diğer unsurlardan (Türk-Kazak) meydana getirildi ve komuta kademesinde Türklerden istifade edildi.

Her safta mevcut askerlerin inançlarına göre din görevlileri tayin edildi. Müslüman olan askerlere imam, Hıristiyan olan askerlere ise rahip tayin edildi.

Süvari tertibine ayrıca bir kâtip tayin edildi. Bununla birlikte askerlerin tayinat ve ihtiyaçları için Silistere'den bir memur vekilharç olarak görevlendirildi. Bu tertibin ihtiyacı olan eğer ve nal için bu tertipte fazladan bir personel alımına gidilmemiştir. Bu ihtiyaç bölge esnafından giderilmiştir. Süvari tertibinin ihtiyacı olan atın temini hususunda kanunnameye göre imparatorluk bir defaya mahsus olmak üzere 150 kuruş ödeme yapıyordu. Bundan sonra ise her asker kendi ihtiyacını temin etmekten sorumluydu. Süvari askerlerinin kılık kıyafetinin piyade askerinkinden farkı süvarilerin siyah deri mahmuzlu ayakkabı giymeleridir.

Süvari tertibi dönüşümlü olarak görev yapıyordu. Her asker dört ay görevde aktif halde bulunuyordu. Görev süresini dolduran asker tüm eşya ve silahını kışlasında bırakırdı. Bu eşyalar üzerinde askerın adının yazıldığı bir torbaya konularak kaldırılırdı⁹⁰. Bu durum savaş halinde değişiyordu. Dönüşümlü olarak yapılan bu askerlik subay ve askerlerin maaşlarına da yansımıştır. Görevde olmayan bir asker tayinatını almadan maaşının ancak yarısını alıyordu. Maaşlarda askerler arasında bir fark olmamasına rağmen, görevli olan din personeline bir farklılık vardı. Süvari tertibinde bir imam maaş olarak 30 kuruş alırken, bir rahip ise 25 kuruş alıyordu. Süvari tertibinin kendi içindeki başka farklar ise terfi kademesinde görülmektedir. Kazak askerlerin terfide ulaşacakları son rütbe yüzbaşı kadrosuydu. Bununla beraber Kazak askerler yine Türk ve Tatar askerlere oranla yarı misli tayinat almaktaydılar. Yine süvari tertibinin personel ve asker sayısında yaşanacak olan azalmalar karşısında tamamlama yoluna gidilecekti. Bu tamamlamadan Vali Ahmet Paşa sorumluydu. Teşekkür ettirilen süvari

⁹⁰ Bu uygulamada 3 Haziran 1827 günü bir değişikliğe gidilmiştir. Bu andan itibaren askerler kışlada sadece silahlarını bırakıyorlardı. İsteyenler elbiseleri ile memleketlerine gidebiliyorlardı.

tertibinin ilk teftişı İstanbul'da bizzat padişah tarafından yapılmıştır. II. Mahmut bu yeni oluşturulan süvari tertibini Davut Paşa Kışlası'nda izlemiş ve teftişte bulunmuştur⁹¹.

TABLO-3

13-22 Kasım 1826 Tarihi İtibarıyla Silistre Süvari Teşkilatı

Günlük Taymat

RÜTBE	ADET	AYLIK MAAŞ (Kuruş)	EKMEK (Somun)	ET (Dirhem)	ARPA (Kıyye)	SAMAN (Kıyye)
Alay zabitanı Binbaşı	1	750	8	800	8	16
Katip	1	150	-	-	-	-
Sağ Kolu Zabitan ve Neferatı Kolağası	1	250	4	400	6	12
Kolağası Mülazımı	1	125	3	100	2	4
Yüzbaşı	6	100	3	200	4	8
Y.Mülazımı	12	70	3	100	2	4
Sancaktar	6	50	3	100	2	4
Çavuş	12	50	3	100	2	4
Onbaşı	60	20	3	100	2	4
Neferat	540	15	3	100	2	4
İmam	4	30	3	100	2	4
Saka	6	25	3	100	2	4
Boruzenbaşı	1	60	3	100	2	4
Boruzen Neferi	12	30	3	100	2	4
Sol Kolun Boruzen ve Neferatı	1	250	4	400	6	12

⁹¹ Hızır İlyas Efendi, Vakayi Letaif-i Enderun, İstanbul, 1276, s.419.

Türkler (3 Saf) Kolağası						
Kolağası Mülazımı	1	125	3	100	2	4
Yüzbaşı	3	100	3	100	2	4
Y.Mülazımı	6	70	3	100	2	4
Sancaktar	3	50	3	100	2	4
Çavuş	6	50	3	100	2	4
Onbaşı	30	20	3	100	2	4
Neferat	270	15	3	100	2	4
İmam	2	30	3	100	2	4
Saka	3	25	3	100	2	4
Boruzenbaşı	1	60	3	100	2	4
Boruzen Neferi	6	30	3	100	2	4
Kazaklar(3 Saf) Kazakbaşı ağa(Müslüman)	1	150	6	100	2	4
Yüzbaşı (Hristiyan)	3	100	3	100	2	4
Y.Mülazımı	6	70	3	100	2	4
Bayraknış (Hristiyan)	3	50	3	100	2	4
Çavuş(Hristiyan)	6	50	3	100	2	4
Onbaşı (Hristiyan)	30	20	3	100	2	4
Neferat (Hristiyan)	270	15	3	100	2	4
Saka(Hristiyan)	3	25	3	100	2	4
Rahip	2	25	3	100	2	4
Boruzen (Hristiyan)	6	30	3	100	2	4
TOPLAM	1325		3	100	2	4

2 Şubat 1827 günü çıkarılan bir kanunname ile Mansure Kuvvetleri'nin zafer kazanabilmesi için ikinci bir süvari tertibi başkentte oluşturuldu⁹². Bu tertip mevcudu 1582 idi. Örgütlenme biçimi yine piyade tertipleri gibi olacaktı. Ancak bu tertibin piyade tertibinden 24 topçu, 16 zanaatkâr ve 12 çavuş kadrosu fazla olarak bulunmaktaydı.

Kanunnamede bu tertibin savaş ve barış zamanlarındaki durumları belirtilmiştir. Barış zamanında bu tertipte 200 ata sahip olacaktı. Her saf dönüşümlü olarak haftalık seraskerlikte kalacaktı. Tertip kışlası ise Üsküdar'da bulunmaktaydı. Haftalık olarak tertipler iki kez talim görecekti.

Süvari tertipleri genelde piyade tertiplerine benzemektedir. Ancak farklılaşan bazı tarafları vardı. Bunlardan birisi de piyadeler için mecburi olan 12 yıl hizmet süresinin süvariler için 10 yıl olduğuydu. Yine maaş oranı süvari tertibinde daha fazlaydı.

İstanbul Süvari Tertibi'nin ilk deneyimi Başbinbaşı Osman Ağa komutasında Yunan İsyanı'nı bastırmak oluşturur.

8 Mayıs 1827 günü II. Mahmut İmparatorluk yapısında bir değişikliğe gitti ve yeni serasker olarak Hüsrev Paşa'yı görevlendirdi⁹³. Bu durumda Hüsrev Paşa'nın taburlara uyguladığı talim becerisi etkili oldu. II. Mahmut Hüsrev Paşa'nın bu başarısını görmüş ve paşayı yeni kuvvetlerde değerlendirmeyi uygun görmüştür⁹⁴.

Yeni Serasker Hüsrev Paşa, ilk etapta mevcutta uygulanan talim programını değiştirerek "Hüsrevîlerin Talimi" usulünü benimsemiştir. Bu yeni talimin eğiticileri olarak Abdi, Mustafa ve Sabri Ağaları görevli kılmıştır. Bu talimlerde başarılı olanlara

⁹² Ahmet Lütfi, age. C.I, s.197.

⁹³ Ahmet Lütfi, age. C.I, s. 254.

⁹⁴ Halil İnalçık, "Hüsrev Paşa", İA. C. V/I, s. 609-616.

terfi ile ödüllendirme usulü benimsenmiştir. Talimleri geçen askerler yüzbaşı olarak tertiplere atanmışlardır⁹⁵.

Hüsrev Paşa'nın ikinci adımı Mansure Kuvvetleri'nin örgütlenme yapısına ilişkin olmuştur. Kuruluşundan iki yıl sonra bu yeni orduda bazı düzenlemelere gidildi. Saf ifadesi yerini bölük kelimesine, tertip ifadesi de yerini alay kelimesine bıraktı. Her alay üç tabura ayrıldı. Taburlarda sekiz bölüklü olarak yeniden düzenlendi. Yeni düzenlemede alay konutanı olarak miralay kabul edildi⁹⁶. Böylelikle de başbinbaşılık kaldırılmış oldu. Tüm bunların yanı sıra her alayda komutan vekili adıyla yeni bir kadro oluşturuldu. Alay emininin vazifesi levazımatla ilgiliydi. Taburlarda iki kıdemli yüzbaşı kolağası ünvanıyla hizmet vermekteydiler. Bununla beraber alaylarda bir kâtip ve sancaktar bulunmaktaydı. Bölüklerdeyse iki mülazım, bir başçavuş, dört çavuş, bir de bölük emini mevcut kadro içerisindeydiler. Ayrıca yapılan bu yeni düzenlemelerde İstanbul'da on piyade taburu daha oluşturuldu⁹⁷. Böylece tüm imparatorlukta Mansure Kuvvetleri'nin tabur sayısı otuz bir olmuştur. Bu otuz bir taburun onu İstanbul ve Boğaziçi'nde, onu Çirmen, Silistre ve Vidin'de, dokuzu Çanakkale Boğazı, Eğriboz, İzmir ve Selanik'te, ikiside Anadolu ve Erzurum'da görevlendirilmiştir⁹⁸. 27 Eylül 1827 tarihi itibarıyla piyade ve süvari olarak tüm güçleriyle birlikte 30.000 kişilik Mansure Kuvvetleri imparatorlukta mevcudiyetini sürdürmektedir.

İmparatorluk kuvvetlerinde askeri örgütlenme yapısındaki değişiklik sonrasında alay taktikte temel birlik olarak kabul edilmişti. Bu değişiklik üzerine imparatorlukta taburlarda alay sistemine geçiş yaşandı. Bu durum Dersaadet'te 6 Ekim 1827 günü kendini gösterir. Merkezdeki bu yeni yapılanmaya dört piyade taburu, topçu ve arabacı birliklerden oluşan 4.000 subay ve asker katılmıştır⁹⁹. Taşrada alay örgütlenmesine

⁹⁵ Ziya Şakir, Tanzimat Devrinden Sonra Osmanlı Nizam Ordusu Tarihi, İstanbul, 1957, s.27

⁹⁶ Ahmet Lütfi, age. C.I, s.254.

⁹⁷ Ahmet Lütfi, age. C.I, s. 254. 26 Temmuz 1827 tarihli Piyade Taburu Teşkilatı ve 23 Ağustos 1827 tarih itibarıyla İstanbul'daki Piyade Taburları için ekler bölümüne bkz.

⁹⁸ Ahmet Lütfi, age. C.I, s. 252.

⁹⁹ Hızır İlyas Efendi, age, s. 414-415.

ancak 1829 yılında gidilebilmiştir. Bu durumda yeterli yetişmiş subayın olmaması en temel etkenlerdendir. Taburların kumandanlıklarına atamalarda Hüsrev Paşa'nın işaret ettiği kimseler tercih edilmiştir. Bunun yanı sıra bu kumandanlıklara Enderun-ı Hümayun-ı Ağavâtı Taburu'ndan yetişen subaylarda atanmıştır. Bu tabur beklenen faydayı sağlamadığı gerekçesiyle 1830 yılında kapatılmıştır¹⁰⁰.

1828 yılındaki düzenlemede süvari tertiplerinde de değişiklikler yaşanmıştır. 1323 kişilik Silistre tertibi 884 mevcutlu iki tabura dönüştürülmüştür. Birinci tabur Türkler'den ikinci tabur ise yine Kazak ve Tatarlar'dan oluşturulmuştur. Ayrıca bu yeni örgütlenmede süvari bölüklerinde nalbantçıda daimi personel olarak yer verildiği gibi rahip sayısında da azalma yaşanmıştır. İstanbul Süvari Tertibi ise İstanbul Süvari Alayı olarak örgütlenmiştir¹⁰¹.

TABLO-4

18 Mart 1828 Düzenlemesiyle Silistre Süveri Taburu Teşkilatı

RÜTBE	ADET	AYLIK MAAŞ(Kuruş)	13-22 Kasım 1826 Düzenlemesiyle Karşılaştırma
Binbaşı	1	750	Değişmedi
Kolağası	2	250	Değişmedi
Katip	2	150	Değişmedi
İmam	2	30	Değişmedi
Sancaktar	3	50	Değişmedi
Boruzen Çavuşu	1	60	Değişmedi
Yüzbaşı	6	100	Değişmedi
Yüzbaşı Vekili	6	85	Yeni Rütbe
Mülazım-i Evvel	6	70	Değişmedi
Mülazım-i Evvel	6	60	Yeni Rütbe

¹⁰⁰ Mustafa Nuri Paşa, age. C. IV, s. 109.

¹⁰¹ Takvim-i Vekayi, Def'a: 1.

Vekili			
Mülazım-i Sani	6	70	Değişmedi
Mülazım-i Sami Vekili	6	60	Yeni Rütbe
Çavuş	24	50	Değişmedi
Çavuş Vekili	24	35	Yeni Rütbe
Onbaşı	48	20	Değişmedi
Onbaşı Vekili	48	17.5	Yeni Rütbe
Boruzen	6	30	Değişmedi
Nalbant	6	40	Yeni Rütbe
Neferat	672	15	Değişmedi
TOPLAM	884		
Tabur Kazaklardan Oluşturulduğunda;			
Kazak Başı	1	150	Değişmedi
Rahip	1	25	Değişmedi
Süvari Bölüğü Teşkilatı			
RÜTBE		ADET	
Yüzbaşı		1	
Yüzbaşı Vekili		1	
Mülazım-i Evvel		1	
Mülazım-i Evvel Vekili		1	
Mülazım-i Sani		1	
Mülazım-i Sani Vekili		1	
Çavuş		4	
Çavuş Vekili		4	
Onbaşı		8	
Onbaşı Vekili		8	
Boruzen		2	
Nalbant		1	
Neferat		112	
TOPLAM		145	

TABLO-5¹⁰²**2 Şubat 1827 Tarihi İtibarıyla İstanbul Asâkir-i Mansure****Süvari Tertibi Teşkilatı**

RÜTBE	ADET	AYLIK MAAŞ(Kuruş)	GÜNLÜK TAYINAT
Binbaşı	1	1000	8
Topçubaşı	1	250	4
Topçu Çavuşu	1	120	1
Arabacı Başı	1	200	3
Arabacı Çavuşu	1	100	1
Cephaneci Başı	1	150	3
Cephaneci Çavuşu	1	75	1
Boruzenbaşı	1	250	3
Eimme Efendiler	12	80	1
Mühendis Halifesi	1	300	3
Mühendis Mülazımı	1	200	2
Hekim	1	75	1
Cerrah	1	75	1
Kundakçı	1	60	1
Nalbant	6	40	1
Saraç	6	40	1
Tüfenkçi	1	60	1
Demirci	1	60	1
Marangoz	1	60	1
TOPLAM	40		

¹⁰² Ahmet Lütfi, age. C.I, s.197

Her Bir Kolun Zabitan ve Neferatı			
Kol Ağası	1	500	4
Kol Ağası Mülazimi	1	300	3
Yüzbaşı	6	200	2
Yüzbaşı Mülazımı	12	140	1
Sancakdar	6	120	1
Çavuş	12	75	1
Onbaşı	60	36	1
Neferat	540	24	1
Saka	6	24	1
Top Ustası	6	45	1
Top Halifesi	6	36	1
Topçu Neferatı	60	24	1
Arabacı Halifesi	3	35	1
Arabacı Neferatı	27	24	1
Cebahaneci Neferatı	12	24	1
Boruzen	12	30	1
Katip	1	250	2
TOPLAM	771		

Her Bir Safın Zabitan ve Neferatı			
Yüzbaşı	1	200	2
Yüzbaşı Mülazımı	2	140	1
Sancaktar	1	120	1
Çavuş	2	75	1
Onbaşı	10	36	1
Neferat	90	24	1
Saka	1	24	1
TOPLAM	107		

He Bir Kolun Altı Safının Toplamı	642
Her Bir Kolun Personel Toplamı	771
Tertibin Personel Toplamı	1582

24 Şubat 1828 günü yapılan bir düzenlemeye göre timarlı sipahiler Mansure Kuvvetleri'nde yer almaya başladı. Buna göre sipahiler düzenli olarak talimde bulunacaklar buna karşılık mevcuttaki timar gelirlerini ellerinde tutacaklardı¹⁰³. İmparatorluk iç ve dış tehditler karşısında timarlı süvari askerleri alma yoluna gitmiştir. Bu doğrultuda Rumeli ve Anadolu'da 5.200 timar sahibi, Mansure Kuvvetleri'ne süvari olarak alınmıştır. Alınan bu timarlı süvariler Dersaadet'te talimden geçirilmiştir. Bu talimler neticesinde yetenek ve başarılarına göre subay ya da nefer yapılmışlardır¹⁰⁴.

TABLO-6

24 Şubat 1828 Tarihi İtibarıyla Timarlı Süvari Taburu Teşkilatı

¹⁰³ Barkan, "Timar", İA. C.XIII/I, s. 331.

¹⁰⁴ Takvim-i Vekayi, Def'a: 12-13.

RÜTBE	ADET	YILLIK GELİR (Kuruş)
Binbaşı	1	9000
Binbaşı Kaimmakamı	1	3500
Kolağası	2	3000
Tabur Hazinesarı	1	3000
Esvab Emını	1	3000
Yüzbaşı	6	1500
Yüzbaşı Vekılı	6	1500
Mülazım-i Evvel	6	1200
Mülazım-i Evvel Vekılı	6	1200
Mülazım-i Sani	6	1200
Mülazım-i Sani Vekılı	6	1200
Çavuş	24	1000
Çavuş Vekılı	24	1000
Onbaşı	48	900
Onbaşı Vekılı	48	900
Neferat	672	750
Sancaktar	3	1200
Eimme Efendiler	3	1000
Katip	3	1000
Boruzen Çavuşu	1	1000
Boruzen	12	750
Saka	3	750
Nalbant	6	1000
TOPLAM	889	

Mansure Kuvvetleri'nde bölük örgütlenmesinde 1829 yılında isim değişikliğine de gidilmiştir. Yapılan düzelemeye göre bir taburun ilk bölümüne "mümtaz bölük",

sekizinci bölüğüne “avcı bölük” denilecekti. Avcı bölük adı 1831 yılından sonra taburların dördüncü bölüğüne isim olarak verilmiştir¹⁰⁵. İmparatorluğun Rumeli topraklarına yerleşmesinde etkili olan “Evlâd-ı Fatihân” teşkilatının ismimde de bir değişikliğe gidilmiştir. Bu teşkilat Mansure Kuvvetleri içerisinde “on üçüncü alay” ismiyle yer alacaktır¹⁰⁶. Yine 1829 yılındaki düzenlemede bir alayın dört taburdan oluşmasına karar verilmiştir. Taburlarda 822, alaylarda ise 3328 personel bulundurulması kabul edilmiştir¹⁰⁷. 1830 yılında İstanbul Süvari Alayı, Asâkir-i Mansure’den ayrılarak Asâkir-i Hassa’ya bağlanmıştır¹⁰⁸.

1831 ve 1832 yıllarında İmparatorluk kuvvetlerinde yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. Bu yeni düzenlemede alay subayına idari alanda daha fazla sorumluluklar verilmiştir. İki alay birleştirilerek “liva”lar oluşturulmuştur. Livaların komutanı olarak ise paşa ünvanlı “mirliva”lar belirlenmiştir¹⁰⁹. Bu yıllarda İstanbul Süvari Alayı’na ilaveler yapılmış iki livaya içerisinde düzenlenmiştir. Yine 1832 yılında “ferik” rütbesi ile “müşir”lik rütbesi oluşturulmuştur¹¹⁰. Mansure Kuvvetleri’nde ilk mirliva Dilaver Paşa, ilk ferik Vâsıf Mehmet Paşa ve ilk müşir ise Ahmet Fevzi Paşa’dır. Oluşturulan bu rütbelerin görev ve yetkileri çıkarılan hatt-ı hümayunlarla belirlenmiştir. 1831 yılının başka bir düzenlemesinde tımarlı süvari alaylarına ilişkin olmuştur. Bu dönemde bazı tımar sahiplerinin söz verdikleri talimlere gelmemeleri nedeniyle tımarları müsadere edilmiştir. Diğerlerinden ise dört süvari alayı oluşturulmuştur¹¹¹.

Kuruluşundan beş yıl sonra bu yeni ordu İstanbul merkezli ve Üsküdar merkezli olarak iki kısma ayrılmıştır. Bu kısımları birbirinden ayırmak için İstanbul’daki birliklere “hassa”, Üsküdar’daki birliklere de “mansure” denilmiştir. Hassa ve

¹⁰⁵ Takvim-i Vekayi, Def’a: 1.

¹⁰⁶ Takvim-i Vekayi, Def’a No: 62.

¹⁰⁷ Takvim-i Vekayi, Def’a: 1.

¹⁰⁸ Takvim-i Vekayi, Def’a:1.

¹⁰⁹ Takvim-i Vekayi, Def’a: 5–18.

¹¹⁰ Ahmet Lütfi, age. C.V, s. 26–28,29; Takvim- Vekayi, Def’a: 18; Gökbilgin, M. Tayyib, “Müşir”, İA. C. VIII, s.843–847; Köprülü, Orhan F. “Ferik”, İA. C. IV, s.570–571.

¹¹¹ Ahmet Lütfi, age. C.I, s.258–259.

mansurelerin komutanları ferik rütbesindeydi. Bir yıl sonra 1832 tarihinde feriklik mansure için müşir olarak değiştirilmiştir.

1836 tarihi itibarıyla Mansure Kuvvetleri'nde kıdem sırası aşağıda tablo-7'de şu şekildedir¹¹²:

TABLO-7
1836 Tarihi İtibarıyla Mansure Kuvvetleri Kıdem Sırası

RÜTBELER	AÇIKLAMA
Serasker	Tüm kuvvetlerin kumandanı
Müşir	Birden fazla firkadan oluşan kolordu kumandanı
Ferik	İki veya daha fazla firka kumandanı
Mirliva	İki alaydan oluşan liva kumandanı
Miralay	
Kaimmakam	
Binbaşı	
Alay Emni	
Sağ Kolağası	
Sol Kolağası	
Tabur Kâtibi	
Yüzbaşı	
Mülazım	
Başçavuş	
Çavuş	
Bölük Emni	
Onbaşı	
Er	

¹¹² Ahmet Lütfi, age. C. V, s.62-74; Çadırcı, Musa, "Anadolu'da Redif Askeri Teşkilatının Kuruluşu", DTCE. Tarih Araştırmaları Dergisi, C. VIII-XII, S. 14-23, Ankara, 1970-1974, s. 65.

1838 tarihinde kara kuvvetlerinin tamamı mansure birliklerinin çatısı altında toplanmıştır. II. Mahmut'nin saltanatının son dönemlerinde bu ordunun adı “Asâkir-i Muntazama” olarak değiştirilmiştir. Mansure Kuvvetleri'nin Seraskeri Mehmet Sait Paşa imparatorluğun tüm kuvvetlerinin komutanı olmuştur. Ayrıca “Asâkir-i Muntazama-yı Şahane Müsteşarlığı” adında yönetim işlerine yardımcı bir makam oluşturulmuştur. Bu makama da Nafi Efendi getirilmiştir¹¹³.

Bu dönemde birlikler şu şekilde oluşmaktaydı:

1- Hassa Ordusu: İlk önceleri “muallem bostanıyan-ı hassa” olarak tertip edilen bu birlik padişahın hizmetindeki özel kuvvetlerdi. Bunlar ordu kendi içinde dört bölüme ayrılmıştır.

- a- Hademe-i Rikab-ı Hümayun
- b- Mehter-i Hümayun
- c- Tıbhane-i Amire
- d- Mekteb-i Hayriye

2- Tophane

3- Mühimmat-ı Harbiye

Savaş zamanında ordunun mevcudu toplamda 250.000'i bulmaktaydı. Bu konuyu aşağıdaki tablo daha iyi izah etmektedir.

¹¹³ Takvim-i Vekayi, Def'a: 168; M. Cavit Baysun, “Müsteşar”, İA. C. VIII, s. 835–837.

TABLO-8¹¹⁴**1839 Yılında Osmanlı Ordu Mevcudu**

SINIFLAR	ASKER SAYISI	AÇIKLAMA
Hassa	12.000	6.000 kişilik 2 fırka
Piyade	74.000	2.000 kişilik 37 alay
Süvari	15.000	1.000 kişilik 15 alay
Topçu	4.800	1.200 kişilik 4 alay
Humbaracı	4.800	1.200 kişilik 4 alay
Lağımcı	4.800	1.200 kişilik 4 alay
Baltacı (İstihkâm)	3.000	
Düzenli Ordu Toplamı	118.400	
Redif Askeri	100.000	
Genel Toplam	218.400	

B) REDİF-İ ASÂKİR-İ MUHAMMEDİYYE

Piyade ve süvari olmak üzere iki ana bölümden oluşan Redif Kuvvetleri 8 Temmuz 1834 günü çıkarılan bir nizamname ile oluşturulmuştur¹¹⁵. Ardından 28 Temmuz ve 6 Ağustos 1834 günü bu konuya ilişkin iki emir daha yayınlanmıştır. Redif askeri teşkilatı, Prusya¹¹⁶'daki Landor Kuruluşu örnek alınarak, Moltke¹¹⁷'nin Osmanlı

¹¹⁴ Anonim, Mufassal Osmanlı Tarihi, C.V, Güven Yay. İstanbul, 1962, s.2898.

¹¹⁵ Suret-i Emr-i Âli için bkz. Takvim-i Vekayi, Def'a:80-87; Shaw, age. C. II, s.73.

¹¹⁶ Prusya'nın örnek alınmasındaki en temel neden bu ordunun kendi içindeki düzenlemeler sonucunda Avusturya ve Danimarka karşısında başarılar kazanmasından ileri gelmektedir. Bu olaydan sonra tüm Avrupa ülkeleri ordularını Prusya'yı örnek alarak oluşturmaya başlamıştır.

¹¹⁷ Prusya Ordusu subaylarından Helmuth von Moltke, imparatorlukta dört sene kalmıştır. Prusya'da uygulanan Redif Teşkilatı'nı imparatorlukta uygulamak üzere müşavirlik hizmeti vermiştir. Kendisi savaş halinde redif kuvvetlerinin nasıl toplanacağına ilişkin bir layiha kaleme almıştır.

Ordusu'nda danışman olarak görevli bulunduğu sırada Sultan II. Mahmut tarafından Serasker Hüsrev Paşa'ya kurdulmuş ve geliştirilmiştir.¹¹⁸.

Redif kuvvetlerinin oluşturulmasında geçmişteki bazı hatalar ya da gelişmeler göz önünde bulundurulmuştur. Eskiden savaş zamanında toplanan askerlerin çoğunluğu toprağa bağlı konumdaydılar. Topraktan alınarak askere alınan tarım kesiminin ülke ekonomisini etkilediği de düşünüldüğünden redif yöntemine başvurulması bu konudaki amacın başka bir yönünü oluşturmaktaydı¹¹⁹. Toprağa bağımlı kimselerden bu şekilde azami oranda faydalanma amaçlanıyordu. Yine rediflerin oluşturulmasındaki bir diğer etkende iç güvenliğin sağlanması hususu idi. Savaş anında asker olan barış anında da bir nevi iç huzuru sağlayan bu birlikler için eskiye oranla çok fazla bir harcama da gerekmiyordu¹²⁰. İmparatorluk fazla bir mali yük getirmeyecek “bir nevi asâkir-i mutebere”den oluşan teşkilatın kurulması için harekete geçti¹²¹.

Redif Teşkilatı kurulacak yerlerde vali, mutasarrıf, mütesellim ve kaymakamlara bunların yapacakları işler sıralanıyordu¹²². Buna göre sancaklar zabitlerle 1426 kişilik bir tabur çıkaracaklardı. Bu sayıya ulaşılmaması halinde civardaki sancaklar birleştirilerek istenen rakam elde edilecekti¹²³. Mesela Ankara, Çankırı, Karahisar-ı Sahib, Aydın ve Saruhan gibi kimi sancaklardan birer tabur oluşturulmuştur. Yine Karesi ile Eskişehir, Aksaray ile Beyşehir, Kırşehir ile Akşehir birleştirilmiştir. Rediflerin yaş sınırı 23–32 olarak belirlenmiştir. Bu yolda halkın bu kuvvetlere yazılması için çabalar harcanmıştır.

¹¹⁸ Takvim-i Vekayi, Def'a: 80; TSK Tarihi, (1793–1908), C.III, Ks. 5, Gen. Kur. Basımevi, Ankara, 1978, s. 195; Mübahat Kütükoğlu, “Sultan II. Mahmut Devri Yedek Ordusu: Redif-i Asâkir-i Mnasure” İÜEF. Tayip Gökbilgin Hatıra Sayısı, İstanbul, 1982, s. 139.

¹¹⁹ Çadırcı, “Osmanlı Ordusunda Yeni Düzenlemeler (1792–1869)”, s.93

¹²⁰ Takvim-i Vekayi, Def'a: 80'de bu konu şu şekilde geçmektedir: “...hem silk- askeriyede bulunup ve hem de ziraat ve hirasat maslahatı geriye bırakılmamak üzere Memalik-i Mahruse-i Şahane'de Redif-i Asâkir-i Mansure-i Muhammediyye ismiyle bir nevi Asâkir-i Mutebere tanzim ve tertibi...” “...tertip olunacak Redif-i Asâkir-i Mansure-i Muhammediyye Muvazzaf Asker misüllü daima hizmette bulunmayıp fakat sefer vukuunda lede'l icab işe yarayanları muvazzaf askerle beraber istihdam olunarak onlara ne vechile tayinay ve melbusat ve mahiye ve sair verilür ise bunlara dahi ol vakit öylece verilip, diğer zamanlarda memleketlerinde ekip biçmeleri ve karü kispleriyle meşgul olmaları...”

¹²¹ Takvim-i Vekayi, Def'a: 80; Ahmet Lütüfi, age. C. IV, s. 144, 160–161.

¹²² Takvim-i Vekayi, Def'a: 92, 96, 97, 98; Kütükoğlu, agm. s.127

¹²³ Takvim-i Vekayi, Def'a: 93–98.

Yerel bölgelerin ileri gelenlerinden yazılacak olanlara ise zabıt olma hakkı tanınmıştır¹²⁴.

Denize kıyısı olan yerleşmelerden redif kuvvetlerine asker alınmamasının nedeni bu bölgelerin bahriye kuvvetlerinin asker kaynağını oluşturmalarıydı. Burada önemli olan bir diğer hususta redif kuvvetlerinin sadece savaş halinde oluşturulmalarıdır. Bu nedenle bu kuvvetler, Mansure Ordusu'na alınmamıştır. Ancak Mansure Kuvvetleri'nden ayrılıp hala askerliğe elverişli kimseler Redif Kuvvetleri'ne alınmıştır.

Redif taburlarının oluşturulmasına hemen başlanılmıştır. İlk tamamlanan redif taburları, Ankara, Çankırı, Karahisar-ı Sahib, Menteşe, Siroz'dur. Bu sırayı Takvim-i Vekayi'deki şekliyle Çirmen, Kütahya, Sığla, Silistre, Teke, Terkemiş Hassı¹²⁵, Kastamonu, Maden-i Hümayun¹²⁶, Aksaray-Beyşehir, Akşehir-Kırşehir¹²⁷, Tırhala¹²⁸, Amasya, Aydın, Hamidiye, Kayseri, Saruhan, Sivas, Üsküp, Viranşehir¹²⁹, Manastır, Nevrekob, Sofya¹³⁰, Çorum, Hersek¹³¹ almıştır.

İmparatorluğun bazı bölgelerinde Redif Kuvvetleri'nin oluşturulması geç olmuştur. Bu durumun oluşmasındaki en temel neden bu bölgelerde nüfus sayımının yapılmamasıdır. Bahsedilen konuya ilişkin iki örnek Bosna ve Erzurum'dur. Bu bölgelerde nüfus sayımı yapılmadığından taburların teşkili daha sonraki zamanlara bırakılmıştır. Bu bölgelerde tabur teşkili ancak yeni sisteme geçiş döneminde mümkün olabilmıştır¹³².

¹²⁴ Takvim-i Vekayi, Def'a: 83, 93, 95, 99, 104, 106, 111; Kütükoğlu, agm. s. 128-129.

¹²⁵ Takvim-i Vekayi, Def'a: 95.

¹²⁶ Takvim-i Vekayi, Def'a: 96.

¹²⁷ Takvim-i Vekayi, Def'a: 98.

¹²⁸ Takvim-i Vekayi, Def'a: 99.

¹²⁹ Takvim-i Vekayi, Def'a: 106.

¹³⁰ Takvim-i Vekayi, Def'a: 123.

¹³¹ Takvim-i Vekayi, Def'a: 130.

¹³² Takvim-i Vekayi, Def'a: 150; Kütükoğlu, agm. s.134.

Redif Kuvvetleri'nin eğitimi için İstanbul'dan görevliler gönderilirdi¹³³. Rediflerin eğitimi iki yılda bir Mayıs ve Eylül aylarında yapılmaktaydı. Ayrıca günlük olarak bölgelerinde eğitimleri sürmekteydi. Teşkil edilecek redif taburlarının kadrosu her bölük için bir onbaşı, 25 topçu eri olmak üzere bir taburda toplam olarak dört çavuş, dört onbaşı ve 108 topçuyu bulmaktaydı. Topçu erleri daha önce tüfek ve ayak talimi görmeleri için topçu oldukları kaydı konmadan piyade ile birlikte eğitim göreceklerdi¹³⁴.

1835 yılında on bir sancakta on bir redif taburu oluşturulmuştur. Bu sayı bir yıl sonra on altı sancak ve yirmi beş redif taburu olarak artış göstermiştir. Bu taburlardaki asker mevcudu ise 1426'dır. Bununla beraber bazı redif taburlarındaki asker sayıları farklılık arz etmektedir. Tırhala'daki taburun asker sayısı 1036, Samako taburunun mevcudu da 519 idi¹³⁵. Oluşturulan bu redif kuvvetlerinin 1835 yılında II. Mahmut tarafından denetimi sırasında birlikler sultan tarafından beğenilmiştir. Bu beğenilme sonrasında bu kuvvetlere "Mansure Hassa Askeri Redifi" adı verilmiştir.

Redif askerlerinin elbise, silah, maaş ve tayınatı imparatorluk tarafından karşılanmıştır. Askerlerin sürekli olarak üniforma ile bulunmalarına müsaade edilmiştir. Kendilerine has olan redif feslerini takma mecburiyetleri redif askerlerinin vazifeleri arasındaydı. Bir başka zorunluluk redif zabitlerine ilişkindi. Bu zabitler, halktan ayırt edilmeleri için üniforma ile dolaşmak zorundaydılar. Zabitlere verilecek nişanlar Darphane-i Âmire'den gönderilmekteydi¹³⁶. Yine zabitlere kılıç, tüfek, palaska, matara, çanta gibi donanımlarda verilmekteydi¹³⁷. Talimlerde ve barış zamanlarında subaylar kendilerine verilen bu eşyalardan sorumluydu. Kaybettikleri takdirde ödemekle yükümlüydüler.

¹³³ Bu konuya ilişkin Takvim-i Vekayi, Def'a: 104'te şu ibare geçmektedir: "...Redif Taburları'na atanan zabitlerin merkezden gönderilen muallimlerle mahallerinde tahsil ve talim ettikleri..."

¹³⁴ TSK Tarihi, (1793–1908), C.III, Ks. 5, s.197.

¹³⁵ TSK Tarihi, (1793–1908), C.III, Ks. 5, s.198;

¹³⁶ Takvim-i Vekayi, Def'a: 150'de, Bosna Eyaletine yapılan zabıt atamasından dolayı gerekli nişanlar Darphane-i Âmire'den istenmiştir. Çadırcı, "Anadolu'da Redif Teşkilatı'nın Kuruluşu", s. 68.

¹³⁷ Çadırcı, agm. s. 68.

Redif Kuvvetleri'nin teşkili neticesinde bu ordunun mali ihtiyaçlarını karşılamak ve Mansure Kuvvetleri'ninkinden ayrı bir hazine oluşturmak amacıyla yeni bir hazine ihdas edilmiştir. Redif askerlerinin maaş ve masrafları oluşturulan bu hazineden ödenmektedir¹³⁸. Redif Kuvvetleri'nde 1426 kişilik bir tabura ayrılan aylık maaş tutarı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Yine taburların masraflarının karşılığı olan para altı aylık periyotlarla merkez tarafından gönderilmektedir. Bu durum bize maaşların toplu olarak ödendiğini göstermektedir. Yine maaş hususunda yerel hanedanlardan atanan subayların maaşları tam olarak ödenmemektedir. Bunların kendi memleketlerinde toprakları olması hasebiyle "Redif Nizamnamesi" gereğince maaşlarının 1/4 'ü ödenmektedir.

Aşağıdaki tabloda redif askerlerinin maaşları yer almaktadır:

TABLO-9

RÜTBE	MAAŞ (Kuruş)
Miralay	300
Kaimmakam	225
Binbaşı	125
Sağ Kolağası	50
Sol Kolağası	50
İmam	18.5
Kâtip	62.5
Sancaktar	50
Yüzbaşı	50
Yüzbaşı Vekili	37.5
Mülazım-1 Evvel	30
Mülazım-1 Sani	30
Mülazım-1 Evvel Vekili	25
Mülazım-1 Sani Vekili	25

¹³⁸ Kütükoğlu, agm. s. 149.

Çavuş	12.5
Çavuş Vekili	10
Onbaşı	9
Onbaşı Vekili	7.5
Saka	7.5
Nalbant	15
Er	6

Redif Kuvvetleri'nin maaş ve masraflarını ödemek amacıyla imparatorluk, "İane-i Cihadiyye" adlı yeni bir vergi koydu. Bu vergi her yılın bahar dönemleri olmak üzere iki taksitte ödeniyordu. Vegi tüm imparatorlukta aynı derecede toplanmıyordu. Bölgelere göre alınan rakam değişiyordu¹³⁹. Bu verginin toplanacağı yerler Anadolu, Rumeli kazaları ve Tersane-i Âmire'ye bağlı yerlerdi. Amaçlanan miktar ise her tabur için senede 500 kese kuruştı¹⁴⁰. Bu verginin toplanması hususunda ahaliye zulüm edilmemesi noktasında vergi memurlarına emirler verilmiştir. Yine bu vergilerin zamanında Redif Hazinesi'ne teslim edilmesi için mütesellim ve voyvodalar sarraf taahhüdüne başlanmıştı. İzlenen bu metot meyvelerini o dönemde vermiştir. 1836 yılındaki düzenlemeler neticesinde Redif askerlerinde sayısal artış olunca toplanan bu vergilere zam yapılması gündeme gelmiştir ve de uygulanmıştır¹⁴¹. Mevcutta olan vergiye zam yapılması da yeterli olmayınca Redif Kuvvetleri'ne mali kaynak olarak başka yollara başvurulmuştur. Bunlar arasında ipekten alınan gümrük verigisi¹⁴², iltizamların bedel dışı gelirleri ve müşir-ferik maaşlarının indiriminden kalan miktar yer alır. Redif Hazinesi, Tanzimat'ın İlanı'na kadar varlığını sürdürecektir ve Redif Kuvvetleri'nin mali ihtiyacını karşılamaya çalışacaktır

¹³⁹ Kütükoğlu, "Redif Askeri Giderlerini Karşılama Üzere Alınan Bir Vergi: İane-i Cihadiyye", Birinci Askeri Tarih Semineri, Bildiriler II, Ankara, 1983, s. 146.

¹⁴⁰ Kütükoğlu, agm. s. 146.

¹⁴¹ Bu konuya ilişkin bkz. Ekler Bölümü, Ek tablo-3.

¹⁴² Kütükoğlu, "Sultan II. Mahmut Devri Yedek Ordusu: Redif-i Asâkir-i Mansure", s. 152.

Redif Kuvvetleri'nin işlerini daha kolaylaştırmak amacıyla mali işler o bölgenin müşirlerine bırakılmıştır.

Redif askerlerinin tam olarak sayılarının bilinmemesi imparatorluğun bazı düzenlemelere gitmesine yol açtı. Bu düzenlemelere göre:

- Redif taburları oluşturuldukları sancağın ismiyle anılacaktı. Kayıtlarının tutuduğu defterin üst kısmına hangi tabur olduğu yazılacaktı.

- Taburda görevli olan binbaşı, kolağaları, kâtipler, tüfek ustası, trampet onbaşısının nereden geldikleri, yaşları, rütbeleri, baba adları, memleketleri ve kayıt oldukları tarihleri defterde yazılı halde bulunacaktı.

- Bu defterin aslı tabur binbaşısında bir kopyası da tabur kâtibinde bulunacaktı. Ayrıca bu defterin başka bir kopyası da silsile yoluyla atılan imzalar neticesinde Seraskerliğe gönderilecekti.

- Bölüklerin ceridesi, başçavus tarafından tutulacaktı. Bu tutulan cerideler yüzbaşı tarafından saklı halde tutulacaktı.

- Tutulan tüm ceridelerin muhafaza görevi Seraskerliğe aitti.

- Tutulan ceridelerin yan taraflarında bir boşluk bulundurulacaktı. Bu boşluğa ölüm ya da ihraç hallerinde işaret konulacaktı.

- Tüm bu tutulan kayıtlar mühürlü bir şekilde silsile-i meratibe uygun mühürlü olarak Seraskerliğe gönderilecekti.

- Padişaha arz ise Serasker Paşa tarafından yapılacaktı.

- Redif taburları yılda iki defa teftiş edilecek bu teftiş ve sunulan kayıtlar karşılaştırılarak gereken yapılacaktır.

- Bu teftişlerde binbaşı ve kolağalarının da imzaları yer alacaktır.

Kuruluşundan iki yıl sonra redif teşkilatında bazı değişikliklere gidilmiştir. Değişikliğe gidilmesindeki nedenleri şu şekilde özetleyebiliriz:

- Birliklerin modern bir şekilde eğitilememesi
- Redif askerlerinin eğitim için toplanma sürecinde yaşanan sıkıntılar
- Diğer aksaklıklar.

Sonuç olarak 1836 yılında Padişah'ın başkanlık ettiği bir seri toplantılar düzenlendi ve bazı kararlar alındı. Bu kararlar neticesinde;

- “Münavebe usulü” getirildi. Bu usulle önceden yılda Mayıs ve Eylül aylarında iki kez yapılan genel eğitimlerin sayısı bire indirildi. Taburların sancak merkezlerinde sırayla üç aylık eğitim yapmaları zorunluluğu getirildi. Bu yolla askerler daha iyi eğitim alacakları gibi şehirlerde askersiz kalmayacaktı.

- Talimlerde ziraatın yapılmadığı aylar seçildi. Bunun nedeni de halkın çoğunluğunun tarım ile meşgul olmasından kaynaklanmaktadır.

- Talimlerin zamanlaması da vali ve mutasarrıflıkların inisiyatifine bırakıldı¹⁴³.

¹⁴³ Çadırcı, “Anadolu’da Redif Teşkilatı’nın Kuruluşu”, s.69.

• Yapılan düzenlemelerde askerlerin nöbet esnasında barınma konularına da değinilerek askerlerin kalacağı kışlaların oluşturulmasına karar verildi¹⁴⁴. Nöbet sırasında bir askere 300 dirhem ekmek, görev yapılan yerin rayicine göre 10–20 para arası kadar katık baha ile hayvanları için gereken arpa, saman bedelleri vs. ihtiyaçların giderleri Redif Hazinesi’nden karşılanacaktı¹⁴⁵.

• Topçu sınıfına seçilecek kişilerin eğitimi için İstanbul’dan personel gönderilmesine karar verildi.

• Redif askerlerinin boğaz muhafızlığı yapmasına karar kılındı.

• Anadolu’da bazı yerlerde “Redif-i Mansure Müşiri” adıyla redif alayları kurulması kararlaştırıldı. Bu bölgeler Bursa, Ankara, Konya, Edirne, Aydın ve Erzurum’dur.

• Bununla beraber daha önce 1426 olan mevcut asker sayısı 860’a indirildi. Her sancakta tabur sayısı üçe çıkarıldı¹⁴⁶.

• Rediflerin tüm malzemeleri Mansure Müşiri tarafından sağlanacaktı. Böylece redifler mansure ve hassa olmak üzere ikiye ayrılmış oluyordu¹⁴⁷.

• Yüksek rütbeli subay atamalarında ve tayinlerinde bu zabitlerin bağlı oldukları müşirler grevlendirildi.

Haziran 1836’da redif taburları 16 ilde yeniden örgütlenerek sayısı 40’a çıkmış ve toplam asker sayısı 53.877’yi bulmuştur.

¹⁴⁴ Fahrettin TIZLAK, “Harput’tan Asker Alımı ve Firariler Hakkında Bazı Tedbirler (1834–1838)”, Askeri Tarih Bülteni, S.26, Ankara, 1989, s. 61.

¹⁴⁵ Kütükoğlu, agm. s. 148.

¹⁴⁶ Ahmet Lütfi, age. C. V, s. 166–170; Kütükoğlu, agm. s.141.

¹⁴⁷ TSK Tarihi, (1793–1908), C.III, Ks. 5, s.198.

2 Eylül 1836'da II. Mahmut'un başkanlığında toplanan "Meclis-i Şura" kararına göre redif askeri idari bölünmesi şöyledir:

a- Hüdavendigâr Müşirliği (Müşir-i Asâkir-i Hassa-i Şahane): Bolu, Eskişehir, Hüdavendigâr, Karesi, Kocaeli Sancaklarının askeri ve mali idaresi Müşir Ahmet Fevzi Paşa'ya; Karahisar-ı Sahib ve Kütahya ise Hüdavendigâr Müşirliğine bağlı olarak Mutasarrıf Hafız Paşa'ya bırakılmıştır.

b- Redif-i Mansure Konya Müşirliği (Alt kuruluşu ise Redif-i Mansure Konya Ferikliği): Aksaray, Akşehir, Beyşehir, İçel, Konya, Niğde Sancakları Karaman Valisi Hacı Ali Paşa'ya; Hamit ve Teke Sancakları ile Terkemiş Hassı Konya Müşirliği'ne Bağlı olarak Teke Mutasarrıfı ve Antalya Muhafızı Hacı Osman Paşa'ya "Redif-i Konya Ferik"i ünvanıyla verilmiştir.

c- Redif-i Mansure Ankara Müşirliği: Ankara, Çankırı, Çorum, Kastamonu ve Viranşehir Sancakları İzzet Paşa'nın yönetimine bırakılmıştır.

d- Aydın Redif Müşirliği: Aydın, Menteşe, Saruhan ve Sığıla Sancakları Aydın Muhassılı Yakup Paşa'ya verilmiştir.

e- Erzurum Redif Müşirliği: Beyazıt, Erzurum ve Van Sancakları Esat Paşa'ya; Çıldır ve Kars Eyaletleri "Feriklik" ünvanıyla Çıldır Beylerbeyi Ahmet Paşa'ya bırakılmıştır.

f- Edirne Müşirliği: Cedid, Çırpan, Filibe, Kızanlık, Pazarcık, Yanbolu kazaları birleştirilerek oluşmuştur. Müşirliğine ise Çirmen Mutasarrıfı Mustafa Nuri Paşa getirilmiştir.

g- Bağımsız feriklik: Kayseri, Bozok ve Kırşehir Sancakları ile Yeni İl Voyvodahğı ve Maden-i Hümayun Kazalarında bakır nakli nedeniyle müstakil bir feriklik oluşturulmuştur. Atamalar daha sonraki dönemlere bırakılmıştır. Bir buçuk ay sonra İçel Mutasarrıfı Yusuf Paşa “Ferik” Ünvanıyla atanmıştır.

Bu kuruluş için komuta kademesindeki müşirler her ne kadar merkezden atanan kişilerse de kuruluşun feriklik ve daha alt kademelerindeki komutanlar, bölgelerin ayan ve aşiret reisleri ile beyleriydiler¹⁴⁸. Yeni sisteme göre oluşan ilk müşirlik, Hüdavendigâr Müşirliğı olurken en son tertip ve tanzim olunan ise Kars ve Çıldır’dır.

Kuruluşundan üç yıl sonra redif kuvvetlerinin sayısında yine artış görülmüştür. Toplamda otuz sekiz redif alayının üç tanesi Rumeli’de kalanı ise Anadolu’da yer almaktadır.

1838 yılında redif piyade ve süvari alaylarının yapısında bir düzenleme yapıldı. Serasker Sait Paşa’nın sunduğı layihaya göre bir Redif Süvari Alayı 146 mevcutlu altışar bölkten meydana gelecekti. Bölükte 890 neferat yer alacaktı. Bu bölükteki rütbe sayı şu şekilde belirtilmiştir:

TABLO-10

Şubat 1838 Tarihli Fermana Göre Bir Süvari Redif Taburu

RÜTBE	ADET
Yüzbaşı	1
Yüzbaşı Vekili	1
Mülazım-ı Evvel	1

¹⁴⁸ Çadırcı, “Anadolu’da Redif Teşkilatının Kuruluşu”, AÜDTCF Tarih Araştırma Enstitüsü, Tarih Araştırma Dergisi, C.VIII, S. 14-23, Ankara, s.70-72.

Mülazım-1 Sani	1
Mülazım-1 Evvel Vekili	1
Mülazım-1 Sani Vekili	1
Çavuş	4
Çavuş Vekili	4
Onbaşı	8
Onbaşı Vekili	8
Saka	1
Nalbant	1
Borazancı	2
Er	112
TOPLAM	146

Bununla beraber bir Redif Alayı'nda şu rütbelere sahip askerler bulunmaktadır:

TABLO-11

Şubat 1838 Tarihli Fermana Göre Bir Süvari Redif Taburu-2

RÜTBE	ADET
Miralay	1
Kaimmakam	1
Binbaşı	2
Sağ Kolağası	1
Sol Kolağası	1
Kâtip	2
Sancaktar	1
İmam	3
Borazan Çavuşu	1
Borazan Onbaşısı	1

1846 yılındaki askeri düzenlemeden Redif Kuvvetleri’de nasibini almıştır. Buna göre her ordu bölgesi muvazzaf alayların sayısı kadar redif bölgelerine ayrılarak her bir bölgede bir redif alayının teşekkülüne karar verilmiştir. Redif alayları bünyelerinde dört tabur bulunduracaktı. Beş yıllık zorunlu hizmeti tamamlayan başçavuş, çavuş, onbaşı ve erler redif hizmetine geçtikten sonra yılda birkez bağlı buldukları kışlarında eğitime tabi olacaklardı. Bu sürede normal zamandaki gibi maaş ve tayinat alacaklardı. 1846 yılından itibaren imparatorlukta Redif Kuvvetleri yeek ordu konumuna getirildi. Bu şekilde askerliğin uzun zaman dilimine gerek kalmadan hazır halde bir orduya sahip olunabiliyordu.

1848 yılında Redif Kuvvetleri’nin dağılımı şu şekildedir:

- a- Hassa Ordusu Redif Alayları: Altı piyade, üç süvari ve iki topçu alayından ibaret.
- b- Rumeli Ordusu Redif Alayları: Altı piyade alayından oluşmaktaydı.
- c- Anadolu Ordusu Redif Alayları: Altı piyade alayından oluşmaktaydı.

Bu redif alaylarının nasıl teşkilatlanacağı, eğitim göreği ve ne kadar olacağı “Asâkir-i Redife-i Hazret-i Şahane Zabitanı’na İta Olunan Talimat”ta belirtilmişti. Bu talimat 26 Mart 1850 günü tüm ilgili komutanlıklara gönderilmiştir. Talimat bir giriş ve yirmi dört bentten oluşmaktadır. Giriş bölümünde redif askerlerinin nasıl ve ne şekilde olacağından ve bunların nasıl kaydının yapılacağından bahsedilmektedir. Bentlerde ise;

- Bir redif ordusunun teşkilat yapısı,
- Redif birliklerinin organize durumları,
- Komuta kademeleri,
- Maaş ve tayinatları,
- Redif askerlerinin kayıtları,
- Yoklamalar,

- Defterlerin tutulması,
- Tezkerelerin verilmesi,
- Ölüm vb. durumlar,
- Firari haller,
- Kura sistemi gibi konulardan bahsedilmiştir.

Talimatnamedeki hususlar komutanlarca uygulanmış olmalı ki bu dönemde imparatorlukta bir sıkıntı yaşanmamıştır.

1865 yılında ise Redif Kuvvetleri aşağıdaki tablodaki gibidir.

TABLO-12¹⁴⁹**1865 Yılı Redif Kuvvetleri**

Alay	Tabur	I. Ordu	II. Ordu	III. Ordu	IV. Ordu	V. Ordu	VI. Ordu
No	No	Merkezi	Merkezi	Merkezi	Merkezi	Merkezi	Merkezi
1	1	İzmit	Çumnu	Manastır	Harpur	Şam	Bağdat
1	2	Karahisar-1 Na'allu	Silistre	Ohri	Malatya	Nuh-ı Rabia	
1	3	Eskişehir	Hezergrad	Vodina	Behisni	Havran	
1	4	Kütahya	Tırnova	İlbasan	Ergani	Hums	
2	1	Bursa	Edirne	Yanya	Sivas	Kuds-i Şerif	
2	2	Balıkesir	Silivri	Ergiri	Zile	Gazze	
2	3	İznikmid	İslimye	Berat	Tokat	Nablus	
2	4	Gedüs	Hasköy	Yenişehir	Amasya	Cenin	
3	1	Konya	Sofya	Üsküb	Erzurum	Beyrut	
3	2	Akşehir	Niş	Prizrin	Erzincan	Akka	
3	3	Karaman	Filiba	Tiran	Arabgir	Trablusşam	
3	4	Ermenek	Lofça	Priştine	Karahisar-1 Şarki	Merkab	
4	1	Kayseri	Bolu	Drama	Kars	Antakya	
4	2	Nevşehir	Za'firân-1 Bolu	Siroz	Oltu	Lazkiye	
4	3	Niğde	Koçhisar	Gümülcin e	Livane	İdlib	
4	4	Konya Ereğlisi	Kastamonu	İştib	Batum	Hama	
5	1	Karahisar-1 Sahib	Ankara	İzmir	Van	Haleb	
5	2	Yalvaç	Kengiri	Manisa	Bitlis	Kilis	
5	3	Sandıklı	Bey pazarı	Tire	Siird	Ayntab	
5	4	Uşak	Asi Boğazı	Adliye	Elban(?)	Urfa	
6	1	Isparta	Çorum	Aydın	Diyarbakir	Adana	
6	2	Denizli	Kırşehir	Nazilli	Lice	Tarsus	
6	3	Istanos	Yozgat	Milas	Cizre	Maraş	
6	4	Alaiye	Taşköprü	Muğla	Mardin	Elbistan	

¹⁴⁹ Ömer Nailli, Fenni Harp ve Tarih-i Askeri, C.I, Mekteb-i Hayriye Matbaası, İstanbul, 1283.

I- TANZİMAT'TAN I. MEŞRUTİYET DÖNEMİNE KADAR KARA KUVVETLERİ

A) KARA KUVVETLERİ'NİN YAPISI

3 Kasım 1839 günü İmparatorlukta birçok alanda başlangıç olduğu gibi askeri alanda da birçok yeni hamlenin başlangıcıydı. Tanzimat Fermanı'nda bu durum şu şekilde özetlenmektedir: "...devlet, ülkesini korumak için elbette askere muhtaçtır ve bunun için masraf yapmak zorundadır...", "...devletin kara ve deniz askeri masrafları ... gerekli yasalarla sınırlandırılıp belli ederek masraflar ona göre yapılacaktır. Askerlik meselesi dahi söylediğimiz gibi önemli meselelerdendir. Memleketi korumak için asker vermek halkın boyun borcudur. Fakat şimdiye kadar bölgelerin nüfus miktarı göz önünde tutulmayarak kiminden fazla kiminden noksan asker istenmekteydi. Bu da hem kuralsızlığa hem de tarım ve ticaretin zarar görmesine sebep olmaktadır. Diğer taraftan asker olanların ömürlerinin sonuna kadar bu hizmette bırakılmaları kendilerinin ümitsizliğe düşmeleri sonucunu vermekte, soy sop sahibi olmalarını önlemekteydi. Bundan dolayı şimdiden sonra her bölgeden gerektiği zaman istenecek askerin daha iyi bir usule göre alınması ve 4-5 sene müddetle sıra ile hizmet etmelerini sağlayacak bir usul bulunması gerekmektedir..."¹⁵⁰. Fermana yer alan bu gelişmeler geçmiş dönemlere bir eleştiride bulunduğu gibi birçok köklü yeniliğinde başlangıcı sayılmaktadır. Fermana ayrıca "...Bâb-ı Seraskeri Dar-ı Şura'sında söyleşilip gereken kanunlar kararlaştırılacaktır..."¹⁵¹ ifadesinden askerlik alanındaki gerekli hamlelerin hangi kurum tarafında atılacağını da öğrenmekteyiz. Dar-ı Şura, 7 Şubat 1837 günü kurulmuştur. Bu şurada başarılı üst rütbeli zabitler bulunmaktadır. Bu şuranın başkanlığını ise Mirliya Hayrettin Paşa yürütmektedir. Asker üyelerin yanı sıra şurada sivil üyelerde bulunmaktadır. Bunlar şura müftüsü ve kâtibidir. Şura Seraskerlik

¹⁵⁰ Halil İncılık, "Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu", Belleten, C. XXVIII, S. 112, Ankara, 1964, s. 612-614.

¹⁵¹ İncılık, agm. s. 614.

binasında çalışmalarını yürütmekteydi¹⁵². Şuranın işleyişinde oy çokluğu aranmaktaydı. Kesinleşen konularda Serasker Paşa inceledikten sonra Padişaha arz ederdi. Padişah kendisine sunulan kararlara bakıp olumlu yanıt verirse bu kararlar imparatorlukta uygulanmaktaydı. Şura, İmparatorluk kuvvetlerinin modernleşmesinde etkili olacaktır. Tanzimat Fermanı'nda yer alan askerlikle ilgili çoğu husus bu şuranın birer mahsulüdür.

1841 yılında önceden Asâkir-i Mansure veya Muhtazama adı verilen Kara ordusu, "Asâkir-i Nizamiye-i Şahane" veya "Asâkir-i Nizamiye" olarak anılmaya başlandı¹⁵³. Düzenli talimlerin yanı sıra genel talimler yapılmaya başlandı. Redif Alayları'na harp usullerine göre talim yapılması kararlaştırıldı.

Gülhane Hatt-ı Hümayunu ile merkezi denetim daha da fazlalaşmıştır. Bu durum İmparatorluk kuvvetlerinde büyük çapta düzenlemelere neden olmuştur. "Asâkir-i Nizamiye-i Şahane" ismini alan imparatorluk kuvvetleri, 1841'de iki kez bölge komutanlıklarına bölünmüştür. Bunların başında seraskerce atanan müşirler bulunmaktaydı. Böylece valilerin ordu birlikleri üzerindeki denetimi sona ermekteydi¹⁵⁴.

6 Eylül 1843 günü askerlik alanında yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bunlardan ilki askere alma yöntemine ilişkin olmuştur. Oluşturulacak yeni tabur ve alaylarda eski usule devam ediliyordu. Askerlik süresinin ne zaman sona ereceğinin bilinmemesi askereden firara neden oluyordu. Bu durum orduya yazılmanın da önünde büyük bir engeldi. Yine terfilerde ve atamalarda adam kayırmacılığın olması asker ve zabitanın hevesini kıran ve şikâyetlere yol açan bir diğer gelişme idi. Terfi ve atamada 1843 yılında yetenek ve başarı aranmasına karar kılındı. Yine aynı dönemde askeri rütbelerin sivil memurlara verilmesi uygulamasına son verildi.

¹⁵² Ziya Şakir, Tanzimat Devrinden Sonra Osmanlı nizam Ordusu Tarihi, İstanbul, 1957, s. 77-78.

¹⁵³ Çadırcı, "Osmanlı Ordusunda Yeni Düzenlemeler (1792-1869)" s. 97; Shaw, age. s.119

¹⁵⁴ Shaw, age. s.119-120.

Bu dönemde Abdülmecit I. askerlik alanında yapılacak olan yeniliklerde Hassa Müşiri Rıza Paşa'yı görevlendirdi. Paşa, "Meclis-i Muvakkat" adlı bir kurul oluşturarak istişare ile yenilikleri yapma yolunu tercih etti. Devlet ileri gelenlerinden oluşan bu kurulda alınan kararlar padişaha arz edilip onay alındıktan sonra halka duyuruldu. Halka duyurulan fermanla o dönemki askerliğe ilişkin atıflarda bulunulmuştur. Asker alma ve askerlik süresinin netleştirilememesi eleştirilmiştir. Ayrıca yeterli sayıda düzenli birliklerin olmadığından bunların en kısa zamanda tamamlanacağından bahsedilmiştir. Yine fermanla imparatorluğun mevcudiyeti için Redif Kuvvetleri'nin muvazzaf olarak kabul edildiği dile getirilmiştir. Bu duruma neden olarakta bu kuvvetlerin diğer askerlerden farksız olduğu ve uzun süre silâh altında kaldığı gerekçe gösterilmiştir. Fermanla bahsedilen diğer bir husus ise askerlik süresinin ne kadar olacağına yöneliktir. Askerlik süreye bağlanmıştır. İlk beş yıl muvazzafıktan sonra yedi yıl redif olarak hizmet verilmesine karar verilmiştir. Ancak bu rediflik süresi boyunca bir askerin her yıl bir ay eğitim görmesi zorunluluğu getirilmiştir.

1843'teki düzenlemeyle Osmanlı Ordusu, Fransız ve Prusya ordularının teşkilatı göz önünde tutularak yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre, Osmanlı Silahlı Kuvvetleri dört bölüme ayrılmıştır. Bunlar: Muvazzaf Kuvvetler, yedek kuvvetler, yardımcı kuvvetler ve başıbozuk kuvvetlerdir¹⁵⁵.

1846 yılındaki askeri düzenlemelerde Dar-ı Şura-yı Askeri daha önce ele alınan askere alma ve askerlik süresi konularını yeniden ele aldı. Konu bir yasa ile yürürlüğe konuldu¹⁵⁶. Bu konu Faruk Ayın tarafından ele alınıp incelenerek tez halinde ortaya konulmuştur¹⁵⁷. 1846 yılında hazırlanan bu yasa imparatorlukta 1869 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Bu tarihten sonra bazı değişiklikler ile "Ahz-ı Asker Kanunname-i Hümayunu" adı altında 1886 yılında yeniden yürürlüğe konulmuştur.

¹⁵⁵ Karal, Osmanlı Tarihi (1856–1861), C.VI, TTK. Ankara, 1983 s. 162–164

¹⁵⁶ Çadircı, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Askere Almada Kura Usulüne Geçilmesi ve 1846 Tarihli Askerlik Kanunu", Askeri Tarih Bülteni, S. 18, Ankara, 1985.

¹⁵⁷ Faruk Ayın, Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'tan Sonra Askere Alma Kanunları (1839–1914), Ankara, 1994.

1846 yılındaki düzenlemelerde asker alma kanununun gerekçesi olarak yukarıda değindiğimiz hususlara yer verilmiştir. Bu dönemde hazırlanan kanunname; giriş, beş fasıl, altmış üç bend ve bir hatimden oluşmaktadır. Genel olarak kanunname değinilen hususları şu şekilde sıralayabiliriz:

- İmparatorlukta 20–25 yaş arasında olanların askerlik çağında olacağına,
- Bunların seçiminde kura yönteminin benimseneceğine,
- Askerlik vazifesinin zorunlu olduğuna,
- İmparatorluk coğrafyasının beş ordu bölgesine ayrıldığına,
- Askerlik süresinin mecburi beş yıl olduğuna,
- İç ve dış savunmada Müslüman ahalinin daha fazla sorumluluğa sahip olduğuna,
- Askerliğin vatan hizmeti olduğuna,
- Askerlik çağı dışındaki kişilerin askere alınmasında padişah onayının gerektiğine,
- Asker azalmalarında nüfusa göre hareket edileceğine,
- Kuralların baharda yapılacağına,
- Ordu bölgelerinde kura dairesi oluşturulacağına,
- Kura meclisinin oluşturulacağına ve nasıl oluşturulacağına,
- Kimsenin kayrılmaması gerektiğine bu şekilde davrananların cezalandırılacağına,
- Kuraya katılmayanların yakalandıkları takdirde hemen sevk edileceklerine,
- Kurada ismi çıkanlara yirmi gün izin verileceğine, daha sonra birliklerine teslim olmaları gerektiğine, aksi istikamette davranarak geç gelenler hakkında gereken cezai işlemlerin yapılacağına,
- Firar edenler hakkında yöneticilerin sorumlu olduğuna ve firarilere gereken cezai işlemlerin uygulanacağına,

- İlimiye, kalemiye ve mülkiye hizmetinde bulunanların ayrıca cami görevlileri, medrese öğrencileri¹⁵⁸ ve dergâh şeyhlerinin askerlik hizmetinden muaf tutulduğuna, ayrıca annesi dul olup kendisinden başka hizmetini görecev evladı olmayan kişilerin ve kendi ailesi olup bakacak kimsesi olmayan erkeklerin de askerlikten muaf tutulacağına,
- Bir ailenin bir çocuğu askerde ise o bitirmeden askere diğerinin alınmayacağına,
- Bir ailenin askerde birden fazla çocuğu vefat etmişse diğer çocuklarının askere alınmayacağına,
- Sağlık durumu askerliğe elverişli olmayanların askerlikten muaf tutulacağına,
- Kimlerin yerine vekil olarak askerlik yaptıracağına¹⁵⁹,
- Bedel askerlik uygulamasında bedellerin firarı halinde yerine üç ay içinde yenisinin gönderilmesi gerektiğine aksi halde bedeli ödeyen kimselerin askere alınacağına,
- Tüm bu işlemlerin defterlere kaydedileceğine.

1869 yılında askeri alanda yeni düzenlemere gidilmiştir. “Kuvve-i Umumiye-i Askeriye’ye Dair Nizamname” adında 18 Ağustos 1869 günü yeni bir yasa yürürlüğe girmiştir. Bir giriş ve yirmi üç bentten oluşan bu yasada 1843 yılında oluşturulan askeri düzenlemeler yeniden ele alınmıştır. Bu dönemdeki düzenlemeyle 20–40 yaş arasındaki tüm Müslümanlar için 20 yıl askerlik zorunlu bir göreve dönüştürülmüştür. Bu sürenin altısı nizamiye altısı ise redif olarak belirlenmiştir. Ayrıca sekiz yılda mğstahfız olarak belirlenmiştir.

¹⁵⁸ Bu hususta bazı kimseler askere gitmemek için medreseye yazılma yolunu tercih ediyordu. Bunları gerçek medrese öğrencilerinden ayırt etmek amacıyla sınavlar düzenlenirdi. Sınavlarda başarılı olanlar muaf tutulur. Başarısız olanlar askere alınır.

¹⁵⁹ Bu şekilde aranan şartları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Bedel verecek kimse 25 yaşını geçmiş olacak,
- Herhangi bir taşınmaz malını satmadan bu bedeli ödeyebilecek,
- Askerlik yapabileceği raporla kesinleşecek,

Bu kimselerin bedel olarak verecekleri kimselerin beyaz köle olması zorunlu kılınmıştır. Bu kölelerin de askerliğe elverişli olması gerekmektedir.

1870 yılında askere almada yeniden kurallara bağlandığını görmekteyiz. 8 Mart 1870 günü “Tenkiset-ı Cedide-i Askeriye Tevfikan Tanzim Olunan Kura Kanunname-i Hümayunudur” başlığı altında bir yasa daha çıkmıştır. Bu yasa bir giriş, yedi fasıl ve bir de sonuçtan oluşmaktadır. Bu yasada daha önceki dönemlerde ele alınan konulara değinilmiştir. Bu tarihteki düzenlemelerde üçüncü ordu haricindeki ordulara dokunulmamıştır. Üçüncü ordu dairesinde iki Boşnak alayı oluşturulmuştur. Bu alaylar üç tabura sahiptir. Artıca altıncı ordunun piyade alay sayısı bir artırılarak beşe çıkarılmıştır. Bu dönemde 20 yıl askerlik süresi hala geçerlidir.

1- Muvazzaf Kuvvetler

6 Eylül 1843 günü imparatorluk kara kuvvetlerinin modern anlamda ilk taksimatı yapılır. Bu taksimatta imparatorluğun coğrafyası, nüfusu, ulaşım imkânları göz önünde bulundurulmuştur¹⁶⁰. İmparatorluk kara gücünü oluşturan kuvvetleri beş kısımda toplamıştır. Bu beş kuvvetin ismi, sırası ve merkezi aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

TABLO-13¹⁶¹
1843 Yılı Muvazzaf Ordusu

ORDU	ORDU İSMİ	ORDU MERKEZİ
1. Ordu	Hassa Ordusu	İstanbul
2. Ordu	Dersaadet Ordusu	Üsküdar-İstanbul
3. Ordu	Rumeli Ordusu	Manastır
4. Ordu	Anadolu Ordusu	Harput-Elazığ
5. Ordu	Arabistan Ordusu	Şam

¹⁶⁰ Aydın, a.g.e., 1994, s. 9.

¹⁶¹ TSK Tarihi (1793–1908), C. III, Ks. 5, s. 201.

Hassa Ordusu ve Dersaadet Ordusu, muhafız askerlerden oluşmaktaydı. Yeni düzenleme sonrasında bu kuvvetler ordu seviyesine çıkarıldı. Hassa Ordusu'na Alanya, Aydın, Balıkesir, Biga, Bursa, Hamit, İzmit, Karahisar-ı Sahib ve Menteşe yöreleri bağlanarak bu ordunun asker kaynağı bu yöreler temin edecekti. Bu ordu Serasker Rıza Paşa komutasına verildi.

Dersaadet Ordusu'na Amasya, Ankara, Bolu, Büyük Çekmece, Edirne, Gebze, İçel, Kartal, Kastamonu, Küçük Çekmece ve Viranşehir yöreleri bağlanarak bu ordunun asker kaynağını bu yöreler temin edecekti.

Sayılan yerler haricinde kalan yerler ise Anadolu ve Rumeli Ordusu için ayrılmıştı. Bu ordulara müşir ünvanlı birer komutanlar atandı. Oluşturulan bu ordularda birde meclis kuruldu. Bu meclisin görevi ordu ile ilgili kararları alıp tartışmak ve silsile-i meratip yoluyla padişaha arz etmektir. Bu meclislerde asker üyelerin yanı sıra sivil üyelerde bulunmaktadır.

1843 yılında ordu kuruluşu: 7 piyade alayı, 7 talia taburu, 7 süvari alayı ve bir topçu alayı şeklindedir. 3. ordu da fazla olarak bir kazak ve bir dragon alayı teşkil edilmiştir. 2. 4. 5. ordularda birer piyade ve süvari alayı ile birer talia taburu eksikti. 1843'te yayınlanan bir emirle, süvaride birinci alaylara "sipahi", ikinci alaylara "dragon", üçüncü alaylara "hüsar" ve dördüncü alaylara "mızraklı" denilmiştir¹⁶².

1848 yılında bu teşkilatta değişiklik yapılmış ve ordu sayısı altıya çıkarılmıştır. Her ordu bir müşirin komutasına verilmiş, Hassa Ordusu seraskerin emrinde kalmıştır. 6. ordu; 4 piyade, 2 süvari, 1 topçu alayından ve 4 talia taburu şeklinde örgütlenmiştir. 1848 düzenlemesine göre orduların adları ve konuş yerleri şöyledir¹⁶³:

¹⁶² TSK Tarihi (1793–1908), C.III, Ks. 5, s. 202–203

¹⁶³ TSK Tarihi (1793–1908), C.III, Ks. 5, s. 202–203

TABLO-14¹⁶⁴
1848 Yılı Muvazzaf Ordusu

ORDU	ORDU İSMİ	ORDU BÖLGESİ	ORDU MERKEZİ
1.Ordu	Hassa Ordusu	İstanbul-Batı Anadolu	İstanbul
2.Ordu	Tuna Ordusu	Tuna Havzası	Şumnu
3.Ordu	Rumeli Ordusu	Makedonya- B.Hersek	Manastır
4.Ordu	Anadolu Ordusu	Doğu Anadolu	Erzincan
5.Ordu	Suriye Ordusu	Şam, Halep İlleri	Şam
6.Ordu	Arabistan Ordusu	Irak	Bağdat

Ordudaki alayların birinci ve ikinci alaylarına “zuhaf” diğetine “piyade” denilmekteydi. Piyade alayları üçer taburlu olup her alayda ayrıca 80 kişilik bir bando kurulmuştur. Alaylara miralay komuta etmektedir. Taburlar sekiz bölüklü olup başında bir binbaşı vardır. Bölükler sekiz mangalı idi. Bölüklere yüzbaşı komuta etmekteydi. Mangalar on erden kurulmuş ve başlarına onbaşı verilmiş, iki manga birleştirilerek başına bir çavuş, dört manga birleştirilerek başına bir mülazım verilmiştir¹⁶⁵.

Sonradan talia taburlarını birinci, ikinci taburlada her iki ere bir katır verilerek bunlara “süratlı talia” ismi verilmiştir. Süvari alayları 6 bölükten meydana gelmekteydi. Birinci ve ikinci bölükleri filintalı, diğetleri mızraklıydılar¹⁶⁶.

Topçu alayları 12 bataryalı olup bunların 11 adedi altışar toplu sahra bataryası, b,r,s, dört toplu dağ bataryasıdır. Bu suretle bir alayın top mevcudu 70 oluyordu. Tablı

¹⁶⁴ TSK Tarihi (1793–1908), C.III, Ks. 5, s.202.

¹⁶⁵ TSK Tarihi (1793–1908), C.III, Ks.5. s.202.

¹⁶⁶ TSK Tarihi (1793–1908), C.III, Ks.5. s.202.

40'da gösterilen 6 ordudan başka Tophane-i Amire Müşirliği'ne bağlı olarak bir yedek topçu alayı, ikişer taburlu istihkâm alayı, bir sanayi alayı ile boğaz ve çeşitli kalelerde 4 kale topçu alayı vardı¹⁶⁷. Topçu alaylarının subay ve er mevcutları ise 1300 idi¹⁶⁸.

Tüm bu sayısal değerlerin sonucunda imparatorluk kara kuvvetleri toplamda 36 piyade alayına sahipti. Yine 36 talia taburu bulunmaktaydı. 11 topçu alayının yedisi sahra, dördü de kale topçusuydu. Ayrıca İmparatorluğun iki istihkâm alayı ve bir de sanayi alayı bulunmaktaydı.

1869 Kanunnamesine göre ordu kuvvetleri: Nizamiye, Redif ve Müstahfiz olmak üzere üç kısma ayrılmıştır¹⁶⁹.

Abdülaziz devri muvazzaf kuvvetleri tablo 41'de görüldüğü gibi olup yerine teşkil edilen 7. ordu; üçer taburlu 5 piyade alayı ve sekizer bölüklü 5 talia taburu ile 6 bataryalı bir topçu alayından kurulmuştur. Diğer orduların bölgelrine ve teşkilatına genel olarak dokunulmamışsa da yeniden bazı birlikler kurulmuştur. Bu arada 3. ordu da üçer taburlu iki Boşnak alayı ve biri üçer, ikisi dörder taburlu üç sınır alayı ile bir kordon taburu kurulmuştur. Altıncı ordunun piyade alayı mevcudu dörtten beşe şıkarılmış ayrıca bütün ordularda her biri bir binbaşı veya kolağası komutasında birer istihkâm bölüğü kurulmuştur¹⁷⁰.

¹⁶⁷ TSK Tarihi (1793–1908), C.III, Ks.5, s.203

¹⁶⁸ Karal, age. C.VI, s.163

¹⁶⁹ TSK Tarihi (1793–1908), C.III, Ks.5 s.206

¹⁷⁰ TSK Tarihi (1793–1908), C.III, Ks.5, s.207

TABLO-15¹⁷¹
1869 Yılı Muvazzaf Ordusu

ORDU	ORDU İSMİ	ORDU MERKEZİ
1.Ordu	Hassa Ordusu	İstanbul
2.Ordu	Tuna Ordusu	Şumnu
3.Ordu	Rumeli Ordusu	Manastır
4.Ordu	Anadolu Ordusu	Erzurum
5.Ordu	Suriye Ordusu	Şam
6.Ordu	Arabistan Ordusu	Bağdat
7.Ordu	Yemen Ordusu	San'a

2- Yedek Kuvvetler (Redif Kuvvetleri)

Redif birliklerinin amacı imparatorluk kara kuvvetlerinin yedek kuvvetlerini oluşturmaktır. İmparatorluk kara kuvvetleri yapılan düzenlemelerle 1843 yılında taksimata tabi tutulduğunda asker ihtiyacı eskiye nazaran daha fazla belirgin hale gelmişti. Bu ihtiyacı karşılama yolunda ise redif birliklerine başvuruldu. Kuruluş amaçlarına uygun olarak her an silâh altına alınabilecek gibi oluşturulan bu kuvvetler beş temel ordunun ihtiyacına cevap vermiştir. Bu suretle imparatorluk sınırındaki her kara kuvvetlerinin olduğu yerlerde redif kuvvetleri de oluşturulmaya başlandı. Redif bölgelerinde bir alay yer alacaktı. Bu alayda da dört tabur bulunacaktı. Redif erleri yılda bir defaya mahsus olmak üzere bağlı buldukları taburlarda eğitime tabi tutulacaklardı.

1848 yılı redif kuvvetlerinin görünümü Tablo-16'da gösterilmiştir.

¹⁷¹ TSK Tarihi (1793-1908), C.III, Ks.5, s.206-207

TABLO-16¹⁷²
1848 Yılı Redif Birlikleri

ORDU	ORDU İSMİ	AÇIKLAMA
1.Ordu	Hassa Ordusu	6 piyade alayı, 3 süvari alayı, 1 topçu alayı
2.Ordu	Dersaadet Ordusu	6 piyade alayı, 3 süvari alayı, 2 topçu alayı
3.Ordu	Rumeli Ordusu	6 piyade alayı
4.Ordu	Anadolu Ordusu	6 piyade alayı

1869 yılında redif kuvvetlerinde yeni bir düzenleme yapılmıştır. Kuvvetler mukaddem ve tali olarak ikiye ayrılmıştır. Bu yeni düzenlemeye göre redif taburlarının sayısı 120'den 240'a çıkarılmıştır. Orduların redif bölgesinde bir yerine iki alay teşkili kararlaştırılmıştır. Rusya ile ilişkiler gerginleşince müstahfız sınıfı kaldırılarak salis redif sınıfı kurulmuştur. Böylece redif sınıfı üçe ayrılmış olmaktadır. 1877-1878 Rus savaşından önce redif taburlarının sayısı 429'u bulmuştur. Bunlardan birinci sınıf redif 149 tabur, ikinci sınıf redif 144 tabur, üçüncü sınıf redif 136 tabur şeklinde örgütlenmiştir¹⁷³. Ayrıca redif askerlik süresi altı yıla çıkarılmıştır.

3- Yardımcı Kuvvetler

1843 yılında yapılan askeri düzenlemelerin, özerk ve yarı özerk eyaletlerde uygulanmasına olanak yoktu. Bu eyaletler Osmanlı Devleti'nin başka bir devletle savaşa girmesi halinde yardımcı askeri birlikler göndermek zorundaydılar. Gerektiğinde çeşitli eyaletlerden orduya katılacak kuvvetler: Sırbistan 20.000, Arnavutluk 30.000, Mısır

¹⁷² TSK Tarihi (1793-1908), C.III, Ks.5, s.204

¹⁷³ TSK Tarihi (1793-1908), C.III, Ks.5 s. 207-208.

40.000, Bosna-Hersek 30.000, Trablusgarp ve Tunus 10.000 asker olmak üzere 110.000 kişidir¹⁷⁴.

4- Başı bozuk Kuvvetler

Bir savaş durumunda gönüllü olarak orduya katılan düzensiz ve eğitimsiz askeri kuvvetlere “Başıbozuk kuvvetler” denilmekteydi. 40.000–50.000 arasındadır. Bundan başka olarak jandarma ve bekçilik görevleri için Dobruca bölgesinden ve Tuna kazaklarından yararlanılması umulmaktaydı¹⁷⁵.

B) ASKER MEVCUTLARI

Kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla II. Mahmut’un saltanatının son yılında imparatorluk kara kuvvetlerinin toplam mevcudu 118.400 kişi olarak görülmektedir. 1842 yılında İstanbul’da 64.000 asker mevcutlu bir garnizon bulunmaktadır¹⁷⁶. 1843 yılında Osmanlı Kara Ordusu 150.000’i düzenli, 90.000’i yedek olmak üzere toplam barış kadrosu 240.000 askerdir. Seferde katılacak kuvvetlerle birlikte genel seferi ordu mevcudu 400.000 olmaktadır¹⁷⁷. 1847–1848 yılları ordu barış kadrosu: Redif 96.000, düzenli ordu 114.000 olmak üzere 210.000 kişidir. Saferi kadro ise rediflerin arttırılması ile 400.000’i bulmaktaydı¹⁷⁸. 1849 yılı imparatorluk kara kuvvetlerinin durumu Tablo 17’de görüldüğü gibidir.

¹⁷⁴ Mahmut Şevket Paşa, age. s. 172

¹⁷⁵ Karal, age. C.VI, s.164

¹⁷⁶ Yorga, Osmanlı Tarihi (1774–1912), Çev: B. Sıtkı Baykal, AÜ Y. Bilim Kitapları Serisi:7, Ankara, 1948, s. 430

¹⁷⁷ Mahmut Şevket Paşa, age. s. 97

¹⁷⁸ Tecati Tacan, “Tanzimat ve Ordu”, Tanzimat, C. I, İstanbul, 1940, s.134

TABLO-17¹⁷⁹
1849 Yılı Ordu Mevcudu

ORDU SINIF VE BÖLGELERİ	ASKER SAYISI
Nizamiye	120.000
Redif	50.000
Bosna-Hersek Askeri	30.000
Arnavut Askeri	10.000
Dobruca (Romanya) Tatar Askeri	10.000
Tuna Boyu Kazak Askeri	1.500
Kürt Aşiret Askerleri	25.000
Irak ve Arabistan Askeri	30.000
Mısır Askeri	25.000
Redif Harici Yedek Ordu (800 mevcutlu 120 tabur)	96.000 (Seferde oluşturulmaktadır.)
TOPLAM	396.500

1850 yılında 150.000 Nizamiye, 150.000 Redif, 60.000 başıbozuk asker, 110.000 Sırp-Bosna-Hersek-Arnavutluk-Mısır ve Tarblusgarp askeri olmak üzere 470.000 asker mevcudu vardı¹⁸⁰. 1869 yılında Osmanlı Kara Ordusu barış kadrosu; Nizamiye 173.000, Redif Sınıfı 192.000, İhtiyat Sınıfı 53.000 olmak üzere toplam olarak 418.000'dir. Bu kuvvetlere Mısır-Tunus 19.000 ve başıbozuk kuvvetlerle Arap kabilelerinden gelecek 40.000 kişi eklenirse sayı 477.000'i bulmaktaydı¹⁸¹. 1869 yılında kurulan 7. Ordu'nun

¹⁷⁹ Ziya Şakir, Tanzimat Devrinden Sonra Osmanlı Nizam Ordusu Tarihi, Çeltüt Matbaası, İstanbul, 1957, s.30

¹⁸⁰ Yorga, age. s.431

¹⁸¹ Karal, age. C. VII (1861-1876), s.32

mevcudu 100.000 Nizamiye ve 60–65.000 yedektir¹⁸². Başka bir kaynağa göre ise 1869 yılı asker sayısı 467.000’dir¹⁸³.

III. İDARİ YAPI VE YAN KURUMLAR

1826 yılı İmparatorluk Kara Kuvvetleri için bir dönüm noktası olmuştur. Bu andan itibaren idari kurumlar muharip kuvvetlerden ayrılmaya başlamıştır. Bu peşi sıra bir uzmanlaşmayı getirmiştir. İmparatorluk kara kuvvetleri iki ana dala ayrılarak gelişme göztermiştir. Bir tarafta savaşan kuvvetler diğer tarafta ise idari ve eğitim gibi niteliği artırıcı faaliyetler meşgul olan idari kurumlar. Bahsedilen uygulama karargâh sistemine geçişi sağlayan temel etkidir. Karargâh sistemi imparatorluğun geniş coğrafyasına yayılmış olan kara kuvvetleri arasında bir koordinasyon görevinin de başlangıcı sayılmaktaydı. Karargâh sistemi aynı zamanda ordunun ihtiyaçlarının ve lojistik desteğinin de anında cevap bulması demektir.

A) SERASKERLİK

Yeniçerilerin kaldırılmasının akabinde imparatorlukta yeni bir ordu tesis edilmişti. Bu yeni ordunun komutanına verilen unvan “serasker”dir. Merkezi İstanbul’da olan Serasker ordunun disiplin, eğitim, maliye, idari ve askeri işleyişinden sorumlu en tebedeki subaydır ve sadrazama tabidir. Seraskerlik olarak ilk etapta Süleymaniye Camii avlusundaki büyük bir çadır kullanılmıştır. Daha sonra yeniçeri ocak kuvvetlerinin başı olan yeniçeri ağalarının kullandıkları bina olan “Ağa Kapısı”na yerleştirilmiştir. Ancak bu kapıya halkın ve imparatorluk memurlarının bu şekilde demeye devam etmeleri, “Serasker Kapısı” dememeleri Sultan II. Mahmut de rahatsızlığa neden olmuştur. Bunun

¹⁸² Şakir, age. s.32

¹⁸³ TSK. Tarihi (1793–1908), C.III, Ks.5, s.208

üzerine padişahın aile efradının kaldığı Saray-ı Atik seraskerlik makamına dönüştürülmüştür¹⁸⁴. Bu durum bize yeni tesis edilen kuvvetlere ne derece önem verildiğini gösteren somut bir örnektir. Böylelikle 1829 yılına kadar süren bir inşaat çalışması Saray-ı Atik'te başlamış oldu. Sarayda seraskerin, nazırın ve diğer görevlilerin odaları yapılmaya-düzenlenmeye başlandı. Askerlerin kalacakları, talim ve eğitim yapacakları yerler saptandı, inşaatına başlandı¹⁸⁵.

Eskiye nazaran farklı bir yapılanması nedeniyle bu yeni ordunun idari işlerinde farklı bir birim sorumlu tutulmuştur. Bu birim “Mansure Nazırlığı”dır. İmparatorlukta, kara kuvvetlerine ilişkin her türlü işler bu iki önemli birimi ilgilendirmektedir. İlk kuruluşunda ismi “Muallem Asâkir-i Mansure-i Muhammediyye Seraskeri” olan bu makamın bulunduğu 1828–1829 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası Seraskerlik makamının ismi “Asâkir-i Mansure-i Muhammediyye Seraskeri ve Dersaadet Muhafızı” olarak değiştirildi¹⁸⁶. Bu tarz bir isim değişikliğinin nedeni diğer ordu komutanlıkları ile dersaadette bulunan seraskerlik makamının farkının belirtilmeye çalışılması idi. Seraskerlik kurumuna zamanla “Bab-ı Valayı Seraskeri”, “Bab-ı Seraskeri” gibi isimlerde hitapta bulunulmuştur.

Yaklaşık bir asır en büyük askeri makam olarak kalan seraskerlik, kurulduğu andan imparatorluk yıkılana kadar pek çok değişiklikler geçirmiştir. Ancak buna rağmen ilk kuruluş amacından bir sapma görülmemiştir. 1826–1876 tarihleri arasında imparatorluk açısından çok önemli bir kurum olan seraskerlik protokol bakımından bu önemini belli edecek bir yeredir. Serasker protokol yönünden Sadrazam ve Şeyhülislam ile aynı seviyede tutulmuştur¹⁸⁷. Seraskerlik zamanla genişlemiş ve aşağıdaki dairelerden oluşmuştur¹⁸⁸:

¹⁸⁴ Mehmed Esad, age. s.107; Uzunçarşılı, age. C.I, s.673–674; Abdulkadir Özcan, “Bâb-ı Seraskeri”, DİA, C.IV, İstanbul, 1991, s. 363–364.

¹⁸⁵ Mehmed Esad, s.192–193; Uzunçarşılı, age. C.II, s.672–673.

¹⁸⁶ Takvim-i Vekayi, Def'a, 17–52.

¹⁸⁷ Karal, age. C.VI. s.116

¹⁸⁸ TSK Tarihi (1793–1908), C.III, Ks.5, 302–305

1- Serasker Dairesi: Yazışmaların yapıldığı bölümdür. Bu dairede Mektubi, Şifre, Tercüme ve Nizamiye Evrak kalemleri bulunmaktadır.

2- Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Dairesi: Daire başkanı müşir olup altı şubeden kuruludur. Kurmay hizmetlerini görmektedir. Tanzimat Şubesi teşkilat ve düzenleme şubesidir. İstatistik Şubesi personel, hayvan, malzemeye ait kuvvetleri ve kayıtları tutan şubedir. Harekât-ı Askeriye Şubesi askeri harekât ve planlarıyla ilgilidir. Konak Şubesi lojistik hizmetler arasında olan ulaştırma, konaklama ve iaşe işlerini düzenleyen şubedir. Fünun Şubesi istihkâm ve muhabere şubesidir. Şube-i Mahsusa evrak işlemleri ve evrak kasa hizmetlerini gören bölümdür.

3- Piyade Dairesi: Piyade işlemleri ile uğraşan dört şubeden meydana gelmiştir.

4- Süvari Dairesi: iki şubesi ve bundan ayrı olarak süvari komisyonu heyeti ile Daime-i Baytariye Heyeti" vardır. Veteriner heyetine bazı çiftlikler bağlıdır.

5- Topçu Dairesi: iki şubeli olup topçuluk hizmetleriyle uğraşmaktadır.

6- Muhakemat Dairesi: "Divan-ı Harb-i Mahsus" ve "Divan-ı Harp" savcılığından oluşmaktaydı.

7- Levazım-ı Umumiye Dairesi: Üç şubeden kuruludur. Bu şubeler sırasıyla sevk işlerine, yiyecek maddelerine, giyecek ve saraçhane ambarlarına bakmaktaydılar.

8- İstihkâm ve İnşaat Dairesi: İki şubeden kurulmuştur. Ayrıca "İstikamat-ı İnşaiye Komisyonları" değişik illerde faaliyet göstermekte ve bu daireye bağlıydılar.

9- Sıhhiye Dairesi: İki şubeden kuruludur. Ayrıca bu daireye "Umuru Sıhhiye-i İnsaniye Teftiş Komisyonu" ve "Umur-u Sıhhiye-i Hayvaniye Komisyonu" bağlıdır.

10- Muhasebat Dairesi: Altı mali şubeden kurulu bir daire olup muhasebe ve mali işlemlerle uğraşmaktadır.

1836 yılında Seraskere, Hassa ve Mansure Müşirliği ile Anadolu Seraskeri ünvanı verilmiştir. 1838 yılında seraskerlik tüm muntazam kuvvetlerin makamı olmuştur¹⁸⁹. Böylece seraskerde tüm imparatorluk kuvvetlerinin komutanı olmuştur. Bu durum bugünkü Milli Savunma Bakanlığı, Genel Kurmay Başkanlığı ve Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nın tek bir birim altında toplanmasına eş değerdir. Daha sonra tüm seraskerlikler tek çatı altında birleştirilmiştir. 1842 yılında seraskerlik makamına "Asâkir-i Mansure Müşiri" denilmiştir. 1843'te hassa ve mansure müşirlikleri tekrar birleştirilerek seraskerlik makamı yeniden oluşturulmuştur. 1881'de seraskerlik yeniden kaldırılır. Seraskerliğin kaldırılmasıyla harbiye nezareti kurulur ve nazır, seraskerin vazifelerini üstlenir. Ancak yine 1908 Temmuz ihtilaline kadar seraskerlik işleyişine devam eder. 1908 Temmuz devrimi ile seraskerlik ünvanı tamamen kaldırılarak harbiye nezareti kurulmuştur.

B) ASÂKİR-İ MANSURE NEZARETİ

Seraskerlik makamının tesisinden sonra seraskere maaş, asker iâşesi, masraflar noktasında yardımcı olması amacıyla Asâkir-i Mansure Nezareti oluşturuldu. Nezaretin merkezi İstanbul, bürokrasi kademesindeki mevki ise Darbhane ile Cebhane nezaretleri arası olarak karar kılındı¹⁹⁰. İlk nazır İbrahim Sap Efendi, İlk mansure kâtibi ise Mehmet Yekta Efendi'dir. Nezarette ilk etapta dokuz kâtip, bir vekilharç ve bir anbarcı görevlendirildi. Dokuz kâtipten "Ocak Kâtibi" ya da "Asâkir Kâtibi" olarak da

¹⁸⁹ Takvim-i Vekayi, Def'a, 168.

¹⁹⁰ Mehmed Esad, age. s.108

adlandırılan Asâkir-i Mansure Kâtibi nezarete nazırdan sonra en fazla yetkiye sahip kişiydi.

Her ne kadar seraskerlik makamına yardımcı olması için oluşturulmuş olsa da nezaret bazı noktalarda en az seraskerlik kadar itibar sahibiydi. Bâb-ı Âli ile olan yazışmalarda iki makamında mührünün olması zorunlu olan bir durumdu. İki kurumdan birinin mührü olmayan bir belgenin itibarı söz konusu dahi olamazdı. Bu şekilde İmparatorluk seraskerlik aracılığıyla nezareti, nezaret aracılığı ile de seraskerliği kontrol altında tutuyor ikisinin de uyum içinde çalışmasını sağlamayı amaçlıyordu. Ancak İmparatorluğun bu amaçları bu iki önemli makama getirdiği kişilerce tam olarak idrak edilememiş olacak ki yeni kuvvetlerin kuruluşundan bir yıl sonra hem seraskerlik makamında hem de nazırlık makamında aziller ve atamalar olmuştur. Bu atamalar neticesinde ikinci serasker olarak Sultan II. Mahmut Hüsrev Paşa'yı atamıştır. Hüsrev Paşa geçmişten ders çıkartan bir kişiliğe sahip asker-bürokrat olarak padişaha kendi muktesabatı çerçevesinde yaşanan eski olayları dile getirdi ve yeni nazır olarak kimi atayacağını sordu. Neticede edilen istişareler sonucunda Şubat 1827'de ilk nazır İbrahim Saip Efendi azledilerek yerine Mehmet Tahir Efendi ikinci nazır olarak atanmıştır.

Mehmet Tahir Efendi'den önce nezarete hangi kâtibin ne iş yapacağı meçhuldü. Dolayısıyla nezaretin işleyişinde aksaklıklar hâsıl oluyordu. İmparatorluğun ikinci mansure nazırı iş başına geçer geçmez bu karışıklığa müdahale etti herkes arasında bir görev dağılımı yaptı ve kâtiplerin gördükleri işin nevine göre sekiz ayrı oda tahsis edildi. Bu eylem işlerin hızlı yürümesini sağladığı gibi merkezileşmeyi de beraberinde getirdi. Bununla beraber Mehmet Tahir Efendi, çalışan personel sayısında artışa gitti. Sanıldığı gibi aksine personel sayısındaki bu artış maaşların düşmesine neden olmadı aksine maaşlar inceleme döneminde 5400 kuruş iken Tahir Efendi döneminde 7150 kuruşa yükseldi.

Mansure Nezareti, nezarete yapılan işlere göre sekiz ayrı birime ayrılmıştı. Bu birim ve görevleri hiyerarşik yapılarına göre şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1- Tahrirat Odası: Nezaretin her türlü yazışmalarından sorumlu birimdi. Başkâtip bu birimin başındaydı. Başkâtip'in emri altında bu birimde beş kâtip daha bulunuyordu.
- 2- Ruznamçe Odası: Nezaretin günlük mali işlerinden sorumlu birimdi. Rüznamecinin kontrolü altında üç kâtip bu birimde yer alıyordu.
- 3- Yoklama Odası: İmparatorluğun tamamındaki mansure askerlerinin isim ve ünvanlarının belirtildiği defterleri tutmak bu birimin göreviydi. Ayrıca askere ödenen maaş ve askere verilen iaşelerin hesabının tutulduğu defterleri tanzim etmekte yine bu birimlerin görevleri arasındaydı. Bu birimin başında bir yoklama kâtipi bulunmaktaydı. Yoklama kâtipinin emrindeyse dört adet kâtip yamağı bulunmaktaydı.
- 4- Mühimmat Odası: Cebehane ve Tophane-i Âmire'den gönderilen cephanenin kaydı-muhafazası ve bu cephanenin ihtiyaç duyulan yerlere gönderiminden bu birim sorumluydu. Bu birimde bir mühimmat kâtipi ve bir cebehaneci kâtipi görev yapmaktadı.
- 5- İrad Odası: Mansure kuvvetlerinin masraflarını karşılamak amacıyla oluşturulan bu birim mukataat hazinesinden masrafların karşılanacağı parayı alıp gerekli yerlere mevcut ödemeyi yapmaktan sorumluydu. Bu birimde bir irad kâtipi, bir masraf kâtipi ve birde veznedar görev yapıyordu.
- 6- Tedarik Odası: Mansure askerlerinin askeri giysi ve eşyalarının satın almak ve onları askerlere dağıtmakla sorumluydu. Bu birimde bir anbarcı ve bir anbar kâtipi görev yapıyordu.
- 7- Zahire Odası: İstanbul'da bulunan mansure askerleri de olmak üzere mansure askerlerinin erzak alımı ve bunların dağıtımından sorumluydu. Bu birimde bir vekilharç ve bir vekilharç kâtipi görev yapıyordu.
- 8- Şair ve Saman Odası: Mansure kuvvetlerindeki birliklerde bulunan hayvanlara arpa ve saman tedarik etmekten ve onları gerekli yerlere göndermekten sorumluydu. Bu tedarik yolunda ilk gidilen yer Anbar-ı Âmire idi. Ancak ihtiyaç

dâhilinde bu gereksinim tüccarlar vasıtasıyla gideriliyordu. Bu birimde bir şair kâatibi ve bir saman kâatibi görev yapıyordu.

1828–1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nın akabinde alınan yenilgi imparatorluk içinde yeni askeri düzenlemeleri zorunlu kılmıştır. Bu gaye doğrultusunda Aralık 1829'da Mansure Nezareti kaldırılmıştır. Nezaretin ilga edilmesi ile nezaretin yetkileri ilgili başka birimler arasında paylaştırılmıştır.

C) MECLİS-İ DAR-I ŞURAY-I ASKERİ

1836 yılında Bab-ı Serasker'de kurulan bu kurum 1843 yılında mevcut şartlar ve ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenleme neticesinde Maliye, Levazım ve Zat işleri olarak üç bölüm halinde taksimat yapılmıştır. Yine Batılı orduların teşkilatı hakkında malumat sahibi olmak içinde bir tercüme odası kurulmuştur. Görevi savaş ilan, barış, askeri denetimler, yapılmış olan anlaşmaları incelemek ve askerlikle ilgili kanun ve talimatları hazırlamaktır. Başkanın yanı sıra bir adet sekreter bulunmaktadır. Ayrıca on beş üyesi bulunmaktadır. Bu üyelerin seçiminde uzmanlık alanları ön planda tutulur. Mesela siyasi konular için mülkiye kökenli üyeler bu kurumun bünyesinde yer almaktadır. Üyelerin çoğunluğunu ise ordu mensupları oluşturmaktadır.

D) MECLİS-İ TOPHANE-İ AMİRE

1832 yılında Tophane Müşirliği kurularak topçu birliği, top arabacıları birliği, askeri dökümhane fabrikaları bu müşirliğe bağlandı. Yan kuruluşların bu müşirliğe bağlanma sürecine ilerleyen dönemlerde tophane, baruthane, fişekhane'de eklendi. Böylelikle bu müşirlik genişletilmiş oldu. I. Abdülmecit döneminde Meclis-i Tophane-i

Amire kurularak topçu sınıfının ihtiyaçları bu yolla karşılanmaya çalışıldı. *Bu meclis bir başkan, bir sekreter ve sekiz üyeden oluşmaktaydı*¹⁹¹.

E) MECLİS-İ ZAPTIYE

1845 yılında “Zaptiye Müşirliğı” kurulmuş ve asayişle ilgili işler için bu makam görevlendirilmiştir. Meclis-i Zaptiye’nin kuruluşu 1847’dir. Müşirin danışma organıdır. Meclise, zaptiye yardımcısı başkanlık etmekte olup üyeleri 19–25 arasındadır¹⁹².

F) MALİ KURUMLAR

II. Mahmut döneminin ilk yıllarında Fatih Sultan Mehmet zamanında kurulup değışik padişahlar tarafından geliştirilen defterdarlık, 32 kalem şeklinde örgütlenmiştir. Bunlardan ordu ile ilgili 11 kalem şunlardır¹⁹³:

- 1- Merkez Hesabat Kalemi: Savaş silah ve mühimmat defterlerini, ömür boyu verilen iltizamların yıllık hesaplarını, vilayet cizyelerini, hudut birlik maaşlarını, saray, donanma, dökümhane ve baruthane gider defterlerini tutmakla görevlidir.
- 2- Anadolu Hesabat Kalemi: Anadolu’daki birliklerin ve emekli askerlerin maaşlarına bakan bölümdür.
- 3- Süvari Murakebe Kalemi: Süvari kuruluşu personeli ile saray at bakıcılarına ait maaş hesaplarını tutmaktadır.

¹⁹¹ Karal, age. s.121

¹⁹² TSK Tarihi (1793–1908), C.III, Ks.5 s. 134 (1848–1850 Salnamelerinden alıntıdır.)

¹⁹³ Karal, age. s. 191–193

- 4- Sipahi Murakebe Kalemi:
- 5- Silahtar Murakebe Kalemi: Bu iki kalem sipahi ve silahtar olarak isimlendirilen iki süvari kuruluşunun ödeme emirleriyle ilgili işlemleri görmektedir.
- 6- Mevkufat Kalemi: Avarız ve Bedel-i Nüzul gibi olağan üstü vergilerle sefer sırasında askere verilecek malzeme ve erzakın hesaplarını tutan bölümdür. Ayrıca sefer kadrosunda bulunan sivil memurlar ile komutanların erzak, tayinat ve maaşlarının hesaplarını tutmak bu dairenin görevleri arasındadır.
- 7- Piyade Murakebe Kalemi: Piyade sınıfının harcadığı ödenekleri kontrol etmekteydi.
- 8- Büyük Mevkii Müstahkem Kalemi: Garnizonların, hudut birliklerinin, vilayet milislerinin genel evrak hazinesidir. Özellikle çalışma alanları Tuna illeridir.
- 9- Küçük Mevkii Müstahkem Kalemi: Mora ve Arnavutluk garnizonlarının milis defterlerinin hazinesidir.
- 10- Baş Vergisi (Haraç) Kalemi: Vergi ile ilgili tahsilât müzekkerelerini ödemekteydi.

1826 yılında Yeniçeri Ocak Kuvvetleri'nin kaldırılmasının akabinde yeni tesis edilecek ordu kuvvetleri için gelir kaynağının bulunması hayati öneme sahip bir konuydu. Bu suretle Sultan II. Mahmut imparatorluk ileri gelenleri ile istişarelerde bulunmuştur¹⁹⁴. Neticede Mansure Kuvvetleri için şu gelir kaynakları ayrılmıştır¹⁹⁵:

¹⁹⁴ Ahmet Lütfi, age. C.I, s.198.

- 1- Darphane hazinesince yönetilen mukataaların bir kısmı,
- 2- Gelirinin yıllık faizi 25.000 keseyi aşan miri mukaatalar,
- 3- Devletin pamuk ve pamuklu ürünlerden aldığı gelirler,
- 4- Gayri Müslim tebadan alınan cizye gelirleri,
- 5- Alış veriş, alım satım yapılan yerlerden toplanan vergiler,
- 6- Müsadere gelirleri,
- 7- Mukaataya dönüştürülen timarların gelirleri,
- 8- Bazı sancak gelirleri.

Bu gelirlerin denetimi ve tahsisinden başdefterdar sorumlu tutulmuştu. Başdefterdar bu gelirlerin askeri harcamalar içerisindeki dengeyi sağlamak için bir mali oluşuma yöneldi. İlerleyen dönemde başdefterdarın yükü iyice arttı. Bunda etkili olan gelişme yeni gelir kaynakları ile sürekli artan mansure askerlerinin varlığıydı.

1827 yılında ordunun mali yönetimi Asâkir-i Mansure-i Muhammediyye Defterdarlığı'na verildi. Bu defterdarlık mevcut kaynakları yönetmenin yanı sıra yeni kurulan kuvvetlerin ihtiyaçlarını karşılayacak başka gelir kaynakları bulmaktanda sorumlu idi¹⁹⁶. Defterdarlığın vazifelerinin bu şekilde belirtilmesine rağmen görev süresi bir hafta ile sınırlı kalmıştır. Bu nedenle defterdarlığın vazifelerini yürütecek bir başka kurum ihdas edildi ve neticede 6 Şubat 1827 günü Mukataat Nezareti kuruldu. İlk Mukataat Nazırı olarakta Mehmet Esat Efendi tayin edilmiştir. Bu nezarete protokol bakımından Evkaf-ı Hümayun Nazırlığı'nın altı uygun görülmüştür.

1828–1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nın akabinde mansure kuvvetlerindeki asker artışı hazineye büyük bir yük oluşturdu. Ayrıca bu nezarete yeni gelir kaynaklarının da verilmesi Mukataat Nezareti'nin işini iyice zorlaştıran gelişmeler oldu. Bunun

¹⁹⁵ Ahmet Cevdet, Tarih-i Cevdet, C.XII, İstanbul, 1309, s.176; Ahmet Lütfi, age. C.I s.239–246; C.II, s.147–164; Mustafa Nuri Paşa, age, C.IV, s.114; Yavuz Cezar, Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi, Alan Yay. İstanbul, 1986, s.248–255.

¹⁹⁶ Ahmet Lütfi, age, s.205.

neticesinde 1829 Aralık'ında yeni bir düzenleme yapıldı. Bu düzenlemeyle Mukataat Nezareti'nin gider idaresi az önce kurulan Masarifiyat Nezareti'ne verildi.

II. Mahmut mevcut sorunları gidermek için yeni bir nezaret kurularak sorunları çözme girişiminde bulunmuştur. Bu nezaretin adı "Masarifiyat Nezareti" idi. İlk nazırı da İbrahim Saip Efendi'ydi. Bu kuruluş, başlı başına ordu maliyesini yönlendiren bir bakanlık mahiyetindedir. Masarifiyat Nezareti, her türlü askeri gider harcamalarından (giyecek, yiyecek, mühimmat üretimi, depo edilmesi vs.) sorumlu tutulmuştu. Ayrıca Nazır sadece sadece baş defterdara karşı sorumluydu. Baş defterdar yılda birkaç defa bu nezaretin hesaplarını kontrol ederdi. Nezaret gider harcamalarını yeni kurulan kuvvetlere ayrılan gelirler nispetinde yapacaktı ve bilhassa giderlerin, gelirlerin üzerine çıkmaması gerekiyordu. 1829 yılı Askeri Nizamnamesi'nde Masarifiyat Nezareti ile Mukataat Nezareti'nin uyum içinde çalışmalarının istenmesi imparatorluğun yeni kurulan kuvvetlere ilişkin sorun istemediğini gözler önüne sermektedir. Yine bir kalemde 500 kuruşu geçen harcamalarda Masarifiyat Nazırı'nın onayı gerekiyordu. Bundan dolayı bu nezarete Tophane Nezareti ve Mühimmat-ı Harbiye Nezareti'nin yapacağı harcamaları kontrol yetkisi de verilmişti.

1829 yılında Masarifiyat Nazırı'nın görevleri şunlardı¹⁹⁷:

a- Mansure askerlerinin, hassa askerlerinin, tophane, cebehane ve mehterhane teşkilatlarındaki personelin maaşlarını ödemek, giyeceklerini karşılamak, yiyeceklerini temin etmek, barınmalarını sağlamak.

b- Anbar Emni'nin atanması. Bu emin aracılığı ile toplanan erzak ve iaşenin gerekli zamanlarda, gerekli kişilere dağıtımını sağlamak.

c- Neferat ve zabitanın tayın ihtiyacı için gerekli tahıl alımını sağlamak.

¹⁹⁷Ali Akyıldız, Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform (1836–1856), Eren Yay. İstanbul, 1993, s.93–94; Cezar, s.248–254.

d- Neferat ve zabitanın askeri giysileri için gerekli kumaş alımını sağlamak.

e- Askere ilişkin belirtilen her konuda gerekli olanın yapılmasını sağlamak.

f- Neferat ve zabitanın günlük yoklama sonuçlarının takibini sağlamak ve neticesinde bu duruma göre maaşları ödemek.

Masarifiyat Nezareti'nin yetki alanlarının geniş tutulması bazı nezaretlerin ilgasına yol açmıştır. Lağvedilen nezaretlerin bazı birimleri Masarifiyat Nezareti'nin bünyesine dâhil edilmiştir. Örneğin Asâkir-i Mansure Nezareti'nin lağvedilmesi üzerine bu nezaretteki ruznamçe odası, tedarik odası, zahire odası Masarifiyat Nezareti bünyesine dâhil olmuştur. Yine Asâkir-i Hassa Nezareti'nin lağvedilmesi ile de tüm gider işlemlerinin kontrolü Masarifiyat Nezareti'ne bırakılmıştır.

16 Haziran 1835 günü yapılan bir düzenleme ile Masarifiyat Nezaretin'de personel sayısında daralma, maaşlarda ise artış yapılmıştır. Bu girişimden beklenen amaç ise çalışan personelin verimliliğini artırmaktır. 26 Eylül 1836 günü yapılan bir başka düzenleme ile maaşlar her ayın ilk gününde ödenmeye başlandı. Ancak bu durum sancaklardaki asker için söz konusu değildi. Sancaklardaki maaşların gecikmeli ödendiği yine elimizdeki mevcut kayıtlardan anlaşılmaktadır. Taşradaki askerlerin maaş ödemelerinin yanı sıra o bölgelerdeki istihkâm tamirleri, inşası, savunma harcamalarında yine Masarifiyat Nezareti'nin görev alanı içerisinde yer alıyordu.

1839 Nisan'ında askeri harcamalarda yeni bir düzenlemeye gidildi. Bu düzenlemelerin akabinde Umur-u Maliye Nazırı'na imparatorluğun askeri harcamalarının tamamının kontrolü verildi. Bu gelişmenin ardından da Masarifiyat Nezareti'nin

görevine son verilerek lağvedildi. Ancak nezaret 1846 yılında yeniden kurulmuş 1862 yılına kadar faaliyetlerini sürdürmüştür¹⁹⁸.

II. Mahmut'un kurmuş olduğu orduya gelir kaynağı sağlamak için başka yollara da başvurmuştur. Bu yollardan biriside bütün iltizamlara el koymak olmuştur. Neticede elde edilen gelirlerle 1826 yılında "Mansure Hazinesi" adlı bir hazine tesis etmiştir. Bu kuruluş, ordu harcamalarının hesaplarını yapmaktadır¹⁹⁹. Mansure hazinesinin kaynaklarını mukataa gelirleri, savaş vergileri, yeniçerilerin el konulan malları ve timar gelirleri oluşturmaktadır. Bu devirde Mansure hazinesi, devletin en büyük mali kuruluşudur. Nedeni ise II. Mahmut'un gelir kaynaklarının çoğunu bu hazineye aktarmasıdır²⁰⁰. Bu hazine 1836 yılında maliye nezaretine dönüştürülmüştür. 1837'de mansure defterdarlığı paşalık rütbesiyle "Maliye Nazırlığı"na çevrilmiştir. 1842 yılında mansure defterdalığı yeniden kurulmuştur.

Ardından sultan İmparatorlukta yeni kurmuş olduğu ordunun mali gücünü artıracak başka faaliyetlere girişmiştir. Seraskerin gücünün artırılarak nazırlığın kaldırılması yine bu yolda atılan bir diğer adımdır.

1834 yılında Redif Teşkilatı kurulduktan sonra redif taburlarının mali idaresinin muhassıl veya mültezimlerle yürütülmesi sakıncalı bulunmuş, sancaklar kümeler halinde toplanarak müşirlerin idaresine verilmiştir. Sancak ve kazaların mütesellim ve voyvodalıkları, sara güvencesiyle emanet ve iltizam yoluyla eski gelirleri üzerinden uygun kişilere verilmiştir. Bu durumda mültezim karları da müşirlere verilmekteydi. Müşirler yıllık harcamaları ile maaşları çıktıktan sonra geri kalan bölümü redif giderleri için mansure hazinesine vermekteydiler²⁰¹.

¹⁹⁸ Akyıldız, age. s. 126.

¹⁹⁹ Uzunçarşılı, age. s.375

²⁰⁰ Shaw, age. s.72

²⁰¹ Kütükoğlu, age. s.141

Mansure Kuvvetleri'nin hesap işleriyle Masarifiyat Nezareti ilgilenmektedir. Redif Kuvvetleri'nin vücut bulması ile nezaretin bu yöndeki işlerinde bir artış görülür. Bu nedenle 1834 yılında nezaret defterdarlık olarak değiştirilmiştir. Böylelikle de mansure hazinesi teşkil edilmiştir. Nazırın, defterdar adını almasından sonra redif kuruluşu ile mansurenin hesaplarını ayırmak için “Redif-i Mansure Zimmeti” kurulup sergi halifeleri ve veznedar başı ile kâtipler tayin edilmiştir. Böylece redif hazinesi ayrı bir mali kuruluş olarak ortaya çıkmıştır²⁰².

Redif Kuvvetleri'nin gelirlerini karşılamak amacıyla halktan yılda iki defa “İane-i Cihadiye” adıyla vergiler toplanmıştır. Yine bu amaç doğrultusunda gümrük resimlerinden bir pay bu kuvvetlere ayrılmıştır.

1839 yılı başında redif hazinesi geliri giderine nazaran azalarak açık vermiştir. Bu açığı kapatmak için meşveret meclisinin yaptığı toplantıda dış borçlanmaya gereksinim duyulduğuna karar verilmiştir. Borçlanılması düşünülen tutar 50.000 kese altın, yani bir yıllık harcama tutarıydı²⁰³. Yine 1839 yılında askeri hazinenin yıldızının parladığını görmekteyiz. Buna sebep olan gelişme ise darphanenin sadece para basmakla görevlendirilmesi olmuştur. Aynı yılın mayıs ayında maliye nezaretinin özerkleşmesi imparatorluk kara kuvvetlerinin gelir ve giderlerinin akışında bir yön değişimine neden olmuştur. Bu işlemler nezaret içinde oluşturulan kalemlerce yapılmaya başlanmıştır. 1839 yılının haziran ayında mansure hazinesi imparatorluk kuvvetlerinin bağımsız olmasını sağlamak amacıyla Mehmet Hüsrev Paşa tarafından tekrar kurulmuştur. Ancak yine aynı yılın Ağustos ayında bu hazine maliye bakanlığı ile birleştirilerek yeniden kaldırılmıştır.

II. Mahmut'un son yıllarında devlet bütçesi içinde askeri harcamaların oranı %70 olması sonucu bu giderlerin kısılması tartışmaları başlamıştır²⁰⁴.

²⁰² Kütükoğlu, age. s.149

²⁰³ Kütükoğlu, age. s.152

²⁰⁴ Shaw, age. s.105

Tanzimat'ın İlan'ndan sonra İmparatorluğun mali konularına ordu da karıştırılmıştır. Bu olayın gelişimine neden olan gelişme ise vergilerin toplanmasında eyalet ve sancaklarda askerlerin görevlendirilmesi olmuştur. Tanzimat'tan önce mali işlerden ve vergileri toplamaktan sorumlu memur "muhassıl"dır. Tanzimat Buyruktusu ile muhassılın tayin edildiği yer eyalet ise müşir, sancak ise ferik emrindeki askerlerden bir kısmını muhassıl emrine verecek ve vergilerin toplanmasını ordu sağlayacaktı. Düzenli ordu birliklerinin olmadığı yerlerde ise redif askeri aynı amaç için kullanılacaktı.

1842 yılının Şubat ayında eyaletlerdeki vergi ve gelirlerin toplanması işi yeniden bölge komutanlıklarına verilmiştir. Bu durum II. Mahmut döneminde oluşturulan muhassıllıkların sonu anlamına gelmektedir. 1850'de İmparatorluk ordusunun mali işlerini levazım subayları yapmaktadır. Ancak bu yıl ordunun mali alanda bağımsız olduğu son yıl olmuştur. Bu yıldan sonra tüm mali işlemler maliye nezareti tarafından yürütülmeye başlanmıştır.

G) ASKERİ OKULLAR

1793 yılında III. Selim tarafından Mühendishane-i Hümayun'un açılması imparatorlukta batı tarzındaki ilk teşebbüstdür. Askeri okulların amacı imparatorluk ordusuna seçkin bir subay kadrosu oluşturmak, onları çağın gereklerine göre donatarak onlardan azami ölçüde istifade etmektir. Amcası gibi II. Mahmut de bu tarzdaki girişimleri desteklemiş ve devamını getirmiştir. Ancak sultan bu yolda bazı sıkıntılarla karşı karşıya kalmıştır. II. Mahmut'anicerileri ortadan kaldırıp yeni orduyu kurmasından sonra, bu ordunun eğitimini yaptıracak eğitici kadro bulamamıştır. Hatta Asâkir-i Mansure taburlarının hesap ve yazı işlerini yürütecek personeli bulmakta bile zorluk çekilmekteydi. Bu ihtiyacı karşılamak üzere 1826 yılında İstanbul Şehzadebaşı'ndaki eski yeniçeri kışlasında bir talimname açılarak, buraya on beş yaşından küçük öğrenciler

alınmıştır. İlkokul düzeyinde öğrenim yapan bu kuruluş 1830 yılında kapatılmıştır²⁰⁵. Sultan, yeniçeri kuvvetlerinde zabıtlık etmiş ve devletten yana olan eski subaylardan yararlanmayı da yine çözüm yolları arasında görmüştür.

1831 yılında Asâkir-i Mansure Ordusu'nun subay ihtiyacını karşılamak üzere harp okulu çalışmalarına başlanmış, Hassa Müşiri Fevzi Paşa tarafından bir bölük genç seçilerek önce askeri eğitime başlanmıştır²⁰⁶. 1834 yılında Selimiye Kışlası'nda "Sübyan Bölükleri" adı altında bir okul açıldığını görmekteyiz. Dördüncü alayın ikinci taburunun erleri içinden genç ve yetenekli olanlar seçilerek bu okula kaydedilmiş, daha sonra okul Maçka Kışlası'na taşınarak burada "Mekteb-i Ulum-ı Harbiye" adını almıştır²⁰⁷. Maçka'daki harp okulu daha çok bir eğitim taburu görünümündedir. Bu tabur sekiz sınıftan oluşmaktaydı²⁰⁸. Öğrenciler koğuşlarda nöbet tutmakta, yemek pişirmek, karavana yıkamak gibi hizmetleri kendi aralarında görmekteydiler²⁰⁹.

Harp Okulu'na eğitim amaçlı yurtdışından subaylar getirilmiştir. 1834 yılında biri Prusya'dan üçü Fransa'dan dört subay getirilerek bunlardan istifade edilmiştir. 1836 yılında ilk defa bir askeri öğrenci başka bir memlekete, Prusya'ya gönderildi. Aynı yıl bir öğrenci Fransa'ya, dört öğrenci Avusturya'ya ve on dört öğrenci İngiltere'ye gönderilmiştir.

Tanzimat'ın İlanı sonrasında bu sorun yeniden gündeme alınarak çözüm yolları aranmaya başlanmıştır. İlk aşamada kurulan harp okulunun ihtiyaçları temin edilmeye çalışılmıştır. Okul komutanı Emin Paşa (1841–1846), fen derslerine ağırlık verdiği gibi Mühendishane hocalarının okulda ders vermesini sağladı. Yine Fransız ve Türk hocalardan bu dönemde istifade edildi.

²⁰⁵ İsrail Kurtcephe, Mustafa Balcıoğlu, Kara Harp Okulu Tarihi, Harp Okulu Matbaası, Ankara, 1992, s.5

²⁰⁶ Şakir, age. s.46

²⁰⁷ Kurtcephe, age. s. 6

²⁰⁸ Kurtcephe, age. s.7

²⁰⁹ Kurtcephe, age. s. 8

1841 yılında Harp Okulu ile Topçu Mekteb-i Hayriyesi birleştirildi. İlk mezunları aynı yıl terfi ile ödüllendirilecek bir sınava tabi tutuldu. Bu sınav neticesinde mezun durumunda olan altı öğrenciye üsteğmen, on sekiz öğrenciye ise teğmen rütbesi verilerek mezun edildi. Yine bazı öğrencilerin mezun olamadıklarını biliyoruz. Bu durumun nedeni olarak bu öğrencilerin bir birliğe komuta edecek olgunlukta, bilgi ve beceride olamadıkları gösterilmektedir²¹⁰. Bu dönemde Emin Paşa'nın tüm gayretlerine rağmen yetiştirilen subay adayları tam anlamıyla donanıma sahip değillerdi. Bu durum Dâr-ı Şura-yı Askeri ve Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye'de görüşülüp karara bağlandı. Bu karara göre Harp Okulu'nun sınıf sayısı dörde çıkarıldı. Fen derslerinin yanı sıra askeri derslere de ağırlık verilmesi kararlaştırıldı. Kurmaylık için yeni bir okul planları yapıldı. Ayrıca harp okulu öncesinde bir beş yıl sürecektir bir idadinin olması gerektiğinde anlaşıldı.

1845 yılında harp okulu, İmparatorluk sınırları içinde İstanbul, Bursa, Edirne, Manastır'da olmak üzere dört ayrı yerde açılmış ve dört sınıflı olarak öğretim görecektir şekilde düzenlenmiştir. Harp Okulu'nda birçok yenilikler yapılmasına rağmen, 1870 yılına kadar Fransız askeri okullarının öğretim programı, bu yıldan sonra da Berlin Harp Okulu sistemi kabul edilerek uygulanmıştır²¹¹.

1846 yılında okul için yeni binaların inşaatına başlandı. 1847–1848 yıllarında okuldan mezun olan öğrencilere terfiler verilerek öğretmen sıfatıyla Harp Okulu'na atamaları yapıldı. 1847 yılında Fen İdadisi açıldı²¹². Aynı yıl İngiltere'ye ve Avusturya'ya on altı öğrenci gönderildi. 1849 yılında Harp Okulu bünyesinde bir veteriner sınıfı oluşturuldu. İlk veteriner subaylar 1852'de mezun oldu. Aynı yıl okul bünyesinde bir de harita şubesi açıldı.

²¹⁰ Kurtcephe, age. s. 54.

²¹¹ Kurtcephe, age. s. 15

²¹² Kurtcephe, age. s. 56.

1850 yılında Fransa'dan iki kurmay yüzbaşı, bir teğmen, Prusya'dan bir topçu yüzbaşı getirilmiştir. Bunlar derslerini Türkçe olarak vermişlerdir²¹³.

Bu değişimin yanı sıra 1861'de harp okuluna bir sınıf eklenerek "erkân-ı harp" sınıfının kurulduğunu görmekteyiz²¹⁴. 1868 yılında öğrenim süresi üç yıla indirildi.

II. Mahmut'un saltanat yıllarında İstanbul başta olmak üzere Erzurum, Sarajeva, Bağdat gibi imparatorluk topraklarına pek çok askeri rüştiye ve idadiler açılmıştır. 1859 yılında askeri okul öğrencilerinin sayısı 15.351'di. bunun 15.338'i Müslüman, 13'ü ise gayrimüslimdir²¹⁵.

²¹³ TSK. Tarihi, C. III, Ks. 5, s. 366.

²¹⁴ Askeri Yönüyle Atatürk, Gnkur. ATASE, Ankara, 1981, s.7

²¹⁵ Shaw, age. s.143

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İMPARATORLUK KARA KUVVETLERİ'NİN

SOSYAL VE SİYASAL YAPISI

A) ASKERE ALMA SİSTEMİ

Kuruluşundan yıkılışına kadar İmparatorluk ihtiyacı olan asker kaynağını farklı yollardan ve usullerden sağlamıştır. Kronolojiye uygun olarak asker kaynağının temini sırasıyla aşiret, beylik kuvvetleri, gönüllüler, esirler, pençik sistemi, kapıkulu sistemi-devşirme sistemidir. Askere alım şekli imparatorlukta ancak Tanzimat ile gerçekleşmiştir.

Mansure Kuvvetleri'ne asker alımına ilk olarak Dersaadet'ten başlanmıştır. Bunun öncelikle nedeni burada yaşayan İmparatorluk vatandaşlarının bu yeni orduya katılma yolunda ki yoğun talepleridir. Anadolu ve Rumeli'deki Mansure Kuvvetleri'ne asker alımında herhangi bir zorlukla karşılaşılmamıştır. Bunun nedenini anlamak bugünde pek zor değildir. Zira Anadolu halkının ordu-vatan vb. konulardaki fedakârlığı tarihin her döneminde en bariz bir şekilde görülmüştür. Halkın ev ve işyerlerine, kullandıkları-geçimini sağladıkları araba, kayık gibi araçlara yeni kurulan kuvvetlerin alametlerini çizmeleri Sultan II. Mahmut yi ve onun yeni ordusunu desteklediklerini gösteriyordu²¹⁶. İstanbul'da yeni orduya tahrir olanların sayısı iki haftada beş bini bulmuştur²¹⁷. Bazı yazarlara göre bu sayı on binden bile fazla olmuştur²¹⁸. Beş bin sayısı

²¹⁶ Ahmet Lütfi, age. C.I, s.254.

²¹⁷ Mehmet Esad, age. s.195.

²¹⁸ Mehmet Daniş Bey'in Neticetü'l-Vekâyi adlı eserindeki "...onbeş gün zarfında on binden ziyade cem'u tahrir..." ibaresi bu savımızı doğrulamaktadır. (Bu bilgi Ahmet Yaramış'tan aktarılmıştır.)

kısa bir süre içinde kanunnamede belirtilen rakama ulaşarak on iki bin olmuştur. Bu kadar kısa zaman içerisinde kanunnamede belirtilen sayıya ulaşılmasında imparatorluğun o dönemki şartları son derece elverişlidir. En başta devlet bu yeni kuvvetlere son derece özel muamele etmektedir. O dönemdeki asker ve subay maaşları, dahada çekici hale getirmiştir. Bu sayıya ulaşılmasında belki de en önemli olan tarafı ise liyakatin esas alınması ve pek fazla niteliğin aranmamasıdır²¹⁹. Anadolu'daki bir başka hususu ise bazı valilerin kendilerine belirtilen tertip sayısından fazlasını oluşturmak için merkeze başvurmaları oluşturmaktadır²²⁰. Bu durum o dönemde yeni orduya olan ilgiyi ve heyecanı göstermek için kâfi bir delil olsada dersaadet bu teklifleri mali durumun iyi olmaması nedeniyle geri çevirmiştir. Tüm bu gelişmeler, sancakların bu derece gayretli oluşu, yeni ordunun taşra teşkilatlanması hakkında umut verici bir durumdu. Nitekim hem merkez hem de taşranın yoğun ilgisi neticesinde kısa sürede Mansure Kuvvetleri'nin tertipleri oluşturulmuştur.

İmparatorlukta Yeniçeri Ocak Kuvvetleri'nin kaldırılması “Vak'a-i Hayriye” olarak nitelendirilmiştir. Başkent halkı, bu askerlerden çok çektiğinden bu tarz bir sıfatlandırma konunun ne derece boyutlara ulaştığını bizlere gösterir. Geçmişin kötü anıları yeni tesis edilen mansure kuvvetlerine saklı bir perdeyle beraber sempati duyguları uyandırmıştır. Saklı perdeden kasıt ise halkın aklında hala eski yaşananların tekrar edip etmeyeceği vardır. Nitekim zihinlerdeki bu korku çok fazla geçmeden açığa çıkmıştır. İmparatorluğun kaba güce müracaatı ve suçsuz insanların cezalandırılmaları mansure kuvvetlerine olan ilgiyi azaltmıştır²²¹. Mansure Kuvvetleri'nin kuruluşundan birkaç ay sonra tüm bu yaşananların yanı sıra Dersaadet'te veba salgını, peşpeşe yangınların görülmeside büyük bir amaçla kurulan bu yeni orduya teveccühün azalmasına neden olmuştur.

²¹⁹ Mansure kuvvetlerine asker alımında yaş sınır geniş tutulmuştu. Bir kimsenin hangi işle meşgul olduğuna pek bakılmıyordu. Ayrıca subay kadrosuna çok kısa bir sürede terfiler gerçekleştiriyordu.

²²⁰ Erzurum Valisi Mehmet Galip Paşa'ya Dersaadet bir tertip oluşturmasını emretmiştir. Galip Paşa ise yedi tertip oluşturmak için Bâb-ı Âli'den müsaade istemiştir. Ancak bu talep mali yük oluşturacağı gerekçesiyle reddedilmiştir.

²²¹ Stanley Lane-Poole, Lord Stratford Canning'in Türkiye Hatıraları, Çev. Can Yücel, TTK. Ankara, 1959, s.60.

Tezimizin zaman sınırlandırmasına uygun olarak imparatorlukta 1826 yılında “devşirme sistemi” adıyla bir askere alım tarzı uygulanmıştır. Burada hemen belirtmek gerekir ki ifade etmeye çalıştığımız devşirme sisteminin imparatorluk klasik döneminde uygulanan devşirme sistemiyle bir alakası yoktur. Bu sistem imparatorlukta 1826–1843 yılları arasında hayat bulmuştur. Bu sistem kaba ve sert bir şekilde uygulanıyordu. Çoğunlukla kırsal kesimden askere alınan gençler(15–45 yaş arası), elleri kelepçelenerek toplanma merkezlerine gönderiliyor, buradan da gemilere veya kıtalara sevk ediliyorlardı. Bu durum ömür boyunca askerliğin başlangıcıydı. Vatan hasreti çeken bu kimseler perişan durumdaydılar²²². Asker alımında düzgün bir sistemin olmamasının yanı sıra adam kayırmacılık, rüşvet gibi olgularında görülmesi yeni ordunun görüntüsünde bozukluklar meydana getiriyordu. Bununla birlikte yaş sınırı arasındaki bu kadar çok fark mansure kuvvetlerinde yeni düzenlemeleri zorunlu kılmıştır. On beş yaşından küçük olan askerler için yeni bir nizamname hazırlanarak bunlara ayrı bir talimve eğitim uygulamasına geçilmiştir.

Devşirme sisteminin kabalığı ve eksi yöndeki aksleri bir yana imparatorluk coğrafyasındaki her kesim bu yeni oluşturulan kuvvetlere sıcak bakmıyordu. Bilhassa bu kesim Arap unsurların yaşadıkları coğrafya idi. Araplar, yeni orduya tahrir için gelen subaylara aleni bir şekilde direniyorlardı²²³. Ama netice itibariyle imparatorluk coğrafyasının Arap bölgeleri, Bosna ve Arnavutluk bölgeleri haricinde genel olarak bu yeni oluşturulan kuvvetlerin tahrirleri düzenli ve hızlı bir şekilde yapılmıştır²²⁴. Bosna bölgesinde tahrirlerde başarısız olunmasının nedeni; bu bölgenin yeniçeri nüfuzu açısından kuvvetli bir yapı arz etmesinden ileri gelmektedir. Eyalet halkının da katıldığı büyük çapta isyanlar tahrirlerin yapılmasına ya da düzenli yapılmasına engel teşkil etmiştir. Arnavutluk bölgesindeki tahrirlerde başarısız olunmasının nedeni de Bosna’dan farklı sayılmazdı. Bu bölgedeki Bektaşî dervişlerinin ve yeniçeri yandaşlarının

²²² Karal, age. C.V, s.178

²²³ Takvim-i Vekâyi, Def’a 30; Enver Ziya Karal, “Zarif Paşa’nın Hatıratı (1816–1862)”, Belleten, C.IV/16, TTK. Ankara, 1942, s. 467–468.

²²⁴ Takvim-i Vekâyi, Def’a 1–30–36.

varlığından dolayı Arnavutluk bölgesinden asker alımı girişimi durdurulmuş ve daha sonra da hiç olmamıştır²²⁵. İmparatorluğun bu bölgelerden endişe duymasının bir başka nedenide bu bölgelerden asker alımı olması halinde bu alınan askerlerin yeniçeriler olabileceği ihtimaliydi. Nitekim İmparatorluk bu endişesinde haklıdır. Zira İstanbul'da 23 Ağustos 1826 günü çıkan büyük yangın neticesindeki yapılan takibatta birçok yeniçerinin mansure kuvvetlerine sızdığı saptandı²²⁶. Arap bölgeleri, Bosna ve Arnavutluk eyaletleri haricinde imparatorluk coğrafyasında Çirmen, Edirne, Antep, Amasya, Halep, Kayseri, Sivas, Tokat gibi bölgelerde de bazı direnişler, kabullenmeyişler görülmüştür. Bu durum o dönemde yaşayan bazı kimselerce de dile getirilmiştir²²⁷.

Asker alımlarının olumsuz bir diğer tarafı da imparatorluk coğrafyasında Türk nüfusunun azalmasını sağlamasıdır²²⁸. Ömür boyu askerlik yapan bir kimsenin düzgün bir aile düzeninin olamayacağı aşîkârdır. Ha keza kendilerinden önceki Türk erkeklerinin askere alınış tarzını gören daha küçük yaştaki çocuklar için bu durum çokta iç açıcı gözükmemektedir. Türk kadınları erkek evlatlarının büyüdüğü zaman askere gönderileceği endişesiyle fazla çocuk sahibi olmak istememektedirler. Tüm bunlar bize göstermektedir ki halkın askerlik hakkındaki düşüncesi yaşanan çirkin davranışlar neticesinde menfi yönde gelişme göstermiştir²²⁹.

İmparatorlukta bahsedilen zaman çerçevesinde askere alımın bir diğer usulü “kura sistemi” idi. Bu sistem Tanzimat ile yani 1839 yılında uygulanmaya başlanmıştır.

²²⁵ Ahmet Lütfi, age. C.I, s. 259–262.

²²⁶ Ahmet Lütfi, age. C.I, s.172–175.

²²⁷ Helmuth Von Moltke, Türkiye'deki Durum ve Olaylar Üzerine Mektuplar (1835–1839), Çev: Hayrullah Örs, TTK. Ankara, 1960, s.299; Ahmet Lütfi, age. C-I, s. 283.

²²⁸ İmparatorlukta görevli olan Moltke'nin tavsiyesi ile orduya gayr-ı Müslim askerlerinde alınmasına karar verilmiştir. Bâb-ı Seraskeri, her bölükte askeri-teknik konularda çalıştırılmak üzere bir bölük gayr-ı Müslim asker alımına müsaade etti. Dâr-ı Şura'yı Askeri ve Şura müftüsüde aynı doğrultuda karar verdi. Ancak bu gelişmeden bir netice alınmadı. Moltke, age. s.354–355.

²²⁹ Bu hususta Mustafa Nuri Paşa, “...Asâkir-i Hassa ve Mansureye alınan neferatın hizmetleri müddet-i gayr-i muayyen olduğundan halk askere giden evladına fevt olmuş nazarıyla bakarlar ve bu vech ile askerlikten kemal-i mertebe nefret gösterirlerdi...” diyerek o dönemki halkın görüşlerini nakletmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. M. Nuri Paşa, age. C. IV, s.110

Fermanda yer alan “...lazım olan askerin toplanış tarzı ve kullanılma müddeti...” ibaresi bu dönemde ihtiyaç duyulan askerin nasıl toplanacağına ve ne kadar askerde kalacağına ışık tutmaktadır. Yine fermanda “...devletimizin karada ve denizde askeri ve diğer masrafları lazım gelen kanunlarla sınırlandırılıp açıklanacak bunun ona göre yapılması lazımdır. Asker maddesi de yukarıda yazılan mühim maddelerden olup gerçi vatanın muhafazası için asker vermek ahalinin boynuna borç ise de şimdiye kadar süregeldiği gibi bir memleketin mevcut nüfusu sayısına bakılmayarak kiminden tahammül derecesinden fazla ve kiminden noksan asker istemek hem nizamsızlığa hem de pek faydalı şeyler olan ziraat ve ticaretin ihlaline sebep olduğu gibi askerliğe gelenlerin ömürlerinin sonuna kadar kullanılmaları da hem bıkkınlığa ve tahammülsüzlüğe hem de neslin çoğalmasına sebep olduğundan her memlekette lüzumunda istenecek asker için bazı iyi usuller ve dört veyahut beş sene kullanıldıktan sonra bir değıştirme yolu konulması gerekir”.

Fermanda yer alan başka bir ibarede şöyledir: “...Tanzimat-ı Askeriye, Bab-ı Seraskeri Dâr-ı Şura’sında söyleşilip gereken kanunlar kararlaştırılacaktır. Her kanun karara bağlandıkça hatt-ı hümayunumuzda tastik edilmek için tarafımıza arz olunacaktır.” Dar-ı Şuray-ı Askeri, Gülhane Hattı’nda geçen prensiplere göre asker almada bazı kurallar saptadı. Buna göre kura usulü ile gönüllü olanlar orduya 25.000 kişilik gruplar şeklinde alınmaya başlandılar. Asker alma yaşı 20 olarak kabul edildi. Olağanüstü durumlarda şeyhülislamın fetvası ve padişahın hatt-ı hümayunu ile gerekli görülen sayıda asker toplama yetkisi hükümete veriliyordu²³⁰.

6 Eylül 1843 günü çıkarılan bir yasa ile askerlikte önemli bir adım atılmıştır. Ömür boyu askerlik hizmeti kaldırılmıştır. Bununla beraber beş yıl fiili askerlik hizmeti, yedi yıl yedek hizmet olarak belirlenmiştir. Her yılın Mart ayının ilk günü fiili hizmet erleri 1/5 oranında yenileneceklerdi. Getirilen değışik sistem beş yıllık muvazzaflık hizmetini bitirenin redife geçmesi değıl, redifle yer değıştirmesidir²³¹. Kura usulünün

²³⁰ Karal, age. C.VI. s.159

²³¹ Karal, age. C.VI. s.160

tam olarak uygulanışı, Ocak 1847’de çıkarılan “kura nizamnamesi” ile mümkün olmuştur. Buna göre 20 yaşında bulunanlar ve kura isabet edenler beş yıl hizmet gördükten sonra terhis edilecek, yedi yıl süre ile redif hizmeti yapacaklardı. Yılda bir kez, 30.000 redifin eğitim yükümlülüğü vardı²³².

Kurallar, kura meclisi denilen ve başkanı o yerin en büyük mülki amiri olan bir kurul önünde çekilmekteydi. 20 yaşından 25 yaşına kadar kura isabet etmeyen direkt olarak redif sınıfına geçmekteydi. İşlerine bakacak kimseleri olmayanlar, öğrenci olanlar ile din görevlileri askerlikten muaf olup kuraya katılmazlardı. İstanbullu olanlar ve bazı eyalet erkekleri askerlikten muaftılar. 1847 yılında Müslüman olmayanlarında askerlik yapması uygun görülüşüde bu ancak kâğıt üzerinde kalmıştır. 18 Şubat 1856 tarihli Islahat Hatt-ı Hümayunu’na göre Müslüman olmayanların askere alınması yine güncelleşmiş olmasına rağmen bu gene gerçekleştirilememiştir²³³.

1869 yılında yeniden askerlik süresinde bir düzenleme yapılmıştır. Süre 12 yıldan 20 yıla çıkarılmıştır. Buna göre asker alma yaşı 20–40 yaş arasında olacaktı. Bu yirmi yılın altı yılı nizamiye, altı yılı redif, sekiz yıl mustafız olarak ayarlanmıştı.

²³² TSK Tarihi (1793–1908), C.III, Ks. 5, s.146.

²³³ Karal, age. C.VI. s.161

B) MAAŞLAR

1- Asâkir-i Mansure-i Muhammediyye Maaşları

TABLO-18²³⁴

Mansure Ordusunun Kuruluşunda Personelin Maaş Durumu

RÜTBELER	MAAŞ (Kuruş)
Top Ustası	60
Top Halifesi	30
Topçu	15
Top Arabacısı	15
Cephaneci	15
Yüzbaşı	180
Yüzbaşı Mülazımı	120
Sancaktar	60
Çavuş	60
Onbaşı	30
Piyade Eri	15
Binbaşı	750
Topçubaşı	200
Topçu Çavuşu	100
Arabacıbaşı	150
Arabacı Çavuşu	80
Cephaneci Çavuşu	130
Mehterbaşı	140
Zurnazenbaşı	60
Sağ ve Sol Kolağası	400
Mülazım	250
Davulcu	15
Zurnacı	15
Nekkareci ²³⁵	15
Zilci	15
Tranpetçi	15
Saka ²³⁶	28
Kâtip	150
İmam	30

²³⁴ Mufassal Osmanlı Tarihi, C.V, s.2894

²³⁵ nakkare: نقاره : davul, dümbelek

²³⁶ saka: سقا: su çeken, sucu

Yeni kurulan İmparatorluk ordusunun maaşları doğrudan Dersaadet'ten gönderildi. Maaşlar dağıtılırken askerlerin dağıtımın yapıldığı bölgede olması kuraldır. Zabitan ve neferata maaşlar aylık şekilde dağıtılmaktadır. Bu durum ulûfe uygulamasının sonu anlamına geliyordu. Ancak bahsedilen aylık ödeme sadece dersaadetteki askerler için geçerliydi. Sancaktaki askerlere yine üç ayda bir maaş ödenmeye devam etmiştir. İlerleyen dönemlerde sancaklardaki askerlere aylık bağlanarak bütün imparatorlukta maaşlar aylık şekilde düzenlenmiştir. İstanbul'daki askerlerin maaşlarının ödenmesi bir törenle gerçekleşiyordu. Bâb-ı Serasker'de askerler birerli sıralar halinde yürüyerek hazır bulunanların önlerine geçiyor ve maaşlarını alıyorlardı. Askerlerin sayılarındaki artış zamanla bu usulün terkine neden olmuştur. Asker maaşlarını artık bağlı buldukları kışlalardan almaya başlamışlardır. 1826 yılında Seraskere Kocaeli, Hüdavendigâr Sancakları'nın gelirinden başka maaş olarak hazineden 25.000 kuruş bağlanmıştır²³⁷. Bu arada bakanların maaşları 60–100.000 kuruş, bala rütbesindekilerin tayin bedelleri ile birlikte aylıkları 30–50.000 kuruş, şeyhülislamın maaşı 100.000 kuruştur²³⁸. Bu dönemde izah etmeye çalıştığımız konuya ilişkin aşağıdaki tablo durumun anlaşılmasını daha da kolaylaştıracaktır.

TABLO-19²³⁹

Taşra'da 1827'de Personel Maaşları

RÜTBE	MAAŞ (Kuruş)
Binbaşı	750
Sağ ve Sol Kolağaları	400
Mühendis Hocası	75
Hekim	75
Cerrah	75
Bando Personeli Zurnazen	15

²³⁷ Karal, age. C. VI. s. 116

²³⁸ Karal, age. C. VI. s. 117

²³⁹ Süheyl Ünver, "Bursa'da Şer'îye Sicillerinde Askerî Hükümler ve Kayıtlar", Bursa'da İlk Asâkir-i Muhammediyye Teşkilatı Kuruluşu 1827", Belleten, C. XXVIII, TTK, Ankara, 1964, s.769

Tablzen ²⁴⁰ Narazen ²⁴¹ Zilzen Trampetçi	
---	--

Bu dönemde yine bir başka uygulama mansure ordusunun ihtiyaçlarını karşılamaya yöneliktir. Ordu giderlerini karşılamak için esnaf kuruluşlarına bir çeşit vergi konmuş ve paylarına düşen tutarlar belirlenmiştir²⁴².

Aşağıdaki tabloda 1830 yılında bir piyade alay erkânı ve aldıkları maaş yer almaktadır.

²⁴⁰ tablzen [طبل زن] davulcu.

²⁴¹ nârazen [ناره زن] bağırان, söyleyen.

²⁴² Ünver, aynı yer

TABLO-20
1830 Yılı Bir Piyade Erkâmı ve Maaşları

RÛTBE	ADET	AYLIK MAAŞ(Kuruş)
Miralay	1	1200
Kaimmakam	1	900
Alay Emni	1	800
Hazinedar	1	180
Esvab Emni	1	180
Sancakdar	1	180
Alay Katibi	1	400
Tabib	1	500
Eczacı	1	200

2- Asâkir-i Mansûre Nezareti Maaşları

TABLO-21
Mansure Nezareti Çalışanları ve Maaşları

TAHRİRAT ODASI	PERSONEL SAYISI	MAAŞ (Kuruş)
Baş Kâtip	1	600
Birinci Yamak	1	350
İkinci Yamak	1	250
Kâtipler	3	100

RUZNAMÇE ODASI	PERSONEL SAYISI	MAAŞ (Kuruş)
Ruznameci ²⁴³	1	600
Birinci Yamak	1	300
İkinci Yamak	1	250
Üçüncü Yamak	1	250

YOKLAMA ODASI	PERSONEL SAYISI	MAAŞ (Kuruş)
Kâtip	1	500
Kâtip Yamağı	4	250

İRAD ODASI	PERSONEL SAYISI	MAAŞ (Kuruş)
İrad ve Masraf Kâtibi	1	300
Veznedar	1	200

MÜHİMMAT ODASI	PERSONEL SAYISI	MAAŞ (Kuruş)
Cebhaneci	1	200
Kâtip	1	200

TEDARİK ODASI	PERSONEL SAYISI	MAAŞ (Kuruş)
Anbarcı	1	500
Anbar Kâtibi	1	200

ZAHİRE ODASI	PERSONEL SAYISI	MAAŞ (Kuruş)
Asker Vekil Harcı	1	500
Vekilharç Kâtibi	1	200
ŞAİR VE SAMAN ODASI	PERSONEL SAYISI	MAAŞ (Kuruş)
Kâtip	1	200

²⁴³ Rûznâmçe: [روزنامه] yevmiye defteri.

3- Redif-i Asâkir-i Mansure-i Muhammediyye Maaşları

1834 yılında Redif Teşkilatı kurulduktan sonra bunlarda maaşa bağlanmışlardır. İlk kuruluşlarında devamlı asker olmadıklarından gerek piyade ve gerekse süvari redif maaşları, devamlı ordu maaşlarının $\frac{1}{4}$ 'ü oranındadır. Genel tatbikat ve eğitimlerde bu oran $\frac{1}{2}$ 'ye yükselmekte, savaş halinde ise maaşları devamlı ordunun maaşları ile aynı olmaktaydı. Süvari ise ve piyade alaylarına Asâkir-i Mansure'den atanan subaylar tam maaş almaktaydılar. Bölgesel redif subayları ise buldukları yerde gelirleri olduğundan redif askeri gibi $\frac{1}{4}$ oranında maaşa hak kazanmaktaydılar²⁴⁴. Bu hususta redif birliklerinin kurulduğu dönemdeki maaşlarını içeren tablo 22–23–24 konuyu aydınlatması açısından önemlidir.

TABLO-22²⁴⁵

1834 YILINDA REDİF TEŞKİLATI MAAŞLARI

RÜTBE	MAAŞ (Kuruş)
Binbaşı	187.5
Sağ Kolağası	100
Sol Kolağası	20
Kâtip	37.5
Yüzbaşı	45
Mülazım-ı Evvel	30
Mülazım-ı Sani	30
Başçavus	12.5
Çavuş	10
Bölük Emni	8.75

²⁴⁴ Kütükoğlu, age. s.150

²⁴⁵ Kütükoğlu, age. s.150

Onbaşı	7.5
Er	5
Tranpet Onbaşısı	7.5
Düdük ve Tranpet Eri	5
Tüfekçi Ustası	50

TABLO-23²⁴⁶

Redif Ordusu 1835-1837 Yılı Maaş Toplamı

YILLAR	ÖDENEN TOPLAM MAAŞ (Kuruş)
1834	219.713.5
1835	310.459.25
1836	335.703.75
1837	631.178.75
TOPLAM	1.497.055.30

TABLO-24²⁴⁷

Redif Ordusu Maaş Artış Oranları

DÖNEM	ARTIŞ ORANI (%)
1835-1836	41.39
1836-1837	80.45
1835-1837	155.50

²⁴⁶ Kütükoğlu, age. s.151

²⁴⁷ Kütükoğlu, age. s.152

4- Tanzimat Dönemi Maaşları

TABLO-25²⁴⁸

1843 Yılında Subay, Astsubay Ve Erata Verilen Maaşlar

RÜTBELER	AYLIK MAAŞ (Kuruş)
Ferik	5.000
Mirliva	2.500
Miralay	1.200
Kaymakam	900
Binbaşı	750
Alay Emni	500
Sağ ve Sol Kolağası	400
Liva Kâtibi	400
Alay Kâtibi	400
Tabur Kâtibi	300
Tabur İmamı	160
Piyade Yüzbaşı	180
Mülazım-ı Evvel	120
Mülazım-ı Sani	120
Müzika Yüzbaşısı	400
Müzika Mülazımları	120
Serçavuş	50
Çavuş	40
Bölük Emni	35
Onbaşı	30
Erler	20
Boru Çavuşu	50
Boru Onbaşısı	35
Boru Eri	30
Müzika Onbaşısı	30

Tanzimat'ın İlanı'yla İmparatorlukta yeni düzenlemeler yapılmaya başlanmışsa da maaş hususunda ciddi manada düzenlemeler fermanın ilanından dört yıl sonra yapılabilmektedir. Tanzimat döneminde ordu müşirlerinin aylık maaşları 70–80.000 kuruş

²⁴⁸ TSK. Tarihi (1793–1908), C.III, Ks. 5, Gen. Kur. Basımevi, Ankara 1978.

arasındadır²⁴⁹. 1845 yılında Harpokulu'nun maaş ve harcamaları toplamı 2.916 kese (1.458 milyon kuruş) idi. Okulda 779 subay, öğrenci, er için bu yılın bütçesi 6.250 kese (3.125 milyon kuruş) olarak planlanmış ancak okulda bu kadar personel bulunmadığından bu tutar altı yılda harcanabilmiştir²⁵⁰. 1848 yılında imparatorluk kuvvetlerinin maaş durumunu gösteren aşağıdaki tablo bize bahsedilen dönem hakkında ışık tutacaktır.

TABLO-26²⁵¹

1848 Yılı Maaşları

RÜTBE	MAAŞ (Kuruş)
Müşir	70.000
Ferik	15.000
Mirliva	7.500
Miralay	1.800
Kaymakam	1.350
Binbaşı	1.025
Alay Emni	900
Kolağası	600
Yüzbaşı	270
Mülazım	180
Başçavuş	50
Çavuş	40
Bölük Emni	35
Onbaşı	30
Er	20

1852–1853 döneminde Meclis-i Vükela üyelerinin aylıkları 60.000–100.000 kuruş arasında, Şeyhülislam'ın aylığı 100.000 kuruş, Bab-ı Ali'deki küçük memurun maaşı 80 kuruş olduğu düşünülürse orduya yapılan maaş zamlarının büyüklüğü ortaya çıkmaktadır²⁵².

²⁴⁹ Karal, age. s.162

²⁵⁰ Üstün Temizöz, Osmanlı Kara Ordusunun Ekonomik ve Sosyo-Politik Yapısı, Ankara, 1985.

²⁵¹ H. A. Ubcini, Osmanlı'da Modernleşme Sancısı, Çeviren: Cemal Aydın, Timaş Yay. İstanbul, 1998, s. 415–416.

²⁵² A. Cevat Eren, "Tanzimat", İA. C. XI, s.729.

İmparatorluk ömrünü doldururken ve nihai sona yaklaşırken yaşamış olduğu iç ve dış gelişmeler asker maaşlarının verilmesini aksatmıştır. Bu durum daha sonra öyle bir hal alacaktır ki ordu personeli geçim derdine düşecektir. Maaşlardaki gecikmelerin önüne geçebilmek amacıyla XIX. yy.da maaşların düşürülmesi yoluna gidilecektir. Ancak bu durum ortadaki mevcut sorunu çözemediği gibi zaten zor durumda olan askerleri daha da zora sokacaktır. İmparatorluğun peşpeşe savaşlar içinde olması maaşların verilememesindeki en temel etkindir. Kırım Savaşı, 93 Harbi dönemlerinde imparatorluk ordu personeline neredeyse hiç maaş verememiştir. Maaş verilmesi iyi zamanlarda ancak birkaç ayda bire tekâmül etmektedir. Aşağıdaki tabloda XIX. yy.ın son dönemlerine ilişkin bir tablo yer almaktadır.

TABLO-27²⁵³

XIX. yy. Sonu Subay Maaşları

RÜTBE	MAAŞ (Kuruş)
Müşir	15.000
Ferik	6.000
Mirliva	4.000
Miralay	2.000
Kaymakam	1.250
Binbaşı	1.000
Alay Emini	750
Alay Müftüsü	750
Alay İmamı	650
Alay Katibi	625
Kol Ağası (Sağ)	600
Kol Ağası (Sol)	500
Tabur Katibi	416
Tabur İmamı	300
Tabur Katip Yardımcısı	240
Yüzbaşı	400
Mülazım-1 Evvel	300
Mülazım-1 Sani	250
Mülazım-1 Salis	191

²⁵³ TSK Tarihi (1793–1908), C.3, Ks. 5, Gen. Kur. Basımevi, Ankara, 1978

TABLO-28²⁵⁴**XIX. yy. Sonu Astsubay Maaşları**

RÜTBE	MAAŞ(Kuruş)
Alay Çavuşu	57
Cephaneci	57
Çavuş Harbende	86
Onbaşı Harbende	76
Başçavuş	47.50
Nalbant Çavuşu	66.50
Borazan Çavuşu	47.50
Demirci, Marangoz	38
Saraç ve Nalbant	47.50
Piyade Çavuşu	38
Süvari Çavuşu	47.50
Bölük Emni	33.25
Çavuş Vekili	38
Borazan Çavuş Vekili	38
Borazan Onbaşısı	33.25
Saka Onbaşısı (Süvari)	33.25
Saka Onbaşısı (Piyade)	28.50
Borazan Onbaşı Vekili	28.50
Piyade Onbaşısı	28.50

TABLO-29²⁵⁵**XIX. yy. Sonu Erat Maaşları**

RÜTBE	MAAŞ (Kuruş)
Süvari Onbaşısı	33.25
Süvari Onbaşı Vekili	28.50
Borazan Eri	28.50
Piyade Eri	19
Süvari Eri	23.75

²⁵⁴ TSK Tarihi (1793–1908), C.3, Ks. 5, Gen. Kur. Basımevi, Ankara, 1978

²⁵⁵ TSK Tarihi (1793–1908), C.3, Ks. 5, Gen. Kur. Basımevi, Ankara, 1978

TABLO-30²⁵⁶

XIX. yy. Sonu Askeri Öğrenci Maaşları

OKUL	MAAŞ (Kuruş)
Harp Okulu (1. Sınıf)	25
Harp Okulu (2. Sınıf)	53
Harp Okulu (3. Sınıf)	67
İdadi	25

Yukarıdaki tablonun yanı sıra o döneme ilişkin bazı temel ihtiyaç maddeleri ve fiyatlarına ilişkin şu bilgide bize bu konu hakkında ışık tutacaktır. 1827 yılında: Kıyie olarak ekmek 9 para, piriç 44 para, kömür-soğan-tuz 6'şar para, sabun 60 para, sade iç yağı 66 para, zeytinyağı, 50 para, balmumu 48 para, hayvani para 10 para ve odunun çekisi 4,5 kuruştur²⁵⁷. Yine aşağıdaki tablo bahsedilen dönemdeki ordu personelinin satın alma gücünü gösteren önemli bir bilgidir.

²⁵⁶ TSK Tarihi (1793–1908), C.3, Ks. 5, Gen. Kur. Basımevi, Ankara, 1978

²⁵⁷ Ahmet Cevdet Paşa, age. s.370

TABLO-31
1848 Yılı Ordu Maaşlarının 1852-1853 Sabit Fiyatlarıyla Altın Cinsinden Satın Alma²⁵⁸ Gücü Ve Bugünkü Olası Maaş Durumu

RÜTBE	MAAŞ (Kuruş)	MAAŞA GÖRE ALINABİLECEK ALTIN (Gr.)
Müşir	70.000	4.407.2
Ferik	15.000	944.4
Mirliva	7.500	472.2
Miralay	1.800	113.33
Kaymakam	1.350	85
Binbaşı	1.025	64.53
Alay Emni	900	56.66
Kolağası	600	37.77
Yüzbaşı	270	17
Mülazım	180	11.33
Başçavuş	50	3.148
Çavuş	40	2.52
Bölük Emni	35	2.20
Onbaşı	30	1.89
Er	20	1.26

²⁵⁸ 1852-1853 sabit fiyatlarıyla 20 dirhem saf altın=1.000 kuruş. Eren, agm. s. 729.

C) ASKER İAŞESİ

1826 yılında Asâkir-i Mansure-i Muhammediyye adlı ordu tesis edilince bu orduya ilişkin olarak bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler içerisinde askere verilecek olan tayın ve istikak da yer almıştır. Bunun anlamı imparatorluğun yeni kurulan ordudaki subay, astsubay ve eratın iâşesini üstlenmesi demektir. İâşenin nicelik açısından fazlalığı askerlerin rütbesiyle doğru orantılı olduğu bu sistemde 1827 yılında bir mansure askerine, sabah çorba-ekmek, akşam çorba-yahni veriliyordu. Hergün yarım okka ekmek, 100 dirhem et ile soğan ve çorbalık yağı; haftanın Cuma ve Pazartesi günleri pilav, haftada bir gün yahni ve pilav ile temizlik için sabun verilmektedir. Ayrıca tüm bunlarla beraber yağ, soğan ve tuz yeterli miktarda verilmektedir. Bu konuda aşağıda yer alan tablo bize daha çok yardımcı olacaktır.

TABLO-32
1827 Yılı Asker İâşesi

Verilen İâşe	Günlük	Cuma-P.Tesi	Aylık	Okka/Çeki
Ekmek	+	-	-	780
Et	+	-	-	39.5
Çorbalık Pirinç	+	-	-	105
Yemek Yağı	+	-	-	9.5
Sade Yağ	*	+	-	312
Pirinç	-	+	-	52.5
Kömür	-	+	-	390.5
Soğan	-	-	+	78.5
Tuz	-	-	+	781
Yağ Mumu	-	-	+	75
Sabun	-	-	+	75
Zeytinyağı	-	-	+	75
Odun	-	-	+	170 Çeki

Serasker ve nazırın günde 40 çift ekmek, 150 okka et istihkakı vardır. Bu miktar Binbaşı'da günde 15 çift ekmek, 6 okka et; başkâipte 15 çift ekmek, 6 okka et şeklindeydi²⁵⁹.

İaşe hususunda redif askerleri mansure askerlerine nazaran daha az almaktaydılar. Bunun nedeni redif askerlerinin yılın her günü asker olmamasıydı. Sadece belirli zamanlarında-savaş zamanlarında toplanmalarından dolayı bu tarz bir uygulama yoluna gidilmiştir. 1843 yılında ordu personeline verilen tayınatlar artırılmıştır. Redif askerlerine verilen tayınat miktarları da Nizamiye askerine verilen miktara çıkarılmıştır. Aşağıdaki tabloda 1843 yılı subay, astsubay ve erat'a verilen tayınata ilişkin bir tablo yer almaktadır.

TABLO-33²⁶⁰

1843 Yılında Subay, Astsubay ve Erata Verilen Tayınat

RÜTBELER	BARIŞ TAYINATI		SEFER TAYINATI	
	ER	HAYVAN	ER	HAYVAN
Ferik	64	20	64	48
Mirliva	32	12	32	24
Miralay	16	4	16	12
Kaymakam	12	3	12	9
Binbaşı	8	2	8	6
Alay Emini	6	2	6	4
Sağ ve Sol Kolağası	4	2	4	3
Liva Katibi	6	2	6	4
Alay Katibi	6	2	6	3
Tabur Katibi	2	1	2	2
Tabur İmamı	2	-	2	-
Piyade Yüzbaşısı	2	-	2	-
Mülazım-ı Evvel	1	-	1	-
Mülazım-ı Sani	1	-	1	-
Müzika Yüzbaşısı	4	1	4	3

²⁵⁹ Mahmut Şevket Paşa, age. s.81

²⁶⁰ TSK Tarihi (1793-1908), C.3, Ks. 5, Gen. Kur. Basımevi, Ankara, 1978, Ek-15.

Müzika Mülazımları	1	-	1	-
Başçavuş	1	-	1	-
Çavui	-	-	1	-
Bölük Emmini	-	-	1	-
Onbaşı	-	-	1	-
Erler	-	-	1	-
Boru Çavuşu	-	-	1	-
Boru Onbaşısı	-	-	1	-
Boru Eri	-	-	1	-
Muzika Onbaşısı	-	-	1	-

1848 yılına gelindiğinde tayin miktarlarında artış görülmüştür. Ancak bu artış bütün askeri personeli kapsamamaktadır. Bu konuya ilişkin aşağıdaki tablo aydınlatıcı olacaktır.

TABLO-34²⁶¹

1848 Yılı Günlük Tayin Miktarları

RÜTBELER	GÜNLÜK TAYIN (Adet)
Müşir	128
Ferik	64
Mirliva	32
Miralay	16
Kaymakam	12
Binbaşı	10
Alay Emmini	8
Kolağası	4
Yüzbaşı	2
Mülazım	1
Başçavuş	1
Çavuş	1
Bölük Emmmini	1
Onbaşı	1
Er	1

²⁶¹ Ubcini, age. s.416.

Burada belirtilmesi gereken bir konuda imparatorluğun sonlarına doğru tıpkı maaşlar gibi tayınlarında düzensiz ödenmeye başlamasıdır. Bu konuya ilişkin XIX. yy. sonu aylık tayınatlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

TABLO-35²⁶²

XIX. yy. Sonu Aylık Tayınatlar (Ekmek-Et)

RÜTBELER	EKMEK (Çift)	ET	
		KG.	GR.
Müşir	600	153	840
Ferik	450	115	380
Mirliva	300	57	640
Miralay	210	38	460
Kaymakam	150	38	460
Binbaşı	120	32	50
Alay Emini	120	28	845
Alay Kâtibi ve İmam	120	28	845
Sağ ve Sol Kolağası	120	28	245

²⁶² TSK Tarihi (1793–1908), C.3, Ks. 5, Gen. Kur. Basımevi, Ankara, 1978.

TABLO-36²⁶³**XIX. yy. Sonu Aylık Taymatlar (Pirinç-Sadeyağ)**

RÜTBELER	PİRİNÇ (kg)		SADEYAĞ (kg)	
Müşir	115	380	57	69
Ferik	57	690	38	460
Mirliva	32	460	28	845
Miralay	38	460	19	230
Kaymakam	32	50	12	820
Binbaşı	25	640	9	615
Alay Emini	19	230	6	410
Alay Kâtibi ve İmam	15	385	3	846
Sağ ve Sol Kolağası	15	385	3	846

TABLO-37²⁶⁴**XIX. yy. Sonu Aylık Taymatlar (Arpa-Saman)**

RÜTBELER	ARPA (kg)		SAMAN (kg)	
Müşir	307	680	1230	700
Ferik	192	300	769	200
Mirliva	163	840	615	360
Miralay	76	920	307	680
Kaymakam	76	920	307	680
Binbaşı	76	920	307	680
Alay Emini	76	920	307	680
Alay Katibi ve İmam	38	460	153	840
Sağ ve Sol Kolağası	38	460	153	840

²⁶³ TSK Tarihi (1793–1908), C.3, Ks. 5, Gen. Kur. Basımevi, Ankara, 1978

²⁶⁴ TSK Tarihi (1793–1908), C.3, Ks. 5, Gen. Kur. Basımevi, Ankara, 1978

D) EMEKLİLİK

Mansure Kuvvetleri'nde bir asker mecburi olarak on iki yıl hizmet etmek zorundaydı. On iki yılı dolduran asker emekliliğe hak kazanmış bulunuyordu. Bu durum normal şartlarda gerçekleşen bir süreçtir. Harici durumlarda mesela sakatlanmalarda askerin hizmet ve istihkakı göz önünde bulundurularak maaşlarının %50 ve 100'ü arasında değişen bir rakamla emekli olmaktaydılar. Bu durum için istenen gerekli belge ise hekimbaşından alınmış bir rapordur. Normal süreçte emeklilik telepleri sırasıyla serasker, nazır, hekimbaşı ve sadrazam tarafından incelenirdi. Bu süreçte bir aksi durum olmadığı zaman bir askerin emekliliği söz konusu olabilirdi²⁶⁵.

Er ya da subayın hizmet süresi ve rütbesi göz önünde bulundurularak emekliliğe ayrılması mümkün olan bir durumdu. Emekli olabilmek için geçerli bir mazeret gerekiyordu. Bu mazeret yaralanma, sakatlık, ihtiyarlık veya hastalık gibi bir durum olabilirdi. Emekli olacak er ya da subay, birlik komutanına dilekçe ile başvurur, birlik doktorunca sağlık durumu saptandıktan sonra komutanlıkça bu durum bir yazı ile İstanbul'a arz edilmekteydi. Daha sonra Dâr-ı Şuray-ı Askeri'de emeklilik bahsi görüşülürdü ve eğer emeklilik uygun görülüyorsa sadrazamın onayı ile "tekaüdlük

²⁶⁵ Asâkir-i Mansure Kanunnamesi'nde emeklilik bahsi hakkında "... vakt-ı hizada hidmet-i sebkât iderek maaşa mutasarrıf olanlar ihtiyar ve yahut alil olursa mutasarrıf olduğu maaşın nısfıyla ve eğer seferde mecruh olup amelden sakıt olduğu cerhi iltiyamından sonra mütehakkık olur ise maaşının sülûsanı ve yahut cerhi ve istihkakına göre dahi ziyadecesiyle tekaüdlük caiz ola ve kezalik ve mahiyelü neferatdan biri vakt-ı hizada ihtiyar ve alil olursa tamam mahiyesiyle ve eğer vakt-ı seferde mecruh olup cerhi iltiyamından sonra amelden sukutu mütehakkık olursa cerh ve istihkakına göre dahi ziyadesiyle tekaüdlük tevcihi caiz olup bu vechle gerek zabitan ve gerek neferatın verilecek tekaüdlükleri ol kimesnenin vilayet ve memleketine münasip mahalde nakd-ı mesabesinde olan münasip ve sağmalden ita olunmak üzere Serasker Paşa ile nazırın bil iştirak Bâb-ı Âli'ye takdim idecekleri arzlar ibtida Hekimbaşı efendiye havale ile kimesnenin cerh ve illet ve amelden sükûtu keyfiyeti muayene ve ilam olunduktan sonra divan-ı sadrazamiye çıkarılıp tensip ve irade olduğu süreçte hidmet-i defteriyye havale olunarak takdim ideceği takrir ve şurut mucibince icap eden tekaüdlüğü iktizasına göre tevcih ve senedi tanzim oluna ve eğer bu misüllü tekaüdlük virileceklerin maaş ve mahiyeleri çürük maldan virilmek lazım gelir ise asâkire füturu müeddi ve hilaf-ı rızayı âli olacağına binaen bu hususta defterdar-ı asr bulunanlar bayağı muaheye müstahak olalar ve kezalik tekaüdlük maddesinde rica ve şefaet ve hatır ve gönüle maddeleri ber vechle caiz olmadığına binaen bu hususta serasker paşa ve nazırlar dahi kemal-i ittifa ve mücanebeti derpiş ideler..." ibaresi yer almaktadır.

beratı” verilirdi. Bu beratta er ya da subayın ne kadar aylık alacağı belirtilmekteydi. Beratını alan asker, onu bölge şer’iyye siciline işletir ve böylece emekli olmuş olurdu²⁶⁶.

Emekli maaşları Mansure hazinesinden ödenmekteydi. Emekli oluşta herhangi bir ikramiye verilmemektedir. Emekli beratı, berat sahibinin hayatta bulunduğu süre içinde geçerli olup emeklinin ölümü durumunda varisler hak iddia edememekteydiler. Emekli olan kişiye genellikle maaş olarak ödeme yapılmaktaydı. Bazı durumlarda da maaş yerine emeklinin bulunduğu yerden alınmakta olan salyane ve benzeri vergilerden muaf tutulmaktaydı. Emekli maaşları, askeri durumu ve rütbesine göre 10–90 kuruş arasında değişmektedir²⁶⁷.

21 Ekim 1826 günü görev başında ölen binbaşı ve üstü subaylar için bir düzenleme yapıldı. Bu düzenlemede görev başında vefat eden subayın maaşı ailesine taksim edilecekti. Aile bireylerine bağlanan maaşlar ancak bazı hallerde kesiliyordu. Bu haller erkek çocuklarda on beş yaş sınırydı. Kız çocukları ve eşlerde ise evlenme halinde maaşlar kesiliyordu.

1827 yılındaki askeri düzenlemede emeklilik bahside yer alıyordu. Buna göre emekli maaşlarında neferat ve zabıtanda indirimle gidilmiştir. İndirim dışı tutulana da olmuştur. Bu gruba girenler ise savaç esnasında çok ağır yaralananlar ya da kahramanlık gösterenlerdir. Yine bu düzenlemelerde belirtilen bir diğer hususta hiç kimseye iltimas geçilmemesiydi. Ayrıca bazen emekli olan neferat ya da zabıtana emeklilik maaşının yanı sıra her türlü avarız ve tekâlif-i şakka vergilerinden de muaf tutulduğu görülmektedir²⁶⁸.

²⁶⁶ Takvim-i Vekayi, Def’a: 3–34–63; Mustafa Öztürk, “Asâkir-i Mansure-i Muhammediyye Ordusu’ndan Emeklilik ve İhraç”, Birinci Askeri Tarih Semineri, Bildiriler II, Gen. Kur. Basımevi, Ankara, 1983, s.1-3.

²⁶⁷ Öztürk, aynı yer

²⁶⁸ “...kâffe-i tekâliften afv olundukları...” ibaresinin yer aldığı bir berat emekli olan ve vergilerden muaf tutulan askerlere veriliyordu. Ayrıntılı bilgi için bkz. Takvim-i Vekayi, Def’a: 3,34.

Abdülmecit I. devrinde ilan edilen Tanzimat Fermanı ile bu konuda da bazı düzenlemeler yapılmıştır. Kapsamlı sayılabilecek bir düzenleme ile karşılaşmasak da yine de bu dönemde emekli maaşlarında görülen artış bu husustaki gayretleri göstermektedir.

İmparatorluk Kara Kuvvetleri'nde emeklilik yaşı diye bir sınırlandırma yoktu. Emeklilik ancak askerlerin yaralanmaları ya da kendi istekleri doğrultusunda cereyan eden bir durumdu. Kara kuvvetlerini ilgilendiren 1864 tarihli bir yasa bu noktada önem arz etmektedir. Yasanın adı "Asâkir-i Berriye-i Mlkne Tekt Muamelesi"dir. Bu yasaya göre emeklilikte bir yaş sınırlandırılmasına gidilmiştir. Bu yaş sınırı 30 yıl olarak tespit edilmiştir. İmparatorlukta bu tarzda bir yasanın varlığına rağmen gelenekler daha ağır basmıştır ve yaş haddini doldurarak emekli olan bir subaya rastlanmamıştır. Orduda 60–65 yaşlarında, aksakallı yüzbaşılar ve hatta teğmenler bulunmaktadır. Ne idare onları emekliye sevk etmek istemiş ne de emekli maaşlarının yeterli olmaması nedeniyle ordu mensupları emekli olmak istemiřlerdir²⁶⁹.

1869 yılında kurulan "Askeri Tekt Sandığı" askerlerin maaşından kesilen %5 ve maaşlara her hangi bir zam yapıldığında bu zammın birinci aydaki tutarıyla beslenmektedir. Ancak yapılan bu kesintiler, maaşlardaki düzensizlik nedeniyle etkilenmekteydi. Diğer taraftan bu sandık gelirleri, olağanüstü bir harcamayı gerektiren bir durum karşısında devletin son dayanağı olmuştur. Tekt sandığı faaliyetleri tamamen düzensizdir ve emekli ödemeleri de yılda ancak 5–6 kez yapılmaktadır. Bu durum zaman zaman Harbiye Nezareti önünde gürültülü toplantı ve yürüyüşlere neden olmakta, asker ailelerinin yaptığı bu gösterileri engellemek için sert askeri önlemler alınması zorunluluğunda kalınmaktaydı²⁷⁰.

²⁶⁹ TSK. Tarihi, C.III, Ks.6 (1908–1920), Gen. Kur. Basımevi, Ankara, 1971, s. 343.

²⁷⁰ Charles Morawitz, Türkiye Maliyesi, Ankara, 1979, s.100–101

E) İZİN ALMA SİSTEMİ

Asâkir-i Mansure-i Muhammediyye Kanunnamesi'nde neferat ve zabıtana veilecek izinlerde belirli bir sistem düzenlenmişti. Barış zamanında ihtiyaca göre izinler ve bu izinlerin verilmesinde izlenen bir usul bulunmaktaydı. Bu usulde belirli bir plan vardı. Bölük komutanlarının izin verme yetkileri eğitim dışı zamanlar olmak üzere sınırlandırılmıştı.

Haftalık izin günlerinde her birlikten ne kadar sayıda erin izinli gönderileceği alay komutanları tarafından saptanmakta ve emredilmektedir. Erlerden evli olanlar, haftada bir gün (Cuma günü) izinli sayılmaktadırlar. Cuma ve bayram günleri eğitim yapılmamakta ve erler dinlenmekteydiler. Bu erlerin bir bölümüne çarşı izni verilmekteydi²⁷¹.

Kanunnamede askerin firarının ününe geçebilmek amacıyla sıla izinleri verilmişti. Erlerin mevcudunun 1/5'i memleket iznine gidebilmekteydi. Bu izinler mesafeye göre 6–8 ay arasında değişiyordu. Memleket iznine ancak neferat gidebiliyordu. Bu durum zabitan taifesi için söz konusu değildi. Ayrıca hac vazifesini yapmak isteyenlerede hac dönüşü birliğe dönmek şartıyla izin verilmekteydi. Bu durum ancak barış zamanı olursa söz konusu olmaktaydı. İzinde olan askerlere izindeyken birikmiş olan paraları izin dönüşü topluca ödenmekteydi. Ayrıca izin tezkeresi için belirli bir para alınmıyordu. Askerden her hangi biri izin esnasında ölürse askerin maaşı ya da maaşları hazineye devrediliyordu.

Subaylar görev esnasında izin almadan görev yerlerini hiçbir suretle terk edemezlerdi. Subayların günlük izni kendi üstlerindeki komutanın onaylaması ve neticesinde aracılığı ile iki üst derecedeki komutan tarafından verilmekteydi. Bu şekildeki izinleri en fazla üç gündü. 4–8 gün arası izinleri, albayın onayı ile mirliwa

²⁷¹ TSK. Tarihi, C.III, Ks.6 (1908–1920), Gen. Kur. Basımevi, Ankara, 1971, s.322.

tarafından verilmekteydi. Valinin olduğu garnizonlarda ise bir subayın izin alabilmesi için generalden başka valinin de onayının olması gerekiyordu. İzinden dönen subaylar bir usul olarak üstlerini ziyaret ediyorlardı.

F) KILIK-KIYAFET YARDIMLARI:

Asâkir-i Mansure-i Muhammediyye kuruluşu ile başlayan ve sonradan birçok değişikliğe uğrayan Osmanlı Ordusu kılık ve kıyafetleri: Şalvar, yelek, kadife cepken, şapara denen başlık, ayakkabı ve bele sarılan şal şeklinde olmuş; sonradan pantolon, ceket, fes, çizme ve palaska (bel ve omuza sarılan kayış) şeklinde değiştirilmiştir²⁷².

Mansure askerlerinin yazlık ve kışlık olmak üzere iki çeşit kıyafetleri-üniformaları vardı. Zabitan ve neferata, her yılın mayıs ayında bir çift ayakkabı ve bir takım elbise dağıtılıyordu. Asker elbisesi pantolon, üzerinde kuşak, ceket ile beraber yelekten oluşuyordu. Pantolon yün, ceket ve yelek ise çuha menşeliydi. Asker elbiseleri önceden çuhadan yapılmaktaysa da çuhanın dayanıksız olmasının yanı sıra Avrupa'ya çok miktarda para ödenmesi nedeniyle subaylara çuha verilmesine devam edilmiş, askere ise şayaktan cepken ve şalvarlık kumaş verilmiştir. Bu devirde şayağın zirasına (çarşı arşını=68 cm.) 48 para ödenmekteydi²⁷³. Ayrıca yüzbaşı ve yukarısındaki subaylara kırmızı renkte bir saat aksesuar olarak verildi.

Mansure Teşkilatı'nın ilk kuruluşunda binbaşılara, sadece nasıplarında olmak üzere bir kez elbise verilmektedir. Bu elbiseler eskiyince, kendi olanakları ile temin etmeleri kabul edilmiştir. Kolağası dâhil küçük rütbedeki subaylara ve erlere ise her yıl hıdırellezde (6 Mayıs'ta) bir kat yeni elbise verilmektedir²⁷⁴.

²⁷² TSK Tarihi, C.III, Ks.5, s.334.

²⁷³ İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Asâkir-i Mansure'ye Fes Giydirilmesi Hakkında Sadr-ıÂzamın Takriri ve II. Mahmut'un Hatt-ı Hümayunu", Belleten, C.XVII, TTK, Ankara, 1954, s.223-230; Ahmed Lütfi, Tarih-i Lütfi, C.I, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1291, s.256.

²⁷⁴ TSK Tarihi, C.III, Kısım 5, s.335.

Mansure Kanunnamesi'nde neferat ve zabıtana verilecek silahlar belirtilmiştir. Ancak Mansure Kuvvetleri'nin askerlerine bir tüfek, bir süngü ve bir palaska verilmiştir. Subaylarına ise silah olarak yalnızca kılıç verilmiştir.

Taşradaki Mansure Kuvvetleri'nin de gereksinimi imparatorlukça tedarik ediliyordu. Ancak bu tedarik yolunda bazen ihtiyaç dâhilinde yerel üreticilere başvuru oluyordu. Burada önemli olan ise yerel üreticilerin ürettikleri bu elbiselerin merkezdeki askerlerin giydiklerinin aynısı gibi olmasına karşı gösterilen özendi. Üreticilere ücretleri peşin olarak vekilharç tarafından ödenirdi.

Mansure Kanunnamesi'nde belirtildiği üzere bazı neferat ve zabıtanın kıyafetleri şu şekildedir²⁷⁵:

²⁷⁵ Mahmut Şevket Paşa, Osmanlı Teşkilat ve Kıyafet-i Askeriyesi, C.II, İstanbul, 1325, s.45; TSK. Tarihi, C.III, Ks.5, s.334.

TABLO-38**Mansure Kanunnamesi'ne Göre Neferat Ve Zabitan Kıyafetleri**

ELBİSE-AKSESUAR (Binbaşı)	ADET
Sırma Çabrastlı (Çaprazlı) Kadife Cepken	1
Güvez Çukadan Sıkma (Kuşak)	1
Lahor Şalı	1
Kılaptan İşlemeli Yelek	1
Telli Şubara ²⁷⁶	1
Yedi Sekiz Dilimli Çuka Kalpaklı Şubara	1
Lapçin ²⁷⁷	1
Tüfek	1
Çanta	1
Matara	1
Palaska	1
Yağmurluk	1
Galavra ²⁷⁸	1
Kılıç	1
Kol Kayışı	1
Çukadan Kısa Cepken	1
Çukadan Kısa Entari	1
Çukadan Sıkma	1
Telli Şubara	1
Cebcikli Bağdad Şalı	1
Lapçin	1
Tüfek	1
Çanta	1

²⁷⁶ Bir tür kalpak olup kesik koni biçiminde ve siperliksiz, deri, kürk ya da tüylü kalın kumaştan yapılan ve kalıplı olan kalpaklara şuraba denirdi.

²⁷⁷ Özel surette yapılan terliksi bir ayakkabı.

²⁷⁸ 1827 yılından itibaren verilmeye başlanılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Lütfi, age. C.I, s.253; Uzunçarşılı, "Asâkir-i Mansure'ye Fes Giydirilmesi Hakkında Sadrazamın Takriri", s.224.

Matara	1
Palaska	1
Yağmurluk	1
Galavra	1
Kılıç	1
Kol Kayışı	1
Çukadan Kısa Cepken	1
Çukadan Kısa Entari	1
Çukadan Sıkma	1
Telli Şubara	1
Lapçin	1
Tüfek	1
Çanta	1
Matara	1
Palaska	1
Yağmurluk	1
Galavra	1
Kılıç	1
Bel Kayışı	1
Sade Şubara	1
Çukadan Kısa Entari	1
Talim Abası	1
Çukadan Yelek	1
Kuşak	1
Gömlek	2
Serhadli Ayakkabı	1 çift
Şayak Sıkma	1
Gömlek İçi	2
Palaska	1

Mansure Kuvvetleri'ndeki topçu, top arabacı, cephaneci, mehterbaşı'nın normal erlerden kıyafet olarak farkı başlarına Bağdat Şalı sarmalarıdır. Nefer kâtiplerini kıyafet yönüyle erlerden ayıran aksesuar ise ibrişim çabrastlı debboy cekendir²⁷⁹.

Mansure Kuvvetleri'nde her tertipte yer alan imamlara verilen kıyafetler ise şunlardır:

TABLO-39

Mansure Kuvvetleri İmam Kıyafetleri

KIYAFET - AKSESUAR	ADET
Takım Elbise	1
Yelek	1
Entari (Çuka)	1
Gömlek	2
Gömlek İçi	2
Kavuk	1
Kırmızı Serhatli Ayakkabı	1 Çift
Çizme	1 Çift
Yağmurluk	1
Kılıç (Subay Kılıcı)	1
Çanta	1
Matara	1
Ferace (Çuka) ²⁸⁰	1

1827 yılının ikinci yarısında Sultan II. Mahmut piyade taburlarını teftiş erken erlerin başlarındaki fesi beğenir ve bu fesin mansure kuvvetlerince de giyilmesini

²⁷⁹ Mahmut Şevket Paşa, Osmanlı Teşkilat ve Kıyafet-i Askeriyesi, C.II, s.40-41.

²⁸⁰ Üç senede bir verilmektedir.

emreder. Bâb-ı Meşihat'ta yapılan toplantının²⁸¹ neticesinde padişahın bu emrinde dinen bir mugayirlik olmadığına karar kılınır ve neticede gerekli yasal düzenlemenin ayarlanmasının ardından 1827 yılından itibaren mansure askerleri şubara yerine fes giymeye başlarlar²⁸². Fes giyilmesine karar verilmeden sonra Tunus'tan elli bin fes sipariş edilmiştir. Bu durum seraskerliğe mali bir yük olarak yansımıştır. Neticede bu feslerin temini için Katipzade Mustafa Efendi Fes Nazırı tayin edilmiştir²⁸³. 1827 yılında Şeyh'ül-islam Tahir Efendi'nin cevaz vermesiyle "şubara" yerine "fes" giyilmesine karar verilmiştir. Ancak fes dış alımına iç üretime yönelme olması nedeniyle 1830 yılından itibaren son verilmiştir.

1828–1829 Osmanlı Rus Savaşı'nın akabinde mansure kuvvetlerinin kıyafet ve aksesuarlarında yeniden bir değişikliğe gidildi. Ancak bu sefer yapılan değişiklik halkın tepkisine neden oldu. Zira askere pantolon giydirilmesi ve haç işareti olan bir sırt çantasının verilmesi bu durumda birinci dereceden etkiliydi²⁸⁴.

Redif askerlerinin kılık kıyafetleri de devlet tarafından sağlanmıştır. Redif olarak askerliğe ilk başlayanlara bir kat nizami elbise verilecekti. Elbiselerin temiz kalabilmesi bunlar ancak eğitim sırasında giyilecekti. Üniformasını sürekli giymek isteyenler, kendileri diktirmek ve nizami olmak koşuluyla giyebilmekteydiler. Zabıtlar ise sürekli olarak üniforma giymek zorunluluğundaydılar. Subaylara her yıl fes, iki yılda bir takım elbise, dört yılda bir palaska verilmekteydi²⁸⁵.

²⁸¹ Bu toplantıda imparatorluğun önde gelen rical ve erkânı hazır halde bulunurlar. Fesin giyilmesi haricinde mansure askerlerinin genel görünüşleri hakkında da tartışmalar ve neticede cepken, şalvar, galavra giyilmesine de karar kılınır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Lütfi, age. s. 255–257; İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Asâkir-i Mansure'ye Fes Giydirilmesi Hakkında Sadrazamın Takriri", s.230.

²⁸² Uzunçarşılı, "Asâkir-i Mansure'ye Fes Giydirilmesi Hakkında Sadrazamın Takriri", s.224–225.

²⁸³ Ahmet Lütfi, age. C.I, s. 255.

²⁸⁴ Ahmet Lütfi, age. C.II, s. 165; C.IV, s. 143;

²⁸⁵ Kütükoğlu, age. s.130.

Abdülmecit ve Abdülaziz devirlerinde, kıyafetler batılı ordular gibi düzenlenmiş ve askerinin giyimine önem verilmişse de XIX. yy. sonunda askeri birlikler, kılık kıyafet yönünden fakir topluluklarına benzemektedirler²⁸⁶.

1844 yılında askeri kıyafetlerde bir düzenlenmeye gidilmiştir. Piyade zabıt ve erasına önünde kırmızı bir zıhl bulunan bir sıra düğmeli bir ceket ve pantolon verilmesi benimsenmiştir. Ayrıca yazları da beyaz pantolon verilmesi uygun görülmüştür²⁸⁷. Yine bu dönemde fesin şeklinde bir değişikliğe gidilmiştir. Zabıt ceketlerinde ince, erar ceketlerinde açık yakalar tercih edilmiştir. Yine siyah gömlek ve kırmızı kuşak bu dönemde erlere verilmiştir²⁸⁸.

1844 yılında yine kılıç kayışları değiştirilmiştir. Subayların kollu kayış takmaları usulü benimsenmiştir. Binbaşı rütbesine kadar olanlar siyah daha üst rütbedekilerde sırmalı kayış kullanmaya başlamışlardır²⁸⁹.

Abdülaziz I. döneminde piyade, süvari, topçu, itfaiye ve zaptiye subaylarının setreleri kırmızı zıhlı, talia taburları subaylarınıninki yeşil ve istihkâm subaylarınıninki ise mavi zıhlı olacaktır. Düğmeler, topçuda çapraz durumdaydı. Üzerlerinde iki topla bir yanar gülle resmi bulunmaktaydı. Diğer sınıfların düğmelerinin üzerinde ay-yıldız vardı. Subayların pantolonları lacivert çuhadandı. Setrelerle aynı renkte zıhlıydı. Ancak, süvari ve topçu subaylarının pantolonlarındaki zıhlar daha geniş tutulmuştu. Rütbe işaretlerine gelince kollardaki sırma şeritlerle ifade edilmişti. Üssubaylar ve generallere mahsus büyük üniformada ceketin yan ve kol kapakları ile iki taraflı olarak göğsü tamamen sarı sırma işlemeli idi. Piyade üssubayları saçaklı apolet takarlardı. Süvari ve topçu üssubaylarıysa apolet takmazlardı²⁹⁰.

²⁸⁶ Mahmut Şevket Paşa, age. s.173.

²⁸⁷ TSK. Tarihi, C. III. Ks. 5, s. 337.

²⁸⁸ Mahmut Şevket Paşa, age. C. II, s. 46

²⁸⁹ Tunalı, age. s. 163.

²⁹⁰ Tunalı, age. s.163–164.

G) CEZA-DİSİPLİN-İHRAÇ

İmparatorluk kara kuvvetlerinin cezaları işlenen suçta göre değişiklik arz etmekteydi²⁹¹. Bu suç izinden geç dönmek ve mazeret bildirmemekte asker ya da subay geç kaldığı gün kadar hapsedilirdi. Bu suç savaş sırasında firar etmekse asker ya da subay ölüm cezasına çarptırılırdı. Bununla beraber imparatorluk kuvvetlerinde verilen cezaların nevi tekdir, kırbaçlama, sürgün, göz hapsi, dayak, hapis, ihraç²⁹², sürgün²⁹³, idam, rütbe azli, rütbe indirimiydi.

Cezalar savaş ve barış fark etmeksizin her zaman uygulanırdı. Bir erin cezalandırılmasından odabaşı sorumluydu. Dayağı ise meydan kethüdası atardı. İdam cezası verilen bir subay ise idam edilmeden önce künyesi silinir, rütbesi alınırdı. İdam cezaları, serasker ve nazır tarafından verilirdi.

Cezaların derecesi askerin görev süresine ve ve suçun türüne göre değişiyordu. Mesela firar eden bir askerin hangi yılda firar ettiğine bakılırdı. Eğer asker ilk yılda firar etmişse 120 değnek cezaya çarptırılırdı. 2–5. yıllarda ya da bunların arası bir zamanda firar etmişse 3 ay prangalı hapis cezası verilirdi.

Ceza konusunda bir üst amir astını cezalandırma yetkisine sahipti. Er ve astsubaylar için rütbelerin geri alınması söz konusu olabilirdi. Yine erler için sınıf indirme cezası uygulanmaktaydı²⁹⁴. Neferat arasında biri ya da birileri suç işlemişse bu durum silsile yolu ile başbinbaşuya bildirilirdi. Binbaşı durumu erin ya da erlerin sınıfına göre (topçu-cebehaneci) sorumlu subayla değerlendirip cezayı verebilirdi. Binbaşı firar gibi ağır suçlarda cezalandırma yapamazdı. Bu halde durumu merkeze bildirirdi.

²⁹¹ Mansure Kanunnamesi'nde ceza bahsi şu şekilde yer almaktadır: "...neferat-ı merkumeden birinin töhmeti ve yahut bir güne maslahatı zuhurunda onbaşı yüzbaşuya ve yüzbaşı kolağasına ve kolağası binbaşuya ve binbaşı başbinbaşuya ve başbinbaşı dahi iktizasına göre serasker paşa ve nazır efendiye ifade ve tebliğ iderek adi görülecek maslahat ise nazır marifetiyle görülüp tedibi icap ider şey ise serasker paşa marifetiyle cürmü kabahatine göre icra kılın..."

²⁹² Örnek için bkz. Takvim-i Vekayi, Def'a: 164.

²⁹³ Örnek için bkz. Ahmet Lütfi, age. C.II, s.151.

²⁹⁴ TSK Tarihi (1793–1908), C.3, Ks. 5, s.310–311.

Merkezde gerekli değerlendirmeyi yaptıktan sonra cezayı verirdi. Bir binbaşının suç işleme halinde ise cezaya çarptırılması seraskerlik tarafından sağlanırdı.

İhraç konusunda ise her hangi bir er ya da subayın ihraç olabilmesi için hastalık sahibi (bulaşıcı ve sürekli) olması, ihtiyarlamış olması gerekirdi. İhraç için belirli bir sistem vardı. Bu hususta ihraç olmak isteyen asker bir dilekçe ile bağlı olduğu birliğin komutanına başvururdu. Bir sonraki safhada askerin durumunu belirten bir doktor raporu ile dilekçe İstanbul'a gönderilirdi. Durum Dâr-i Şuray-ı Askeri'de görüşölüp karara bağlandıktan sonra ilgili kişiye "askerlikten ihraç tezkeresi" verilerek ihraç edilirdi. Tanzimat döneminde bu durum için mahkeme kararı da istenmiştir.

H) SAğLIK YARDIMLARI

İmparatorlukta sağlık hizmetlerinin kaynağını yine imparatorluğun bizzat kendisi üstlenmişti. O dönemlerde tıp çok fazla ileri düzeyde değildi. Tıp ile ilgilenen kesimde genellikle gayri Müslim kesimdi. Orduda herhangi bir rahatsızlık baş gösterildiğinde genelde ücret karşılığı bu hekimler tutulurdu. II. Mahmut bu durumdaki eksikliği görmüş ve birçok askeri kökenli cerrah, eczacı ve hekim yetiştirmek amacıyla atağa geçmişse de pek başarılı olamamıştır²⁹⁵. Buna rağmen yeni oluşturulan kuvvetlerde bunlara yardımcı olarak cerrah, eczacı ve hekim bulundurulmayı zorunlu kılmıştır. Bilhassa cerrahlar diğer sağlık personellerine göre daha fazla sayıda yer alırlar. Bunun nedeni o dönemde savaşların çok olması ve ateşli silahların kullanılmasıdır. Cerraha olan ihtiyaç 27 Aralık 1827 günü bir yasal düzenlemeyi zorunlu kılar ve neticede Mansure kuvvetlerinde gayri Müslim hekim ve cerrahlarda sancaktar rütbesine eş olarak ordu içerisinde önce 75 kuruş daha sonra 200 kuruş maaşla yer alırlar.

²⁹⁵ II. Mahmut 1827 yılında Tıbhane-i Âmire'yi kurdu. Bu okulda Türk kökenlilerden daha fazla yabancı kökenli hekim ve cerrahlar görev yapıyordu. Ayrıca Asâkir-i Hassa, Maltepe, Mühimmat-ı Harbiye, Tersane-i Âmire, Tophane-i Âmire, Üskidar hastanelerini kurdu. Ayrıntılı bilgi için bkz. Takvim-i Vekayi, Def'a: 3.

Hasta tahliyelerinde takip edilen yöntemler ise genellikle binek hayvanları üzerine yerleştirilmiş mahfeller aracılığı ile yapılır. Ancak zamanla kara ve deniz taşıtlarından da yararlanılmıştır.

Hastalar durumlarına göre birlik hastanelerine, seyyar hastanelere veya imparatorluk dâhilindeki hastanelere sevk edilirdi. Sefer sırasında kuvvetlerin arka planında sargı yerleri ve seyyar hastaneler kurulurdu. Bu seyyar hastaneler “birinci hat” ve “ikinci hat” seyyar hastaneler olarak ikiye ayrılmaktaydılar²⁹⁶.

Hasta olan bir asker hastaneye gitmek isterse önce bağlı bulunduğu miralaydan tezkere alırdı. Daha sonra muayene olmaya giderdi. Eğer neferat ya da zabitanın durumu hastanede yatmayı gerektiriyorsa o asker ya da zabitanın maaş ya da tayinatında bir azalma ya da düşme olmazdı. Yine “tebdil-i hava” konumunda olan asker içinde bu durum söz konusuydu.

I) ÖLÜM, ÖLÜM SONRASI YARDIMLAR VE SOSYAL DAYANIŞMA

Askerlik vazifesini yapan bir nefer ya da subayın cenaze masrafları için geride bıraktıkları mallarına el konulması alışıla gelen yöntemlerden biriydi.

İmparatorluk kara kuvvetlerinde sistemli bir sosyal yardımlaşma olmamakla beraber bu durum hat safhada görülmektedir. Devlet bu noktada çaba göstermişse de gelenen noktada payı azdır. İmparatorlukta sosyal yardımlaşma bireyler aracılığı ile gelişmiştir. Tahminimiz bu hususta etkili olan itici güç ise şer’i ve örf’i geleneklerdir.

²⁹⁶ TSK Tarihi (1793–1908), C.3, Ks. 5, s. 380–382

İ) TERFİ-ATAMA-ÖDÜLENDİRME

İmparatorluk kara kuvvetlerinde terfi belirli kurallar çerçevesinde yapılmaktaydı. Terfi olan asker maaşına zam alırdı. II. Mahmut terfi için kıdem, deneyim ve kadronun müsait olması kuralını kabul etmiştir. Orduya er olarak alınan bir askere “tüfek endaz” denilirdi. Bu er başarılı ve yetenekli ise zamanla onbaşı, çavuş, sancaktar, mülazım, yüzbaşı, kolağası mülazımı, kolağası binbaşı derecesine yükselirlerdi²⁹⁷.

Mansure kuvvetlerinin, topçu kuvvetlerinin ve cebhaneci kuvvetlerin kıdem sırası şu şekildedir:

TABLO-40

MANSURE KUVVETLERİ KIDEM SIRASI
Tüfekendaz
Onbaşı
Çavuş
Sancaktar
Mülazım
Yüzbaşı
Kolağası Mülazımı
Kolağası
Binbaşı
Haseki Ağası
Bostancıbaşı
Kapıcıbaşılık

²⁹⁷ TSK. Tarihi, C. III, Ks. 5, s. 327.

TABLO-41

TOPÇU KUVVETLERİ KIDEM SIRASI
Topçu Eri
Topçu Halifesi
Topçu Ustası
Çavuş
Başçavuş
Mülazım
Kol Ağası
Binbaşı
Topçubaşı

TABLO-42

CEBEHANECİ KUVVETLERİ KIDEM SIRASI
Er
Onbaşı
Çavuş
Sancaktar
Mülazım Yüzbaşısı
Kol Mülazımı
Bölükbaşı
Cebahanecibaşı

Harp Okulu ve Mühendishanelerden mezunolanlara Mülazım-1 Sani Rütbesi verilirdi. Bu okullarda başarılı olan öğrenciler kurmay sınıfına ayrılarak üç yıl daha okurlar ve yüzbaşı rütbesiyle göreve başlardı. Bu kurmay yüzbaşılar sekiz aylık bir

staj eğitiminden sonra sınıflarına göre kolağası olurlardı. Bu askerlerin generalliğe kadar yolları açıktı. Aynı rütbe veya kıdeme sahip iki askerden nitelik ve başarısı daha iyi olan yükseltildi.

Bir erin onbaşı olabilmesi için bir yıl, bir onbaşının çavuş olabilmesi için iki yıl, bir çavuşun başçavuş olabilmesi için bir yıl beklemesi gerekmektedir. Bir erin terfisinde de aranan hususlar iyi ahlaka sahip olmak, okur-yazar olmak, hesap işlerinden anlamak, ceza kanunlarını bilmek gibi hususlar aranır.

Tanzimat dönemine gelindiğinde subay kadrolarında bekleme süreleri şu şekilde belirtilmiştir²⁹⁸:

TABLO-43

Tanzimat Dönemi Subay Kadrolarında Bekleme Süresi

RÜTBE	BEKLEME SÜRESİ (Sene)
Mülazım Sani	1
Mülazım Evvel	1
Yüzbaşı	2
Sol Kolağası	2
Sağ Kolağası	1
Binbaşı	3
Kaymakam	3
Albay	3
Mirliva	3

²⁹⁸ TSK Tarihi (1793-1908), C.3, Ks. 5, s.328.

Terfide bekleme süresinin yanı sıra belirli sınavlarda yapılmaktaydı. Bu sınavlar ancak belirli hizmet süresini tamamlamış, bilgili olan erlere ve astsubaylara yapılırdı. Bununla beraber savaş esnasında kahramanlık ve fayda gösteren neferat ve zabitan ödüllendirilirdi. Bu ödüller genellikle terfi, maaş zammı, bahşiş, hediye, nişan ve madalya olurdu²⁹⁹.

Atamalar mevzuunda ise kadroların müsait olması ve atanacak kişinin başarısı aranan en temel özellikti. Yine bu hususta sınavların yapıldığıda olmuştur.

Tanzimat döneminde atamalarda rütbe ve kıdem sırası öncelik taşımaktaydı. Bununla birlikte serasker ve müşir atamalarında vezirler tercih edilirdi³⁰⁰.

1869 yılındaki askerlikle ilgili düzenlemede terfi ve rütbe bahsinde değinilerek bu konu “terfi-i rütbe nizamnamesi” adıyla açıklanmıştır. Bu nizamname bir giriş, yetmiş yedi bend beş hatimden oluşmaktadır. Bu nizamname ile terfilerin nasıl yapılacağı ve hangi hususların dikkate alınacağı anlatılmıştır.

1869 düzenlemesine göre askeri okullardan mezun olanlara mülazım rütbesi verilecekti. Kurmaylık sınıfından mezun olanlara ise yüzbaşılık rütbesi verilecekti. Bunun haricinde olanlar ise er olarak kabul edilmişti. Terfi ve rütbeler ihtiyaca göre padişah onayı ile gerçekleşecekti.

Bu düzenlemeyle subaylık dört kategoride değerlendirilmiştir. Birinci kategori müşir, ferik ve mirlivalar; ikinci kategori miralay, kaymakam, binbaşı ve alay eminleri; üçüncü kategori kolağaları, yüzbaşılar ve mülazımlar ve dördüncü kategori ise alay çavuşları, cephaneci çavuşları, başçavuş, sıra çavuşu, bölük eminleriydi³⁰¹.

²⁹⁹ TSK Tarihi (1793–1908), C.3, Ks. 5, s.313.

³⁰⁰ TSK Tarihi (1793–1908), C.3, Ks. 5, s.330.

³⁰¹ Ayten Can Tunalı, Tanzimat Döneminde Osmanlı Kara Ordusu’nda Yapılanma, Ankara, 2003, s.139.

Bu tarihteki düzenlemeye göre bir mülazım-ı sani, mülazım-ı evvel olabilmek için bir yıl; bir mülazım-ı evvel, yüzbaşı olabilmek için bir yıl; bir yüzbaşı, sol kolağası olabilmek için iki yıl; bir sol kolağası, sağ kolağası olabilmek için iki yıl; bir sağ kolağası, binbaşı olabilmek için bir yıl; bir binbaşı, kaymakam olabilmek için üç yıl; bir kaymakam, miralay olabilmek için üç yıl; bir miralay, mirliva olabilmek için üç yıl ve bir mirliva ferik olabilmek için üç yıl beklemek zorundaydı.

J) ASKER-HALK İLİŞKİSİ (1826–1876)

Yeniçeri Ocak Kuvvetleri imparatorluk halkında bir bıkkınlık meydana getirmişti. Halk askere karşı eskisi kadar pek sıcak bakmıyordu. Bununla beraber II. Mahmut döneminde meydana gelen batı tarzında reformlar halkın tepkisine neden oluyordu. Halk bunun bir sonucu olarak II. Mahmut yi “Gâvur Padişah” olarak nitelendirmişti. 19. yy. halkın askere, askerlik mesleğine öyle pek de sıcak bakmadığı birasırdır. Bu durumun oluşmasında geçmişin izleri kadar yapılan ıslahatlar ve bu ıslahatların uygulamalardaki yanlışlıkları etkilidir.

II. Mahmut eski orduyu kaldırıp yerine modern anlamda yeni bir ordu tesis etmişti. Ancak bu yeni orduya asker gereksinimi bir takım baskıları zaruri hale getirdi. Halk gönüllü olarak askere yazılmaktan kaçınıyordu. Öünkü askerlik görevinin ne zaman sona ereceği hiçbir şekil ve surette belirtilmemişti. 18–20 yaşında askere alınan bir genç 48–50 yaşında ancak askerlikle ilişkisini kesebiliyordu. Yaralanma, sakatlanma vb. durumlar hariç tutulursa neredeyse bir insanın en verimli dönemleri askerlik çağlarına denk geliyordu. Bu durum askere yazılmamadaki en büyük engeli teşkil ediyordu.

Tanzimat Fermanı, askerlik süresine bir sınır getirince askere gönüllü yazılma oranlarında bir artış yaşanmıştır. Yine fermanında askerlik görevinin “vatan hizmeti” olarak ifade edilmesi bu noktadaki sıkıntıyı bir nebze de olsa azaltmıştı. Vatan hizmeti, olması hasebiyle askerlik vazifesi tüm imparatorlukta yaşayan yaşları ve sağlık şartları

askerliğe uygun Müslim ve Gayrı Müslim herkesin yapmak zorunda olduğu bir görevdi. Nitekim fermanda herkesin kanunlar önünde eşitliğinden bahsediliyordu. Bu durum halkın bilhassa Müslüman halkın olumlu tepki vermesine neden olmuştur.

1844 askeri düzenlemesi eskiye nazaran bir devrim niteliği taşımaktadır. Nitekim bu dönemde artık “milliyetçi” olarak nitelendirilebileceğimiz propagandalara rastlamaktayız. Askere yazılmayı cezp edici amaç taşıyan bu propagandalarda “vatan, devlet, din, millet, yücelik” gibi kavramlar ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu propagandalarda “Osmanlıcılık” fikir akımının izleri görülsede daha çok “İslamcılık” fikir akımı ön plana çıkmaktadır. Zira imparatorluk, askere Müslüman kesimi almayı daha çok istemektedir.

1844 askeri düzenlemesinin devrim olarak nitelendirilebilecek bir başka yönüde “adam kayırma” devrine büyük ölçüde son verilmiş olmasıdır. Bu dönemde benimsenen kura sistemi halk tarafından olumlu bir izlenimle karşılanmıştır. Herkese eşit muamele edilmesi ve kuraların halka açık olması askerliğe yazılmada yine artı bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Askerlik süresinin belirtilmesi, adam kayırmacılığın yapılmaması, propagandalar ve kuraların halka açık yapılması gönüllü olarak askere yazılmadaki oranlarda artış meydana getirmiştir. Ancak bu durumun imparatorluğun her tarafında aynı derecede fayda sağladığından bahsedemeyiz. Çünkü aşiret yapısına sahip Güneydoğu Anadolu, Arap Vilayetleri gibi bölgelerde bazı direnişlerle karşılaşmıştır³⁰².

Nüfus oranlarının tam olarak bilinmemesi imparatorluğun karşılaştığı en büyük sorunlardan biriydi. Ne kadar nüfusa sahip olduğunu bilmeden devlet yeteri kadar asker alımında bulunamamaktaydı. 1830 ve 1844 yıllarında yapılan nüfuz sayımları bu amaç doğrultusunda atılan iki adımdır. Bu sayımlarda askerlik çağında olanlar saptanmaya çalışılmıştır. Ancak bu sayımlardan istenilen netice elde edilememiştir. Halk yukarıda

³⁰² Ceride-i Askeriye, Def'a: 297.

belirtilen nedenlerden ötürü sayımdan kaçmıştır. 1864 yılında yapılan sayım öncekilerden farklıdır. Zira bu sayımda kadınlarında nüfus içinde sayıldıklarını görmekteyiz. Bu sayımlar neticesinde imparatorlukta yaşayan her kişiye “Osmanlı Tezkeresi” adı altında bir belge verilmiştir. Bu görev için sivil memurlar tercih edilmemiştir. Sayım görevi birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü ordular ile Tersane ve Tophane dairesinde çalışan zabıtlere verilmiştir³⁰³.

Ordu-Halk ilişkisinde önemli olan bir başka durumda mevcutta bulunan bir bölgedeki ordunun ihtiyaçlarını giderme noktasıdır. Asker ihtiyaçlarının sağlanması ordunun bulunduğu bölge esnafı ve halkıyla ilişki bir yana, yine ordu içindeki gereksinimler karşılanırken mesela inşaat halk ile ilişki kurulmuştur.

İmparatorlukta orduya karşı hiçbir beklenti olmadan yardım eden bölgelerin varlığını yine o döneme ilişkin kaynaklardan öğrenmekteyiz. Örneğin Dördüncü Ordu'nun kışla giderleri bulunduğu bölge olan Erzincan, Kemah, Şiran, Malatya bölgelerinden karşılanmaktadır. Bu durumlar o dönemki komutanlarca Dersaadet'e rapor edilmiştir³⁰⁴. Yine Kayseri'de benzer bir durum görülmektedir³⁰⁵.

Sınır bölgelerinde yaşayan imparatorluk halkı ordunun savunma mevzilerinde gönüllü olarak çalışarak bedenen hizmette bulunmuştur. Bu hususta Kars, Ardahan ve Çıldır Sancakları'ndaki yaşanan bir gelişmeyi aktarmak konunun anlaşılmasında daha faydalı olacaktır. “...1869 yılına gelindiğinde Kars'ta 15 numaralı Çam Tabyası'nın yapımı devam ediyordu. Bu tabyanın yapımında katkısı bulunan sancak yöneticileriyle görevlilerin yaptıkları yardımlar İstihkâm Komisyonu'nda görevli Rıza Bey tarafından kayda geçirilmiş... Sancak Mutasarrıfı Emin Paşa, dört gün çalıştırdığı işçi için 200 kuruş öderken Sancak Naibi, Zilan, Şuregil kaymakamlarıyla Meclis-i İdare Azası Hacı İbrahim Efendi yüzer kuruş vermişlerdi. Şuregil, Zaruşad ve Kağızman ileri gelenleri 55 işçi, terzi esnafı, ustabaşısı ve ustalar ise 50 işçi çalıştırmışlardı...”, “...Artvin

³⁰³ Ceride-i Askeriye, Def'a: 20.

³⁰⁴ Ceride-i Askeriye, Def'a: 36, 160.

³⁰⁵ Ceride-i Askeriye, Def'a: 452

ahalisinden ve Katolik milletinden Marhassa Vekili Andon'un teşvikiyle 60 işçi gelip çalışmış...", "...Temmuz ayı boyunca 2135 işçi, kaza memurları, tacit ve ileri gelenlerce bedelen ve 1211 işçi ise halktan bedenen bilfiil çalışarak istihkâm tamamlanmıştı...", "...Ardahan'da yapımı süren Gazitepe istihkamatının amelesi, hiçbir zorlama olmaksızın kendi istekleriyle Oltu, Ardahan, Ardanoç kazaları memur ve ileri gelenlerince karşılanacaktı..."³⁰⁶.

Bahsedilen dönem (1826–1876) ve sonrasında imparatorluk sürekli savaş halinde olduğundan çeşitli gereksinimlere ihtiyaç duyuyordu. Bu ihtiyaçlar arasında ordudaki hayvanların barınma ve bakım gibi hususları da yer alıyordu. Bu noktada halk yine hiçbir beklenti içinde olmadan orduya yardım etmiş ve kendi hayvanlarını vererek ordunun eksiklerini tamamlamıştır. Yine ordu ihtiyacı olan hayvanları yetiştirmek maksadıyla hayvan çiftlikleri açmıştır. Bu noktada da halk orduya karşılıksız olarak hizmette bulunmuştur. Ardahan ileri gelenlerinden Şevket Bey, bir çiftliği karşılıksız olarak orduya bağışlamıştır. Yine bazı vali, hâkim, meclis üyeleri vb. mesleklere sahip kimseler orduya karılıksız olarak hayvan bağışında bulunmuşlardır, Urfa ve Siverek haklıda buna benzer yardımlarda bulunmuşlardır³⁰⁷.

Anadolu halkı ile ordu ilişkileri bu şekilde özverili bir istikamette yürürken Rumeli halkı ile ordu ilişkileri de farksızdı. Örneğin Rusçuk ileri gelenlerinden Hacı Ömer Ağazade Hafız Bey, orduya tüfek alımı için 5.000 kuruşluk bağış yapmıştı³⁰⁸. Yine Rusçuk'ta Halil Ata Bey, tüfek alımı için 52,5 Osmanlı lirası, Mardirus Efendi 35 Osmanlı lirası orduya bağış yapmıştı. Bu kimseler Rusçuk yerlileri olmamakla birlikte bu bölgede ticaretle uğraşmaktadırlar. Burada önemli olan bir diğer hususta ahaliden Gayrı Müslimlerde orduya bağışta bulunmaktadırlar. Bu durum bize orduya toplumun

³⁰⁶ Musa Çadircı, "Kırım Savaşı Sonrasında Osmanlı Devleti'nin Kafkasya Politikası (1856–1876)", Sekizinci Askeri Tarih Semineri, Bildiriler I, Ankara, 2003, s. 65–74.

³⁰⁷ Ceride-i Askeriye, Def'a: 82, 94, 95, 103, 117.

³⁰⁸ Ceride-i Askeriye, Def'a: 228.

tüm kesimi tarafından sahip çıkıldığını göstermektedir. Bu durum o dönem gazetelerine de yansiyarak halk-ordu bütünleşmesi dile getirilmiştir³⁰⁹.

Ordu-halk arasında yardımlaşmanın bir başka boyutuda ordu personeli hekim ve veterinerlerin ihtiyaç duyulduğunda halkın yardımına koşmalarıdır. Örneğin Birinci Hassa Ordusu, belirlenen günlerde belirlenen yerlerdeki fakir ve kimsesiz çocuklara çiçek aşısı yapmaktaydı³¹⁰. Yine Gelibolu’da görülen hayvan hastalıkları ile mücadelede ordunun duruma müdahale ettiğini görmekteyiz³¹¹. Başka bir gelişme de Mekteb-i Fünun Harbiye’deki hayvan hastanesinin halkın hizmetine açıldığının ilanla duyurulması olmuştur³¹².

Felaket durumlarında ordu-halk ilişkisi yine gözle görünür bir durumdur. Böyle zamanlarda zabitler kendi imkânları ile darda olanlara yardım etmektedirler. Muhacirlere yardıma ilk koşan yine ordu personeli olmuştur³¹³. İmparatorluktaki yıkık olan çeşme, cami gibi yerlerin tamiri hususunda yine ordu personeli hiçbir karşılık beklemeden yardım etmişlerdir. Bu ve benzeri durumlar halk tarafından her zaman olumlu bir şekilde karşılanmıştır³¹⁴. Halk darda olduğunda yanı başında orduyu görmekteydi. Bu durum belleklerinde yer etmişti. Bir bölgeye yeni gelen birlik subaylarına ve erlerine halk kimi zaman yemekler ikram ederek onlarla ilgilenirdi. Mesela İkinci Süvari Alayı, Karahaisar’a geldiği zaman bu bölgenin halkı onlara yemekler ikram etmiştir. Yine alayın iki günlük erzakı da halk tarafından karşılanmıştır³¹⁵.

³⁰⁹ Ceride-i Askeriye, Def’a: 231.

³¹⁰ Ceride-i Askeriye, Def’a: 16.

³¹¹ Ceride-i Askeriye, Def’a: 142.

³¹² Ceride-i Askeriye, Def’a: 274.

³¹³ Ceride-i Askeriye, Def’a: 62.

³¹⁴ Ceride-i Askeriye, Def’a: 282.

³¹⁵ Ceride-i Askeriye, Def’a: 256.

Ordu-halk ilişkilerinde yine dikkatimizi çeken bir diğer hususta herhangi bir mesele karşısında gerek duyulduğunda komutanların o bölgenin ileri gelenleri ile istişarede bulunmalarıdır. Bu noktada en fazla bu tarz gelişmelerin olduğu bölgeler aşiret tipi yapılanmaların mevcudiyetini sürdürdüğü bölgelerdir.

Sonuç olarak imparatorlukta ordu-halk ilişkisini iki eksende toplayabiliriz. Bunlardan birisi halkın askere alımı diğeri ise harici durumlar. Askere alım konusunda bahsedildiği üzere önceleri ordu-halk arası ilişkiler iyi değildi. Ancak askerlik süresinin belirtilmesi, kura usulü, adam kayırmacılığın yapılmaması ve daha çok vatan, din menşeli propagandalar bu kötü durumu düzelterek iyiye gitmesine yol açmıştır. Harici hususlarda ise her zaman olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Savaş anında ya da sonrasında halk ordunun ihtiyacı olan her ne ise gücü nispetinde temin etmektedir. Gerektiğinde malı, gerektiğinde bedeni ile hizmette bulunmaktadır. Buna karşılık, ordu ise kendi olanakları dâhilinde halkın yardımına hazır haldedir. İmparatorlukta din farkı gözetilmeksizin ordu-halk kaynaşması olsada bu kaynaşma daha çok Müslüman ahaliyle sağlanmıştır. Diğer tebaa dış tahriklerin ve milliyetçi akımın etkisinde kalarak ordu ile ya iyi ilişkiler kurmamış ya da karşısında yer almıştır. Burada hemen belirtmek gerekir ki bu çizdiğimiz sınırın dışında yer alan Gayrı Müslim tebaa da imparatorluk coğrafyasında yaşamaktadır.

SONUÇ

II. Mahmut dönemi, Osmanlı Modernleşmesi içerisinde önemli bir dönem teşkil eder. Bu dönemde yapılan siyasi ve bürokratik yenilikler yanında en dikkat çekici ıslahat Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıdır (1826). Bu olayın ardından, modern bir ordunun kurulması, askeri okulların açılması, bu ordu ve okullarda batı kaynaklı ıslahatların uygulanması, yurtdışına askeri öğrenci gönderilmesi, Seraskerlik, Dar-ı Şura-yı Askeri gibi kurumların ihdas edilmesi ve ordu kuvvetleri için hazinelerin oluşturulması gibi hususlarda da çalışmalar yapılmıştır.

II. Mahmut'tan sonra gelen padişahlar da muhtelif alanlarda modernleşme çalışmalarına devam etmişlerdir. Özellikle I. Abdülmecid, babası II. Mahmut tarafından hazırlanan, ancak ilan edilemeyen Tanzimat Fermanı ilan emiş ve Osmanlı yenileşmesi içerinden yeni bir dönemi başlatmıştır. Bu ferman genellikle idari ve siyasi yönleri kadar askeri bakımdan da önemli gelişmelere zemin hazırlamış ve Tanzimat Fermanının ardından 1843 ve 1869 yıllarında iki büyük askerî düzenleme yapılarak İmparatorluk Kara Kuvvetleri bütünüyle batılılaştırılmıştır.

Bu süreçte kılık-kıyafetten, askerlik süresine, teşkilat yapısından rütbelere kadar birçok değişiklik yapılmış ve böylece Osmanlı Kara Kuvvetlerinin modernleşmesi, batı tarzında bir işleyiş ve etkinliğe kavuşturulması hedeflenmiştir.

Her ne kadar bu çabaların başarıya ulaştığını gösteren neticelere fazla rastlanmasa da esasen yapılan ıslahatların orduda geniş çaplı bir iyileşme meydana getirdiği söylenebilir. Nitekim 1876 yılı Osmanlı Türkiyesi'nin Kara Kuvvetleri, o dönem itibarıyla dünyanın dördüncü büyük ordusu olarak gösterilmektedir. Bahsi geçen

tarihte dünyada egemen bir imparatorluk anlayışının varlığı ve 58 devletin olduğu bilgisi bu veriyi daha da önemli kılmaktadır.

Çalışmamızda ortaya koyduğumuz vechile 1826–1876 yılları arasında Kara Kuvvetleri teşkilatında meydana gelen değişiklikler neticesinde Osmanlı ordusunun siyasi, sosyal ve askeri bakımdan azımsanmayacak derecede mesafe kaydettiği söylenebilir. Ancak gerek imparatorluğun siyasi, sosyal ve ekonomik şartları gerekse Avrupa’da meydana gelen gelişme ve hadiseler, bu modernizasyon çabalarından istenen ölçüde istifade edilmesini engellemiştir.

BİBLİYOGRAFYA

GAZETELER

Takvim-i Vekayi, Def'a No: 1, 3, 5, 17, 30, 34, 36, 52, 62, 63, 80, 83, 92, 93, 95, 96, 97, 98, 99, 104, 106,111, 123, 130, 150, 164, 168

Ceride-i Askeriye, Def'a No: 16, 20, 36, 62, 82, 94, 95, 103, 117, 142, 160, 228, 231, 256, 274, 282, 297, 452.

ARAŞTIRMA VE İNCELEMELER

- Ahmet Cevdet, Tarih-i Cevdet, C. IX-XII, DERSSAADET, 1309.
- Ahmet Cevad, Tarih-i Askeri Osmanî, C.I-V, İSTANBUL, 1297,
- Ahmet Lütfi, Tarih-i Lütfi, C. I-V, Matbaa-i Amire, İSTANBUL, 1291–1292.
- AKÇURA, Yusuf, Osmanlı Devleti'nin Dağılma Devri (XVIII-XIX. Asırlarda), TTK, İSTANBUL, 1940.
- AKDAĞ, Mustafa, Türk Halkının Dirlik Düzenlik Kavgası “Celali İsyancıları”, Bilgi Yay. İSTANBUL, 1975.
- AKDAĞ, Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi (1243–1559), C.I-II, Tekim Yay. İSTANBUL, 1979.
- AKDAĞ, “Osmanlı Tarihinde Ayanlık Düzeni Devri (1730–1839)”, AÜ. DTCF. Tarih Araştırmaları Dergisi, C.VIII-XII, S. 14–23, ANKARA, 1970–1974, s. 51–61.
- AKDAĞ, “Timar Rejiminin Bozuluşu”, DFCF. Dergisi, C. III, S.4, ANKARA, 1944–1945, s. 419–431.
- AKDAĞ, “Yeniçeri Ocak Nizamının Bozuluşu”, DFCF. Dergisi, C. V, ANKARA, 1947, s. 295–300.

- AKYILDIZ, Ali, Tanzimat Döneminde Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform (1836–1856), Eren Yayınları, İSTANBUL, 1993.
- ANONİM, Mufassal Osmanlı Tarihi, C.I-VI, Güven Yay. İSTANBUL, 1962–1963.
- ARSLANOĞLU, Cemender, Doruk Dergisi, S. 1, Ankara, 1976
- AYIN, Faruk, Osmanlı Devleti’nde Tanzimat’tan Sonra Asker Alma Kanunları (1839–1914), ANKARA, 1994.
- BARKAN, Türkiye’de Toprak Meselesi, Gözlem Yay. İSTANBUL, 1980.
- BARKAN, Ömer Lütfi, “Timar”, İA. C. XII/I, s.285–333.
- BAYSUN, M. Cavid, “Müsteşar”, İA, C. VIII, s. 835–837.
- BERKES, Niyazi, Türkiye’de Çağdaşlaşma, Bilgi Yay. ANKARA, 1973.
- BOZDEMİR, Mevlüt, Türk Ordusunun Tarihsel Kaynakları, SBF. Yayın No: 489, ANKARA, 1982.
- CEZAR, Yavuz, Osmanlı Maliyesinde Bunalım Ve Değişim Dönemi, Alan Yayıncılık, İSTANBUL, 1986.
- CİN, Halil, Mir’i Arazi ve Bu Arazinin Mülk Haline Dönüşümü, AÜ. Hukuk Fak. Yay. ANKARA, 1969.
- CİN, Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması, Kül. Bak. Yay. No: 295, ANKARA, 1978.
- ÇADIRCI, Musa, Tanzimat Dönemi’nde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı, TTK. ANKARA, 1997
- ÇADIRCI, “Anadolu’da Redif Teşkilatının Kuruluşu”, DTCF. Tarih Araştırmaları Dergisi, C. VIII-XII, S.14–23, ANKARA, 1970–1974, s. 63–75.
- ÇADIRCI, “Ankara Sancağı’nda Nizam-ı Cedid Ortasının Teşkili ve Nizam-ı Cedid Askeri Kanunnamesi”, Belleten, C. XXXVI, S.141, ANKARA, 1972, s. 1–13.
- ÇADIRCI, “Kırım Savaşı Sonrasında Osmanlı Devleti’nin Kafkasya Politikası (1856–1876)”, Sekizinci Askeri Tarih Semineri, Bildiriler I, ANKARA, 1983.

- ÇADIRCI, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Askere Almada Kura Usulüne Geçilmesi–1846 Tarihli Askerlik Kanunu”, Askeri Tarih Bülteni, S. 18, ANKARA, 1985, s. 59–75.
- ÇADIRCI, “Osmanlı Ordusunda Yeni Düzenlemeler (1792–1869)”, Birinci Askeri Tarih Semineri, Bildiriler II, ANKARA, 1983, s.85–92.
- DECEL, Aurel, “Dobruca”, İA. C. III, s. 628–643.
- EREN, A. Cevat, “Tanzimat”, İA. C. XI, ANKARA, 1979, s. 709–765.
- ERGENÇ, Özer, “Osmanlı Askerinin Nitelik ve Fonksiyonları Üzerine”, Birinci Askeri Tarih Semineri, Bildiriler II, ANKARA, 1983, s. 73–84.
- GÖKBİLGİN, M. Tayyib, “Müşir”, İA. C. VIII, s. 843–847.
- GÖKBİLGİN, “Nizam-ı Cedid”, İA. C. IX, ANKARA, 1964, s. 309–318.
- GÖKBİLGİN, “Sekban”, İA. C. X, ANKARA, 1964, s. 325–327.
- GÖKBİLGİN, “Tanzimat Hareketi’nin Osmanlı Müesseselerine ve Teşkilatına Etkileri”, Belleten, C. XXXI, S. 121, ANKARA, 1967, s. 93–111.
- Genel Kurmay Başkanlığı, Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi (1793–1908), C.III, Kısım 5, Gn. Kur. Basımevi, ANKARA, 1978.
- Hızır İlyas Efendi, Vakâyi-i Letâif-i Enderun, İSTANBUL, 1276.
- İLGÜREL, Mücteba, “Yeniçeri”, İA. C.XIII, s.385–395.
- İNALCIK, Halil, “Hüsrev Paşa”, İA. C. V/I, s. 609–616
- İNALCIK, “Osmanlı Devrinde Türk Ordusu”, Türk Kültürü Dergisi, S. 118, (1972), s. 1052–1058.
- İNALCIK, “Osmanlı Timar Rejimi ve Sipahi Ordusu”, Türk Kültürü Dergisi, S. 118., (1972), s. 1059-1067.
- İNALCIK, “Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu”, Belleten, C. XXVIII, S. 112, ANKARA, 1962, s. 603–622.
- KARAL, Enver Ziya, Osmanlı Tarihi (1789–1856), C.V, TTK. ANKARA, 1983.
- KARAL, Osmanlı Tarihi, (1856–1861), C. VI, TTK. ANKARA, 1983.

- KARAL, Osmanlı Tarihi, (1861–1876), C. VII, TTK, ANKARA, 1977.
- KARAL, III. Selim’ün Hatt-ı Hümayunları (1789–1807), C.II, TTK, ANKARA, 1946.
- KARAL, Zarif Paşa’nın Hatıratı (1816–1862), Belleten, C. IV, S. 16, ANKARA, 1942, s. 443–494.
- KURTCEPHE, İsrail, BALCI, Mustafa, Kara Harp Okulu Tarihi, Harp Okulu Matbaası, ANKARA, 1992.
- KÖPRÜLÜ, Orhan Fuad, “Ferik”, İA, C. IV, s. 570–571.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat S. “Redif Askeri Giderlerini Karşılama Üzerine Alınan Bir Vergi: İane-i Cihadiyye”, Birinci Askeri Tarih Semineri, Bildiriler II, ANKARA, 1983, s. 145–167.
- KÜTÜKOĞLU, “Sultan II. Mahmut Devri Yedek Ordusu: Redif-i Asakir-i Mansure”, İÜEF. Tayyib Gökbilgin Hatıra Sayısı, İSTANBUL, 1982, s. 127–158.
- LANE, Stanley, Lord Stratford Canning’in Türkiye Hatıraları, Çeviren: Can Yücel, ANKARA, 1959.
- LEWIS, Bernard, Modern Türkiye’nin Doğuşu, Çeviren: Metin Kıratlı, TTK. ANKARA, 1998.
- Mahmut Şevket Paşa, Osmanlı Askeri Teşkilat ve Kıyafeti Askeriyesi, C.I-II, (Kuruluştan 1908’e Kadar), KKK. Basımevi, 1983.
- Mehmet Esad, Üss-i Zafer, İSTANBUL, 1293.
- Mehmet Esad, Vakanüvis Esad Efendi Tarihi, Neşreden: Ziya Yılmaz, OSAV. Yay. İSTANBUL, 2000.
- MOLTKE, Baron Von, Türkiye’deki Durum ve Olaylar Üzerine Mektuplar (1835–1839), Çeviren: Hayrullah Örs, TTK. ANKARA, 1960.
- MORAWITZ, Charles, Türkiye Maliyesi, ANKARA, 1979.
- Mustafa Nuri Paşa, Netayic’ül-Vukuat, Sadeleştiren: Neşet Çağatay, C. I-IV, TTK. ANKARA, 1979–1980.

- ORTAYLI, İlber, İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, Hil Yay. İSTANBUL, 1987.
- ORTAYLI, Türkiye İdare Tarihi, TODAİE Yay. ANKARA, 1979.
- Ömer Nailli, Fenni Harp ve Tarih-i Askeri, C.I, Mekteb-i Hayriye Matbaası, İSTANBUL, 1283.
- ÖZCAN, Abdulkadir, “Bâb-ı Seraskeri”, DİA, C. IV, İSTANBUL 1991, s. 363–364.
- ÖZCAN, “Osmanlı Askeri Teşkilatı”, Osmanlı, C.VI, Editör: Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, s. 551–556.
- ÖZCAN, “Osmanlı Askeri Teşkilatı” Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi, C. I, Editör: Ekmeleddin İhsanoğlu, IRCICA, İSTANBUL, 1994.
- ÖZTÜRK, Mustafa, “Asâkir-i Mansure-i Muhammediyye Ordusundan Emeklilik ve İhraç (1829–1840)”, Birinci Askeri Tarih Semineri, Bildiriler II, ANKARA, 1983, s. 1–11.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C. I-II-III MEB. Yay. ANKARA, 1971.
- SARI, Hüseyin, “II. Mahmut Döneminin Askeri Faaliyetlerine Mudurnu Kazasının Katkıları”, DTCF. Tarih Araştırmaları Dergisi, ANKARA, 1997
- SHAW, Stanford, Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, C. I-II, E Yay. İSTANBUL, 1982–1983.
- ŞAKİR, Ziya, Tanzimat Devrinden Sonra Osmanlı Nizam Ordusu Tarihi, Çeltüt Mat. İSTANBUL, 1957.
- ŞAPOLYO, Enver Behnan, Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat Devri Tarihi, Güven Yay. İSTANBUL, 1945.
- TACAN, Tecati, “Tanzimat ve Ordu”, Tanzimat, C. I, İSTANBUL, 1940.
- TANERİ, Aydın, Osmanlı Kara ve Deniz Kuvvetleri (Kuruluş Devri), Kül. Bak. Yay. ANKARA, 1981.
- TEMİZÖZ, Üstün, Osmanlı Kara Ordusunun Ekonomik ve Sosyo-Politik Yapısı, ANKARA, 1985.

- TIZLAK, Fahrettin, “Harput’tan Asker Alımı ve Firariler Hakkında Bazı Tedbirler (1834–1838)”, Askeri Tarih Bülteni, S. 26, ANKARA, 1989, s.61.
- TUNALI, Ayten Can, Tanzimat Döneminde Osmanlı Kara Ordusu’nda Yapılanma, ANKARA, 2003.
- UBICINI, H. A. Osmanlı’da Modernleşme Sancısı, Çeviren: Cemal Aydın, Timaş Yay. İSTANBUL, 1998.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, Osmanlı Devleti’nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı, TTK. ANKARA, 1948.
- UZUNÇARŞILI, Osmanlı Devleti Teşkilatı’nda Kapıkulu Ocakları (Acemi Ocağı, Yeniçeri Ocağı), TTK, ANKARA, 1943.
- UZUNÇARŞILI, Osmanlı Devleti Teşkilatı’nda, Kapıkulu Ocakları (Cebeci, Topçu, Top Arabacı, Humbaracı, Lağımcı Ocakları ve Kapıkulu Süvarileri), TTK, ANKARA, 1944.
- UZUNÇARŞILI, “Asâkir-i Mansure’ye Fes Giydirilmesi Hakkında Sadrazamın Takriri ve II. Mahmut’un Hatt-ı Hümayunu”, Belleten, C. XVIII, ANKARA, 1954, s. 223–230.
- UZUNÇARŞILI, “Nizam-ı Cedid Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa”, Belleten, C. XXXV, S. 138, ANKARA, 170, s. 245–302
- ÜNVER, Süheyl, “Bursa Şeriye Sicillrinde Askeri Hükümler ve Kayıtlara Dair Notlar”, Belleten, S. 109–112, ANKARA, 1964, s. 769–772.
- YERASİMOS, Stefanos, Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye (Bizans’tan 1971’e), Gözlem Yay. İSTANBUL, 1980.

EKLER

I) TABLOLAR

EK TABLO-1³¹⁶

LEVENT ÇİFTLİĞİ KANUNNAMESİ'NE GÖRE NİZÂM-I CEDİD ASKERLERİ MAAŞ VE TAYINATLARI

RÜTBELER ³¹⁷	MAAŞ (Kuruş)	KIYYE
Ocak Ağası	12.000	10
Çiftlik Hademesi	Maaş almıyor	25
Ocak Kâtibi	4.000	3.5
Kâtip Yamağı	2.000	2
Kâtip	1.000	2
Binbaşı	4.000	5
Kethüda	1.250	2.5
Topçubaşı	1.000	2
Topçu Çavuşu	500	1
Arabacıbaşı	810	2
Arabacı Çavuşu	400	1
Cebecibaşı	500	1.5
Cebeci Çavuşu	300	1
Mehterbaşı	600	1.5
Yemin ve Yesar Ağaları	1.000	2
Mülazım Ağaları	750	1.5
Bölükbaşı	500	1.5
Mülazımlar	400	1
Alemdar	350	1
Çavuş	300	1

³¹⁶ Ahmet Cevdet Paşa, Tarih-i Cevdet, C. VI, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1974. s. 493-495.

³¹⁷ Bu gruptakiler yıllık maaş almaktadır.

EK TABLO-2³¹⁸

LEVENT ÇİFTLİĞİ KANUNNAMESİ'NE GÖRE NİZÂM-I CEDİD
ASKERLERİ MAAŞ VE TAYINATLARI-2

RÜTBELER ³¹⁹	YEVMIYE (AKÇA)	KIYYE
Cebeci Eri	50	
Cebeci Karakullukçusu	50	
Bölük İmamı	80	
Ser Sürnezen	90	
Sürnezen Mülazımı	78	
Ser Tabılzen	90	
Tabılzen Mülazımı	78	
Ser Zelzelsen	90	
Zelzelsen Mülazımı	78	
Ser Nekkaresen	90	
Nekkaresen Mülazımı	78	
Onbaşı	70	
Er	50	
Top Ustası	78	
Top Halifesi	66	
Topçu Eri	58	
Arabacı Halifesi	66	
Arabacı Eri	50	
Surnazen	66	
Tabılzen	66	
Saka	50	
Kaakullukçu	50	

³¹⁸ Ahmet Cevdet Paşa, Tarih-i Cevdet, C. VI, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1974. s. 493-495

³¹⁹ Bu gruptakiler günlük yevmiye almaktadır.

EK TABLO-3³²⁰

HÜDAVENDİGÂR SANCAĞI'NDAKİ KAZALARA DÜŞEN 375 KESENİN
DAĞILIMI

KAZA ADI	YENİ HİSSE	ESKİ HİSSE	TOPLAM HİSSE (Kuruş)
Mihaliç	10.809	21.618	32.427
Kirmastı	6.801.5	13.603	214.04.5
Kepsud	6.644.5	13.289	199.33.5
Kızılca Tuzla ma'a Ayvacık	9.493	18.986	28.479
Soma ma'a Kırkağaç	13.275.5	26.551	398.26.5
Gemlik	7.603	15.206	22.809
Mudanya	6.644.5	13.289	199.33.5
Atranos	4.551	9.102	13.653
Bergama	5.038.5	10.077	15.115.5
Nevahi-i Bergama	5.038.5	10.077	15.115.5
İplice-i Bergama	5.038.5	10.077	15.115.5
Günadı	4.172	8.344	12.516
Kete	4.551	9.102	13.653
Aydıncık	4.172	8.344	12.516
Fesleğe	764.5	1.529	2.293.5
Torbalı	11.948	23.896	35.844
Beypazarı	9.674	19.348	29.022
Gölpazarı	6.683.5	13.367	20.050.5
İnegöl-i Bursa	6.265	12.533	18.795
Yenişehir-i Bursa	6.265	12.533	18.795

³²⁰ Cahide Bolat, Redif Askeri Teşkilatı, Ankara, 2000.

Seferihisar	3.111	6.222	9.333
Domaniç	1.817.5	3.635	5.542.5
Harmancık	3.926.5	7.853	11.779.5
Günyüzü	2.912	5.824	8.736
Lefke	2.297	4.594	6.891
Yarhisar	768.5	1.537	2.305.5
Söğüt	2.295.5	4.591	6.886.5
Taraklı	3.801	7.602	11.403
Gökçedağ	1.453.5	2.907	4.360.5
Pazarcık	768.5	1.537	2.305.5
Karahisar-ı Na'allu ma'a Karı Pazarı	4.424.5	8.849	13.263.5
Mihalçcık	4.180	8.360	12.540
Bayramiç	6.789.5	13.569	20.368.5
TOPLAM	174.054	347.951	422.955

EK TABLO-4³²¹
REDİF TEZKERESİ

Müddet-i Muayene-i Nizamiyesini İfa Ederek Redife Naklolunacaklara Mahsus Tezkeredir.

Sancak ve Kaza Karyesiyle İsmi ve Pederinin İsmi ve Tabiyeti	
Hane Numerosu	
Tevellüdü	
Meslek-i Askeriyeye Duhulü	
Hangi Senenin Hangi Efradından Olduğu ve Tertib Numerosu	
Redife Nakl Tarihi	
Redif Fırka Sıra Numerosu	
Boyu	
Çehresinin Rengi	
Gözlerinin Rengi	
Bıyığının Rengi	
Alamet-i Mahsusası	

Ordu-yı Hümayun'un... Alayı... Taburu'nun... Bölüğü'nün... olub bâlâda künyesiyle... eşkali muharrer olan... hidmet-i din-i devlet ve muhafaza-i mülk ve millet zımmında müretteb olan asâkir-i nizamiye-i şahane silkine duhul ederek... zimmeti olan sekiz sene hidmet-i mu'ayyneyi kemal edüp ve sadakat ve kavanin-i askeriyeye riayet ile itmam ve ikmal ve bu babda rızayı irtika-yı mülükaneyi istihsal etmiş olduğundan ba'dema kar ü kisbiyle meşgul olmak ve sekiz seneye değin devletçe hin-i lüzumunda celb ve cem ile silah altına alınup asâkir-i nizamiye misüllü istihdam olunmak ve senede bir kere tayin olunan mahalle tecemmüle icra-yı talim eylemek üzere nizamı mucebince

³²¹ Bolat, age. Ekler bölümü

sınıf-ı redife nakl olunmuş olmağla hasebü'n nizam bundan böyle sekiz sene dahi asâkir-
i redifeden madud olacağı malum olunmak üzere iş bu tezkere tahrir ve temhiren yedine
ita kılındı.

**Müddet-i Muayene-i Nizamiyesini İfa Ederek Redife Naklolunacaklara Mahsus
Tezkeredir.**

Sancak ve Kaza Karyesiyle İsmi ve Pederinin İsmi ve Tabiyeti	
Hane Numerosu	
Kura Numerosu	
Meslek-i Askeriyeye Duhulü	
Ordusu	
Alayı	
Taburu	
Bölüğü	
Yaşı	
Boyu	
Çehresinin Rengi	
Gözlerinin Rengi	
Bıyığının Rengi	
Alamet-i Mahsusası	

EK TABLO-5³²²

REDİF TEZKERESİ

Esnâni Tecavüz Etmesi Cihetiyle Redife Naklolunacaklara Mahsus Tezkeredir.

Sancak ve Kaza Karyesiyle İsmi ve Pederinin İsmi ve Tabiyeti	
Hane Numerosu	
Tevellüdü	
Hangi Tertibden İdüğü	
Redife Nakl Tarihi	
Redif Kura Numerosu	
Boyu	
Çehresinin Rengi	
Gözlerinin Rengi	
Bıyığının Rengi	
Alamet-i Mahsusası	

Dâhil-i Esnan Olduğu Tarihi	Birinci Kurasında	İkinci Kurasında	Üçüncü Kurasında	Dördüncü Kurasında	Beşinci Kurasında	Altıncı Kurasında
-----------------------------	-------------------	------------------	------------------	--------------------	-------------------	-------------------

Ordu-yı Hümayun'un... Alayı... Taburu'nun... Bölüğü Dairesi ahalisinden balada künyesiyle... eşkali muharrer olan... ismine kura isabet etmeksizin nizamı dairesinde esnan-ı askeriyeyi tecavüz eylediği cihetle sınıf-ı redife nakl ve ilhak olduğundan bundan böyle nizamına tevfikân... sene-i asâkir-i redife silkinde bulunmak ve devletçe hin-i lüzumunda celb ü cem ile silah altına alınub asâkir-i nizamiye misüllü istihdam olunmak ve senede bir kere tayin olunan mahallere tecemmü'le icrara-yı talim eylemek üzere iş bu tezkere tahrir ve temhiren yedine ita olundu.

³²² Bolat, age. Ekler bölümü

Esnâni Tecavüz Etmesi Cihetiyle Redife Naklolunacaklara Mahsus Tezkeredir.

Sancak ve Kaza Karyesiyle İsmi ve Pederinin İsmi ve Tabiyeti	
Redif Numerosu	
Kura Numerosu	
Yaşı	
Boyu	
Çehresinin Rengi	
Gözlerinin Rengi	
Bıyığının Rengi	
Alamet-i Mahsusası	

EK TABLO-6³²³

REDİF TEZKERESİ

Etibbânın Mu'ayene ve Şehadetiyle Tebdil-i Havaya Muhtaç Olan Efrad-ı Askeriye Mahsus Tebdil-i Hava Tezkeresidir.

İlletin Nevi	Muayene Olduğu Hastahane	Silk-i Askeriyeye Duhulü	Kura Numerosu	Hane Numerosu	Sancak ve Kaza Karyesiyle İsmi ve Pederinin İsmi ve Tabiyeti

Hassa Ordu-yı Hümayun'da... Alayı'nın... Taburu'nun...Bölüğü'nün... ve Ordu-yı Hümayun'un tasdikiyle tebeyün etdiğinden mücerred tebdil-i hava itmek... teali... kesb-i sıhhat ederse bölüğüne avdetle... hizmetini dahi eda ve ikmal etmek üzere merkum... mah müddetle memleketi canibine azimete ruhsat verilmiş ve memleketine

³²³ Bolat, age. Ekler bölümü

kadar esnayı rahda icab eden yemekliği dahi nizam-ı vechle bil-hesab hamilen kendüsüne ita kılınmağla suret-i mezuniyetini malum olmak... teali kesb-i sıhhat ettiği

RÜTBE	EKMEK(Çift)	ET		PİRİNÇ		SADE YAĞ		ARPA		SAMAN	
		Kg.	Gr.	Kg.	Gr.	Kg.	Gr.	Kg.	Gr.	Kg.	Gr.

anda avdet etmek ve kesb-i rahda ianeye ihtiyacı görünürse ol halde bulunduğu memalik-i mülkiye memuru tarafından hakkında muavenet-i lazime icra kılınmak için iş bu tezkere tahrir ve temhiren yedine ita kılındı.

Etibbânın Mu'ayene ve Şehadetiyle Tebdil-i Havaya Muhtaç Olan Efrad-ı Askeriye Mahsus Tebdil-i Hava Tezkeresidir.

Bölüğü	Taburu	Alayı	Ordusu	İlletinin Nevi	Silk-i Askeriyeye Duhulü	Kura Numerusu	Hane Numerusu	Sancak ve Kaza Karyesiyle İsmi ve Pederinin İsmi ve Tabiyeti

Mareşal	600		153	840	115	380	57	69	307	680	1230	700
Ferik	450		115	380	57	690	38	460	192	300	769	200
Mirliva	300		57	640	32	460	28	845	163	840	615	360
Miralay	210		38	460	38	460	19	230	76	920	307	680
Kaymakam	150		38	460	32	50	12	820	76	920	307	680
Binbaşı	120		32	50	25	640	9	615	76	920	307	680
Alay Emini	120		28	845	19	230	6	410	76	920	307	680
Alay Kâtibi ve İmam	120		28	845	15	385	3	846	38	460	153	840
Sağ ve Sol Kol Ağası	120		28	245	15	385	3	846	38	460	153	840

EK TABLO-7³²⁴

XIX. YÜZYIL SONU AYLIK TAYİNATLAR

³²⁴ TSK. Tarihi (1793–1908), C.3, Ks.5, Gn. Kur. Basımevi, Ankara, 1978

EK TABLO-8³²⁵

MANSURE ORDUSUNUN KURULUŞUNDA PERSONELİN MAAŞ DURUMU

RÜTBELER	MAAŞ (Kuruş)
Top Ustası	60
Top Halifesi	30
Topçu	15
Top Arabacısı	15
Cephaneci	15
Yüzbaşı	180
Yüzbaşı Mülazımı	120
Sancaktar	60
Çavuş	60
Onbaşı	30
Piyade Eri	15
Binbaşı	750
Topçubaşı	200
Topçu Çavuşu	100
Arabacıbaşı	150
Arabacı Çavuşu	80
Cephaneci Çavuşu	130
Mehterbaşı	140
Zurnazenbaşı	60
Sağ ve Sol Kolağası	400
Mülazım	250
Davulcu	15
Zurnacı	15
Nekkareci	15
Zilci	15
Tranpetçi	15
Saka	28
Kâtip	150
İmam	30

³²⁵ Mufassal Osmanlı Tarihi, C.V, s.2894

EK TABLO-9

Asakir-i Mansure Piyade Taburlarının Zabitan ve Neferat Adedi

Rütbe	A	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Binbaşı	1	1	1	1	1	1	1	1	1	-	1
Kol Ağası	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	2
İmam	4	3	4	4	4	4	4	4	4	3	4
Sancakdar	1	1	1	1	1	1	1	1	1	-	1
Katib	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	2
H.Mühendis ³²⁶	1	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-
H.M.Mü. ³²⁷	1	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-
Yüzbaşı	8	8	8	8	8	8	8	8	8	7	8
Y.Mülazımı	16	16	16	16	16	16	16	16	16	12	16
Çavuş	32	32	32	32	32	32	32	32	32	29	32
Onbaşı	64	64	64	64	64	64	64	64	64	64	64
Neferat	640	623	638	599	621	640	568	606	538	10	629
Saka	8	-	7	6	8	5	6	6	-	-	1
Tüfenkçi	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Cerrah	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	782	756	776	738	764	774	696	740	666	127	755

³²⁶ Tam yazılışı Halife-i Mühendis.

³²⁷ Tam yazılışı Halife-i Mühendis Mülazımı.

EK TABLO-10

MANSURE KUVVETLERİ'NDEKİ RÜTBELERE GÖRE MAAŞ DAĞILIMI

RÜTBE	ADED	AYLIK MAAŞ(Kuruş)
Binbaşı	1	750
Kol Ağası	2	400
İmam	4	60
Sancaktar	1	100
Kâtip	2	150
Halife-i Mühendis	1	300
Halife-i Mühendis Mülazımı	1	200
Yüzbaşı	8	180
Yüzbaşı Mülazımı	16	120
Çavuş	32	40
Onbaşı	64	30
Neferat	640	20
Saka	8	20
Tüfekçi	1	50
Cerrah	1	75
Toplam	782	
Bir Piyade Bölüğünün Zabitan ve Neferat Adedi		
Yüzbaşı		1
Yüzbaşı Mülazımı		2
Çavuş		4
Onbaşı		8
Neferat		80
Saka		1
Toplam		96

EK TABLO-11

10 Mart 1834 ve 27 Ocak 1838 Tarihlerinde Yapılan Düzenlemelere Göre Tımarlı
Süvari Alayı Teşkilatı

RÜTBE	ADED	1834 Yılı Maaş Geliri	1837 Yılı Maaş Geliri
Miralay	1	-	-
Kaimmakam	1	3500	10800
Binbaşı	2	3000	8900
Kol Ağası	2	-	4800
Sancakdar	1	1200	3000
Katip	2	1000	1700
İmam	2	1000	1250
Boruzen Çavuşu	1	1000	1250
TOPLAM	12		

Bir Tımarlı Süvari Bölüğü			
Yüzbaşı	1	1500	1750
Yüzbaşı Vekili	1	1500	1750
Mülazım-i Evvel	1	1200	1450
Mülazım-i Evvel Vekili	1	1200	1450
Mülazım-i Sani	1	1200	1450
Mülazım-i Sani Vekili	1	1200	1450
Çavuş	4	1200	1450
Çavuş Vekili	4	1000	1250
Onbaşı	8	900	1150
Onbaşı Vekili	8	900	1150
Neferat	112	750	1000
Boruzen	2	750	1000
Nalbant	1	1000	1250
saka	1	750	1000
Bölük Toplamı	146		
Dört Bölük Toplamı	584		
Alay Toplamı	596		

EK TABLO-12

1831 ve 1843³²⁸ Yılları Askeri Düzenlemelerine Göre Piyade Taburu Teşkilatı

RÜTBE	1831 YILI	1843 YILI
Binbaşı	1	Aynı
Kol Ağası	2	1
Yüzbaşı	8	Aynı
Mülazım	16	Aynı
Başçavuş	8	Aynı
Çavuş	32	Aynı
Bölük Emni	8	Aynı
Onbaşı	64	Aynı
Nefer	640	Aynı
Mehter	32	24
Saka	8	Aynı
Cerrah	1	2
Eczacı	-	1
İmam	1	2
Toplam	821	815

³²⁸ Ubcini, age, s.318.

EK TABLO-13³²⁹

KURULUŞUNDAN 1876 YILINA KADAR GÖREV YAPAN SERASKER PAŞALAR

RÜTBESİ	ADI	GÖREVE BAŞLADIĞI TARİH	GÖREVDEN AYRILDIĞI TARİH	NOT
1. Müşir	Ağa Hüseyin Paşa	Haziran 1826	1 Mayıs 1827	
2. Müşir	Mehmet Hüsrev Paşa	1 Mayıs 1827	11 Kasım 1836	
3. Müşir	Damat Halil Rifat Paşa	11 Kasım 1836	12 Mart 1838	
4. Müşir	Damat Sait Paşa	12 Mart 1838	3 Temmuz 1839	
5. Müşir	Damat Halil Rifat Paşa	3 Temmuz 1839	6 Mayıs 1840	
6. Müşir	Sır Katibi M. Nuri Paşa	6 Mayıs 1840	16 Eylül 1843	2. defa
7. Müşir	Hasan Rıza Paşa	16 Eylül 1843	8 Ağustos 1845	
8. Müşir	Süleyman Refet Paşa	8 Ağustos 1845	17 Ocak 1846	
9. Müşir	Mehmet Hüsrev Paşa	17 Ocak 1846	24 Aralık 1846	2. defa
10. Müşir	Damat Sait Paşa	24 Aralık 1846	13 Mayıs 1848	2. defa
11. Müşir	Hasan Rıza Paşa	13 Mayıs 1848	10 Mart 1849	2. defa
12. Müşir	Damat Mehmet Ali Paşa	10 Mart 1849	17 Mayıs 1851	
13. Müşir	Mütercim M. Rüştü Paşa	17 Mayıs 1851	15 Mayıs 1853	
14. Müşir	Damat Mehmet Ali Paşa	15 Mayıs 1853	30 Ocak 1854	2. defa
15. Müşir	Hasan Rıza Paşa	30 Ocak 1854	4 Haziran 1855	2. defa
16. Müşir	Mütercim M. Rüştü Paşa	4 Haziran 1855	21 Kasım 1856	2. defa
17. Müşir	Hasan Rıza Paşa	21 Kasım 1856	2 Haziran 1857	4. defa
18. Müşir	Mühendis Kamil Paşa	2 Haziran 1857	16 Ağustos 1857	
19. Müşir	Mütercim M. Rüştü Paşa	16 Ağustos 1857	23 Ekim 1857	3. defa
20. Müşir	Hasan Rıza Paşa	23 Ekim 1857	30 Haziran 1861	5. defa
21. Müşir	Mehmet Namık Paşa	30 Haziran 1861	29 Eylül 1861	

³²⁹ Cemender Arslanoğlu, Doruk Dergisi, S. 1, Ankara, 1976. s.178-179.

22. Müşir	Mütercim M. Rüştü Paşa	29 Eylül 1861	3 Ocak 1863	
23. Müşir	Hacı Reşit Paşa	3 Ocak 1863	14 Şubat 1863	
24. Müşir	Keçecizade M. Fuad Paşa	14 Şubat 1863	6 Haziran 1866	
25. Müşir	Hasan Rıza Paşa	6 Haziran 1866	11 Şubat 1867	6. defa
26. Müşir	Mütercim M. Rüştü Paşa	11 Şubat 1867	28 Şubat 1868	5. defa
27. Müşir	Mehmet Namık Paşa	28 Şubat 1868	9 Şubat 1869	2. defa
28. Müşir	Hüseyin Avni Paşa	9 Şubat 1869	10 Eylül 1871	
29. Müşir	Ahmet E. Paşa	10 Eylül 1871	31 Ocak 1872	
30. Müşir	Abdülkerim Nadir Paşa	31 Ocak 1872	16 Nisan 1872	
31. Müşir	M. Sıtkı Paşa	16 Nisan 1872	18 Ağustos 1872	
32. Müşir	Yaver Mehmet Paşa	18 Ağustos 1872	12 Ekim 1872	
33. Müşir	Ahmet Esat Paşa	12 Ekim 1872	15 Şubat 1873	2. defa
34. Müşir	Hüseyin Avni Paşa	15 Şubat 1873	24 Nisan 1875	2. defa
35. Müşir	Ali Saip Paşa	24 Nisan 1875	21 Ağustos 1875	
36. Müşir	Hüseyin Avni Paşa	21 Ağustos 1875	1 Ekim 1875	3. defa
37. Müşir	Hasan Rıza Paşa	1 Ekim 1875	21 Kasım 1875	7. defa
38. Müşir	Namık Paşa	21 Kasım 1875	11 Ocak 1876	3. defa
39. Müşir	Hasan Rıza Paşa	11 Ocak 1876	20 Nisan 1876	8. defa
40. Müşir	Derviş Mehmet Paşa	20 Nisan 1876	6 Mayıs 1876	
41. Müşir	Abdülkerim Nadir Paşa	6 Mayıs 1876	12 Mayıs 1876	2. defa
42. Müşir	Hüseyin Avni Paşa	12 Mayıs 1876	16 Haziran 1876	4. defa
43. Müşir	Abdülkerim Nadir Paşa	16 Haziran 1876	3 Eylül 1876	3. defa
44. Müşir	Topal Mehmet Redif Paşa	3 Eylül 1876	17 Temmuz 1877	

EK TABLO-14³³⁰

KURULUŞUNDAN 1871 YILINA KADAR GÖREV YAPAN SERASKERLİK
MÜSTEŞARLARI

ADI	GÖREVE BAŞLADIĞI TARİH	GÖREVDEN AYRILDIĞI TARİH
Nafi Efendi	16.6.1838	12.7.1839
Hacı Ethem Bey	3.8.1839	18.4.1841
Sadi Efendi	18.4.1841	4.1.1843
Muhtar Bey	4.1.1843	8.5.1843
Mustafa Rıza Efendi	8.5.1843	16.8.1843
Arif Efendi	16.8.1843	1.1846
Hacı Ethem Bey	1.1846	2.1847
Mümtaz Efendi	2.1847	17.5.1848
Nafi Efendi	17.5.1848	6.7.1854
Mazlum Bey	6.7.1854	31.1.1855
Ferit Efendi	31.1.1855	10.3.1863
Mecid Efendi	10.3.1863	19.8.1863
Celal Bey	19.8.1863	30.4.1868
Halet Bey	30.4.1868	1.11.1871
Hamidi Bey	19.4.1870	17.3.1870
Pertav Bey	28.6.1871	18.6.1871
Yusuf Bey	13.9.1871	13.9.1871
Galip Bey	1.11.1871	3.12.1871

³³⁰ Arslanoğlu, agm, s.184.

ÖZGEÇMİŞ

31.07.1982 tarihinde Ankara'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Kırakkale'de tamamladı. 200-2001 yılında Kırkkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nü kazandı. 2004 yılında mezun oldu. Çeşitli özel eğitim kurumlarında öğretmenlik yaptı. 2007 yılının 18 Eylül'ünde Eskişehir Polis Okulu'na kayıt yaptırdı. Halen aynı yerde eğitim görmektedir.